

10 ANYS DE TRAJECTES DE DONES EN SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA MASCLISTA: ITINERARIS, VIVÈNCIES I RELATS

Llei 5/2008 del Dret de les dones a eradicar la violència masclista. Desè
aniversari

© dels textos: TAMAIA VIURE SENSE VIOLÈNCIA, SCCL (2019)

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement – No Comercial – Compartir Igual 4.0 Internacional de Creative Commons: en qualsevol explotació de l'obra autoritzada per la llicència caldrà reconèixer-ne l'autoria, no fer-ne ús comercial i difondre sota la mateixa llicència CC que aquesta obra original. La llicència completa es pot consultar a l'[Enllaç a la normativa de Creative Commons](#).

Agraïm a l'Institut Català de les Dones que ens hagi confiat l'elaboració d'aquest projecte, doncs és necessària la complicitat i el compromís de totes aquelles persones que tenen a les seves mans decisions polítiques per donar sentit i compliment al que la Llei 5/2008 proposava.

En el treball per a l'erradicació de la violència masclista sabem de la importància de donar veu a les experiències viscudes al seu entorn. Necessitem acollir la saviesa de les dones que la viuen i la sobreviuen i fer lloc a les seves experiències i sabers. Elles són les nostres mestres i ens és imprescindible escoltar-les i reconèixer la seva autoritat per aprendre a transformar aquesta societat, i aquesta cultura, que encara sosté la violència masclista com a model paradigmàtic de relació humana.

Aquestes pàgines han fet també lloc a l'experiència de les professionals que estem en contacte amb aquesta violència, a la vivència pròpia d'aquest testimoniatge, a l'aprenentatge que implica afrontar quotidianament la violència masclista, els efectes que té en la vida de les dones i, sobretot, al sentit que ens dóna i que té acompanyar-les en el procés de reconèixer-se supervivent.

Recollir totes les paraules que us presentem ha estat una pràctica de relació, cura, reparació i amor a les dones i al món.

En el camí que abordem plegades, ens calem totes i tots.

Rakel Eскурriol Martínez

Rosa Gonzàlez Graell

Beatriu Masià Masià

Carme Vidal Estruel

Barcelona, 2019

Índex de continguts

MOLTES GRÀCIES	5
PEL PRINCIPI	7
UNA PRIMERA APROXIMACIÓ.....	10
APUNTS METODOLÒGICS.....	18
LLEI 5/2008, DEL DRET A LES DONES A ERRADICAR LA VIOLÈNCIA MASCLISTA. LA SABEM PROU?	24
LA DIFICULTAT DE SABER-SE	30
LA DIFICULTAT DE DIR-SE EN VEU ALTA.....	37
QUÈ DEMANEN LES DONES:.....	49
LES PROFESSIONALS: EL PES DE LA RELACIÓ AMB LA VIOLÈNCIA MASCLISTA	68
LA DETECCIÓ.....	87
LA TRANSCENDÈNCIA DE LA PRIMERA ACOLLIDA: QUAN UNA DONA DEMANA AJUT.....	93
LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA	97
LA VIOLÈNCIA MASCLISTA AL LLARG DE LA VIDA DE LES DONES.....	102
LA RECUPERACIÓ DELS EFECTES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	108
PREVENIR PER NO CURAR	125
VALORS QUE COMPARTIM EN L'ABORDATGE DE LES VIOLÈNCIES MASCLISTES	129
VEUS DE DONES SUPERVIVENTS	139
BIBLIOGRAFIA:.....	142

MOLTES GRÀCIES

“Perquè és en les relacions, i no en els llocs, allà on descansem.”

ALICIA KOPF

5

La redacció d'aquest projecte que teniu a les mans ha estat possible gràcies a la confiança i a la generositat de les dones que ens han compartit els relats de les seves experiències, pròpies i singulars. Dones que han estat o estan en situacions de violència masclista. Dones que, en la seva voluntat de sortir d'aquesta situació, de recuperar-se, de trobar reparació per elles, i pels seus fills i filles, han fet un recorregut a través de la xarxa de recursos d'abordatge de la violència masclista. Dones que han cercat i han trobat l'ajut necessari i imprescindible i han fet el camí per deixar de ser víctimes i saber-se supervivents de la violència masclista. Ens heu confiat la vostra experiència en aquest trànsit i, des del reconeixement a la seva saviesa i expertesa que ens heu compartit, hem pogut construir el contingut de les pàgines que comenceu a llegir.

Agraïm a aquestes dones el regal que ens han ofert, a nosaltres i a tothom a qui pugui donar llum el seu relat, i reconeixem el coratge i la valentia del seu testimoni:

Lola del Pozo; Sol Gallardo; Ana Belen Marco De Valle; Jesica Onaindi; Andrea Ramos Agudo; Natividad Moreno Vegas; Teresa Vargas Ferrer; Ana Camacho Corella; Núria G.

Hem pogut comptar també amb aportacions de dones del grup de Tamaia, *Dones grans i savies front la desigualtat*, de dones joves de CRAEs on hem estat aquest període, i dels testimoniats de dones Mentores de Tamaia que van compartir els seus relats de recuperació en la publicació *Ni Príncipes ni perdeses, set històries de dones que diuen prou*. Us agraïm a totes les vostres sàvies aportacions.

En aquest treball era també imprescindible la veu de les i els professionals de la xarxa de recursos per a l'abordatge de la violència masclista, unes veus a les qui demanàvem experiència viscuda. No hem cercat la descripció o la valoració dels recursos en els quals treballen i als quals representen sinó la vivència humana, aquella que es posa en joc en la relació íntima i propera amb les dones en situació de violència masclista. El que hem recollit, per tant, és la mirada de qui està, en presència i acollida, a l'altra banda de la relació, des de la realitat dels recursos disponibles i del context que habitem. Les professionals ens heu compartit el vostre saber i les vostres experiències, les fortaleces i les vulnerabilitats. Us agraïm la confiança, el compromís i, també, la generositat; a totes i a tots, a les que heu volgut ser nombrades i a les que ens heu demanat ser preservades:

Rosa Maria Aznar Garcia. Responsable projecte coeducatiu, IES Esteve Terrades. Cornellà.

Pilar Babi Roureda. Metgessa de capçalera de l'atenció primària de salut.

Núria Bel Martorell, llicenciada en dret. Jurista del Servei d'Intervenció Especialitzada Terres de l'Ebre.

Anna Forn Plans i Muntsa Solerdelcoll Ratlló, Psicòloga i Directora del Servei d'Intervenció Especialitzada – SIE- de Girona.

Violeta Garcia Gago, psicòloga, especialista en agressions sexuals, Associació Assistència Dones Agredides Sexualment - AADAS

Rosa Mela Morcillo, psicòloga, coordinadora del Servei d'Informació i Atenció a les Dones - SIAD- i el circuit contra la violència d'El Prat de Llobregat

Montse Pineda Lorenzo. Coordinadora d'incidència política a Creación Positiva.

Mª Engràcia Querol Rosell. Subdirectora General de Famílies.

Maria Jesús Rodríguez Carrero. Directora Servei d'Intervenció Especialitzada, -SIE- del Baix Llobregat.

Laia Rosich Solé. Vicedegana del Colegi Oficial Psicologia Catalunya -COPC-, experta en treball en xarxa i abordatge de les violències masclistes.

Ruben Sánchez Ruiz. Psicòleg, formador i agent d'igualtat.

Professional del Servei d'Intervenció Especialitzada – SIE- de Lleida

Professional del Servei d'Intervenció Especialitzada – SIE- del Maresme

Professional del Servei d'Intervenció Especialitzada – SIE- de Tarragona

Professional del Servei d'Atenció Recuperació i Acollida – SARA-, de Barcelona

Treballadora social de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona

Gràcies a totes per fer possible aquest projecte i per fer-nos dipositàries de tanta grandesa.

Rakel Eскурriol Martínez

Rosa Gonzàlez Graell

Beatriu Masià Masià

Carme Vidal Estruel

Tamaia, Viure Sense Violència. sccl

Barcelona, 2018 – 2019

PEL PRINCIPI

7

Quan vàrem començar aquest projecte, l'objectiu era determinar mitjançant el relat de les dones, així com dels i les professionals que des de diferents àmbits treballen en l'abordatge de les violències masclistes, si tal i com estableix la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista¹, s'han desenvolupat models d'intervenció integral, si hi ha un model d'intervenció comú a tots els serveis de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral per a les dones en situació de violència masclista i si aquest model garanteix la recuperació i la reparació de les dones que pateixen o han patit violència masclista.

La referència als models d'intervenció, en el marc d'aquest treball, es cenyeix al context de relació professional que existeix sempre, en tot moment, en l'abordatge de les violències masclistes, entre la dona en situació de violència masclista i la/el professional que l'acompanya i en l'articulació de les dinàmiques dels equips dins d'un espai d'atenció. Per tant, aquest treball és una anàlisi que pretén conèixer i entendre quins elements s'esdevenen i es posen en joc en aquest espai de relació.

En aquesta mateixa línia, aquest treball no refereix l'abordatge de les violències masclistes en el marc dels recursos residencials (cases d'acollida); tampoc al·ludeix les situacions d'urgència, vinculades a un risc físic i de salut de les dones i els seus fills i filles, situacions que precisen d'una resposta immediata i que requereixen l'activació d'un altra tipologia de recursos. Aquests són àmbits que requereixen de recerques específiques i demanden treballs de camp amb anàlisis pròpies. De la mateixa manera, que la violència masclista exercida sobre els menors dins de l'àmbit familiar precisa també d'un abordatge específic i especialitzat que no s'incorpora en aquest projecte.

“Ara jo crec que ens haurien de donar un cop de mà amb la legislació perquè els serveis no tinguem problemes amb l'atenció dels menors. Nosaltres estem intentant resoldre aquests temes de la protecció de dades amb el tema dels menors, que no perquè un senyor digui que no vol que el seu fill o filla sigui atès pel nostre servei no l'hàgim de deixar sense atenció perquè ara estem en un buit que estem intentant resoldre com bonament podem però no tenim una legislació al darrera...”²

Amb relació a la pregunta: Creus que hi ha un model d'abordatge de les violències masclistes a Catalunya? La resposta és unànime: NO. Potser la convicció de la resposta rau en l'evidència que mai s'ha abordat aquest tema des d'una posició de reconeixement i legitimació de pràctiques. Tanmateix, quan es demana a les i els professionals com atenen, és a dir, si en la

¹ En endavant: Llei 5/2008

² Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

seva experiència quotidiana de treball d'atenció a dones en situació de violència masclista hi ha un model de referència, la resposta és que sí.

Parlar de model però, incomoda. Potser perquè la formulació d'un model precisa d'un procés de simplificació de la realitat que passa per detectar els elements fonamentals i, en aquest procés de síntesis per definir el model, es redueix la significació d'altres elements que no són coincidents a totes les realitats. La gestió de la complexitat a través de la definició d'un model inquieta, ja que, moltes vegades, l'al·lusió a un model ens porta a referir paràmetres fixes i, per tant, en aquest procés el model pot quedar estàtic i obsolet davant d'una realitat tan complexa com és l'abordatge de les violències masclistes.

És per aquesta raó que, ja en l'inici d'aquest procés de treball, ens ha assaltat la necessitat de nombrar, significar i analitzar aquesta qüestió i per això, enlloc de model hem considerat treballar al voltant d'un altra idea: s'ha creat durant els 10 anys de desplegament de la Llei 5/2008 una cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes? Existeix aquesta cultura? Quins són els valors, les normes i les institucions que la conformen? És important reconèixer-la i convenir-la?

Una cultura és un lloc comú que s'assenta en un conjunt de valors que conformen allò que és imprescindible i que són, a la vegada, suficientment flexibles com per a incorporar la complexitat i poder donar resposta als reptes i a les singularitats que es plantegen en l'evolució de les casuístiques de cada circumstància: context social, edat, context cultural, situació administrativa respecte de la Llei d'Estrangeria, situació laboral (...). És per això que en l'anàlisi dels relats, fruit del treball de camp d'aquest projecte, hem decidit parlar de cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes enlloc de model d'abordatge.

La determinació a parlar de la necessitat d'assentar les bases d'una **cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes** rau, principalment, en el fet evident que cal garantir els drets de les dones a la recuperació i a la reparació dels efectes de la violència masclista sense que l'arbitrarietat d'accés a la xarxa de recursos suposi un element de discriminació, una arbitrarietat que també posa l'accent en l'accessibilitat a equips professionals degudament formats tant a la xarxa d'atenció primària com a la xarxa de recursos especialitzats.

Altrament, també és indispensable significar aquesta cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes per tal d'identificar males pràctiques, reconduir-les i eliminar-les dels recursos mitjançant eines pedagògiques que facilitin la comprensió, per part de tots els agents de la xarxa, de l'abast i els efectes de la pròpia intervenció. I, en aquesta línia, poder formular, degudament, recursos de formació i capacitat professional que incrementin les eines professionals i el coneixement de les violències masclistes des d'una perspectiva d'abordatge integral: prevenció, identificació, atenció i recuperació.

Finalment, treballar per assentar una cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes té també per missió avançar en les estratègies de coordinació professional, no només des d'una perspectiva d'articulació dels espais i dels recursos subjectes a aquesta

coordinació sinó també, i principalment, des d'una perspectiva d'abordatge de la situació de violència masclista atesa i des del context relacional de l'atenció. En paraules de la professional de l'equip del del SIE de Lleida: *"dificultad en coordinarnos no hay, en entendernos sí."*

UNA PRIMERA APROXIMACIÓ

La permeabilitat de les estructures d'abordatge de les violències masclistes al patriarcat, com a ideologia que encara articula l'ordre simbòlic i l'ordre material de les societats del segle XXI, planteja un dilema respecte de l'abordatge de les violències masclistes en tant en quant les dones han de sortejar, ja des d'un primer moment, un dels principals obstacles del sistema patriarcal: la credibilitat del seu relat quan decideixen afrontar la situació de violència viscuda. “– N'estàs segura d'això que dius?”. Moltes vegades quan la dona finalitza el seu relat se li formula aquesta pregunta, massa vegades si considerem el dany que aquesta pregunta causa en una dona un cop s'ha atrevit a relatar la vivència de violència masclista amb l'anhel de trobar la manera de posar-hi final.

“Després va haver-hi un episodi de violència molt greu i vaig acabar a l'Hospital del Mar. I aquí sí que em van creure. Em van dir que les lesions eren compatibles amb violència.”³

“Et puc parlar de l'expectativa de les dones que venen al nostre servei i no entenen molt el què es trobaran i de fet, des de la primera visita estan molt alleugerides de veure que és un recurs amic, que no és un servei institucionalitzat que els fa passar tests, o que està estudiant la credibilitat que puguin tenir o que els hi fa explicar tot un cop i un altre cop...”⁴

Les estructures del sistema – policials, jurídiques, socials, sanitàries... – qüestionen, desautoritzen, posen en dubte i minimitzen, sistemàticament, el relat de la vivència de la violència masclista i aquest és un dels principals obstacles que confrontem les dones des de l'inici.

“A nivel policial también, tuve la mala suerte de topar con otro individuo y lo primero que te dice la policía es que por qué estás con él, que la culpa la tienes tú. No entienden que tienes la autoestima por los suelos, que piensas que no lo va a volver a hacer más, no lo entienden. (...) Te preguntan: - ¿tú no veías que era así esta persona desde el principio? Incluso amistades con las que hablas cuando ya lo estás superando me han dicho: “¿tú eres tonta?, ¿tú no lo viste?. Pues no”⁵

“Va posar les lesions i el tractament que m'havia donat i ja està. I va ser dur perquè està en una situació de molta vulnerabilitat i et trobes amb el

³ Fragment entrevista 1_9

⁴ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

⁵ Fragment entrevista 1_2

mateix. No és que jo no demanés ajuda, és que em trobava que on anava a demanar-la no la trobava, ni donaven credibilitat, ni veien perill. (...)”⁶

“Para hacer una denuncia por maltrato psicológico tienes que hacerlo muy bien para no meter la pata, puedes tener lagunas de bloqueo porque no te acuerdas bien y piensan que estás poniendo una denuncia falsa.”⁷

Audre Lorde – escriptora afroamericana, feminista, negra, lesbiana i defensora dels drets civils – escriu al llibre ‘La hermana, la extranjera’: *“Perque les eines de l’amo mai desmuntaran la casa del amo. Potser ens permetran l’obtenció d’una victòria passatgera si seguim les seves regles del joc, però no ens seran mai vàlides per efectuar un canvi autèntic.”* Aquestes paraules d’Audre Lorde ressonen amb insistència davant del fet que les estructures que han articulat els circuits i els protocols d’abordatge a Catalunya, a excepció dels recursos especialitzats, són estructures que ja existien abans que s’aprovés la Llei 5/2008 i que no han efectuat una immersió que en garantís el canvi de paradigma que la Llei, en el seu desplegament, precisava i precisa.

“...Serveis Socials Casc Antic me deriva al SARA y el SARA me dice que no me pueden atender porque ya mes están atendiendo en Casc Antic. Es que si no vamos a tener expedientes dobles, me dicen”⁸

“(...) a veces es también contraproducente y hay mujeres que abandonan el circuito porque les desgasta, les tocan sus heridas, no resuelven absolutamente nada y hacen que tomen más conciencia del peligro que corren y, a veces, es mejor no saber, y el día que me toque pues mira, una menos, que vivir mirando hacia atrás constantemente. En este caso no es “eureka!” sino “mierda mierda mierda” y mis hijos lo han vivido exactamente igual.”⁹

“No entenc els protocols que no es posen en pràctica. Perquè serveix malbaratar temps parlant i parlant de protocols i circuits, d’entitats que s’han de coordinar? Quan aquest temps malauradament el necessitem per atendre dones, no podem estar fent reunions sobre el què s’ha de fer sense que es faci. (Els recursos imprescindibles per garantir el compliment dels principis rectoris dels protocols i dels circuits territorials) són els humans i econòmics. I des de les persones que atensem a persones, no des de gent que és política o tècnica, i no en sap d’això”¹⁰.

Això significa que, 10 anys després de la Llei, les estructures que intervenen en l’abordatge de les violències masclistes, a excepció dels recursos especialitzats, són encara permeables als

⁶ Fragment entrevista 1_9

⁷ Fragment entrevista 1_2

⁸ Fragment entrevista 1_5

⁹ Fragment entrevista 1_1

¹⁰ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

estereotips de gènere i als mites que operen en relació amb les dones en situació de violència masclista. Així, ens trobem davant la persistència de mites que col·loquen les dones en situació de violència masclista en una posició de responsabilitat i culpabilització:

Violència en l'àmbit de la parella: 'Tu t'ho has buscat'; 'Haver escollit millor'; 'No ho vas veure venir'; 'Perquè has aguantat tant?'

Violència sexual: 'Podries haver vigilat més'; 'Què feies sola pel carrer'; 'Com anaves així vestida', "com surts a aquestes hores".

I, al mateix temps hi ha la necessitat de creure que hi ha un tipus de dona, un perfil específic de dona víctima de violència. Aquesta estratègia de resguardar-nos darrera d'un estereotip absolutament fals respon a la necessitat de resguardar-nos de l'evidència que com a dones, totes, estem exposades a l'arbitri de les violències masclistes. No importa si venim o anem, si som d'aquí o d'allà, si sabem més o menys de feminismes... Totes, sense excepció, vivim exposades a les violències masclistes. Una complexitat que s'agreuja davant la dificultat de nombrar sense eufemismes al principal subjecte d'aquestes violències, perquè qui les exerceix té nom i cognoms: home heterosexual.

*"Considerar a la mujer como una víctima, que está totalmente subordinada, que no puede hacer nada, que no puede salir de ahí, que se la tiene que ayudar en todo. Que hay más mujeres extranjeras que sufren violencia, que las mujeres de un nivel social bajo o sin estudios tienen más riesgo."*¹¹

Hi ha un aprenentatge de les violències masclistes, un aprenentatge que s'integra dins del procés de socialització diferencial de gènere i que situa les dones en l'obligatorietat de l'adquisició de la por com a recurs de prevenció de les violències masclistes. Aquesta obligatorietat rau en la responsabilitat de totes les dones de cuidar-se davant de qualsevol agressió masclista, en qualsevol àmbit¹², atès que aquest s'esdevé un dels mandats de gènere en les societats patriarcals: exculpar el subjecte de l'acció i fiscalitzar el comportament de les dones.

Com dèiem a l'inici, quan les dones van als serveis especialitzats troben recursos si la seva situació és de violència en la parella. La violència masclista familiar ja costa més identificar-la com a tal, i la violència masclista en altres àmbits, tot i que reconeguda per la Llei 5/2008 no té recursos disponibles, sobretot i principalment d'identificació. És important entendre que hi ha violència vers les dones en altres àmbits, al carrer, fora de la relació personal, i que aquestes violències necessiten d'un abordatge diferent que, de moment, no disposa de recursos específics i suficients:

¹¹ Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE de Lleida

¹² L'article 5 de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista defineix els àmbits de la violència masclista.

“Es necesario entender que hay ciertos crímenes que afectan a las mujeres que suceden en la calle, y que, si bien son crímenes de género, no tienen que ver con las relaciones interpersonales, íntimas, ni con el espacio doméstico (...) ¿cómo producir protocolos adecuados de investigación policial sin entender esa diferencia? (...) A pesar de ser todos crímenes de género, si no hilamos fino en sus diferencias, no será posible diseñar protocolos de investigación policial ni de exámenes médico-legales en los institutos forenses, tampoco se podrá instruir a los jueces y fiscales para que comprendan la singularidad del crimen que están tratando”¹³

Paradoxalment, el procés de socialització diferencial de gènere col·loca, mitjançant el relat social i cultural, la potestat de judicar i aprovar la idoneïtat de la feminitat –tal i com s’articula en els mandats de gènere patriarcals – en la mirada masculina. D’aquesta manera, el patriarcat, a través del mite de l’amor romàntic, i de la sanció a altres expressions de relació sexual entre dones i homes¹⁴, modela el sistema de relacions entre homes i dones des del paradigma de la heterosexualitat obligatòria i del constructe de relació assimilable al matrimoni, una posició que conforma – al mateix temps – un imaginari que perpetua la posició de poder dels homes.

“També penso que hem sigut molt reduccionistes perquè parlem de violències masclistes en parelles heterosexuals...el que diu la llei estatal. A la resta no se li ha donat cap protagonisme, no hi ha anuncis publicitaris. Hi ha molta gent que assimila que és el mateix la violència de gènere i la violència masclista, ho han pres com a sinònim. I clar, violència masclista (en el marc legal) és un concepte molt més ampli, jo no he vist cap anunci de matrimonis forçats, de mutilació genital. Ara comencen a haver-hi el de violències sexuals fora de la parella, però han hagut de passar casos molt mediàtics perquè comencem a parlar d’això, i fa 10 anys de la llei i aquí estem atenent agressions sexuals, assetjament laboral per raó de sexe. Arriben casos però molt pocs.”¹⁵

“Él no quería un acuerdo, él no quería que fuese a un abogado, no quería un divorcio normal....”¹⁶

Així trobem que, respecte de qui exerceix les violències masclistes, respecte de l’autoria d’aquestes violències, s’ha generat un buit de referència que en dificulta l’abordatge des d’una perspectiva de prevenció. El subjecte de l’acció desapareix dels consensos que sobre abordatges de les violències masclistes es desenvolupen. L’afirmació que són els homes qui exerceixen les violències masclistes i que és en el procés de socialització diferencial de gènere

¹³ Segato, Rita a Contra-pedagogías de la crueldad. (Pàg 71)

¹⁴ La Ley 1/2004 només legisla sobre la violència de gènere que es dona en l’àmbit de parella o situació assimilada, no en reconeix cap altre en la seva possibilitat d’acció.

¹⁵ Fragment entrevista professional de l’equip del SIE Tarragona

¹⁶ Fragment entrevista 1-2

que els homes incorporen la posició del privilegi respecte de les dones fins al punt de poder-les violentar, incomoda. Potser és aquesta incomoditat la que ens porta a obviar-los del relat i a centrar-nos en la urgència de transformació de les dones, en tant que víctimes.

*“Te lo digo de una manera muy clara y muy fácil, con una palabra: desgaste. No he obtenido otra cosa que no sea desgaste. Y te puedo decir que me causa más daño el demostrar la violencia que la violencia en sí. Importante y muy duro de decir.”*¹⁷

*‘(...) primero se carga tu credibilidad y caes en la tela de araña. Después metida en la tela de araña y afectada a nivel físico y psíquico, tú has de demostrarle a una tercera persona...’*¹⁸

Però malgrat el treball amb les dones en situació de violència masclista és imprescindible, és cabdal reconèixer al subjecte de l'acció: qui atempta contra la nostra integritat, quines són les motivacions que hi ha darrera d'aquest atemptat contra la vida de les dones, quins són els relats que legitimen aquestes agressions per parts dels homes i per quina raó nombrar-los, sense eufemismes, produeix tanta incomoditat. Cal nombrar, tal i com nombren les dones en els relats de la vivència pròpia, qui perpetra aquesta violència i entendre quines són les motivacions dels seus actes i quines les causes de la complicitat social enfront de les violències masclistes.

*“Empiezo a ser consciente o a pedir ayuda en 2007 que es el momento en el que él marcha del domicilio. Él es el padre de mis hijos y mi agresor. Él marcha reconociéndose agresor y marcha para no ser detenido.”*¹⁹

La complicitat social s'assenta, principalment, en l'operació de minimització i cancel·lació del relat i de l'experiència de les dones enfront de les violències masclistes: “Davant de la denúncia d'un cas d'assetjament sexual per part d'una dona jove, la professional que havia de resoldre l'informe va expressar – “però que no se n'adona que el que li ha passat a aquest senyor és que s'ha enamorat platònicament?”²⁰

“Actualment s'està produint un procés d'apoderament dels agressors. Perquè, que jo recordi, 5 anys enrere, els homes, quan sabien que les dones eren ateses pels serveis públics, no se n'acostava ni un, no deien res. Ara, quan saben que les dones estan aquí, ens envien als advocats i a les advocades, vénen ells a queixar-se, t'amenacen amb denúncies. En aquests moments tenim una denúncia contra una de les professionals de l'equip... i això abans no es feia. Hi ha un retrocés social molt important (...) d'una banda cada vegada hi ha més dones que s'apoderen i fan valdre els seus

¹⁷ Fragment entrevista 1_1

¹⁸ Fragment entrevista 1_1

¹⁹ Fragment entrevista 1_1

²⁰Referit per una participant a les sessions de formació Disseny de polítiques públiques en perspectiva de gènere (octubre 2018).

*drets, però de l'altra... cada cop més homes utilitzen les estratègies que tenen al seu abast (...) i quan no poden amb la dona, van als serveis que l'atenen i denuncien als i les professionals. Per això dic que la Llei està molt bé, però cal un compromís polític i institucional de transformació social*²¹."

Sílvia Federicci apuntava en la conferència del passat novembre del 2017: "És precís comprendre d'on ve la violència, on s'arrela i quins són els processos socials, polítics i econòmics que la mantenen per comprendre quin canvi social és necessari." ²²

"...hi ha (dones) que identifiquen perfectament la violència en la parella però el què a vegades no han identificat tant són altres tipus de violència. A vegades la senyora ve i explica la violència que pateix amb el marit però entre mig explica situacions en l'àmbit laboral o abusos sexuals patits de petita però ve per la que preval que és l'actual..." ²³

Carole Pateman, teòrica política i feminista britànica, publicà l'any 1988 la seva tesi doctoral **El contracte sexual**, que situa en la base de les societats patriarcal l'existència d'un pacte fundacional, previ al Contracte Social que en Jean Jacques Rousseau va establir com a punt de partida de les societats humanes al segle XVIII. El Contracte Sexual consisteix en un pacte no pacífic entre els homes heterossexuals per adjudicar-se entre ells l'accés al cos de les dones²⁴. "La construcció patriarcal de la diferència entre masculinitat i feminitat és la diferència política entre la llibertat i el sotmetiment" ²⁵.

".....los grupos humanos crean formas auto-perpetuadoras de organización social e ideologías que explican, dan significado, justifican y alimentan estas realidades creadas. La violencia también es tejida en estas ideologías y estructuras por la sencilla razón de que les ha representado enormes beneficios a grupos particulares: en primer lugar, la violencia (o al menos la amenaza de violencia) ha ayudado a conferir a los hombres (como grupo) una rica gama de privilegios y formas de poder." ²⁶

Per tant, va representar un repte i va suposar una fita aconseguir que la legislació catalana i l'espanyola reconeguessin i nombressin que la violència vers les dones és exercida per homes en un marc de relacions de poder i de discriminació i que, per tant, és una violència estructural i social que pateixen les dones pel sol fet de ser-ne.

"De forma global la Llei i el fet de comptar amb la participació del moviment feminista, ha aconseguit que algunes frases, alguns memes, ja

²¹ Fragment entrevista professional de l'equip del Sie de Tarragona

²² Sílvia Federicci [Enllaç a l'article de Sílvia Federicci "La violencia es una constante en la vida de la mujer bajo el capitalismo"](#)

²³ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l'Ebre.

²⁴ [Enllaç al document PDF de Carole Pateman "El contrato sexual"](#)

²⁵ Carole Pateman, El contrato sexual 1988

²⁶ Kaufman, Michael "Las siete P's de la violencia de los Hombres" 1999

*siguin acceptats per tothom: Respectar el procés de les dones, que no només la denúncia serveixi, no entrar en aquesta via punitiva, això es un triomf del moviment de dones, que en aquell moment elaborà la Llei”.*²⁷

*“La presente Ley tiene por objeto actuar contra la violencia que, como manifestación de la discriminación, la situación de desigualdad y las relaciones de poder de los hombres sobre las mujeres, se ejerce sobre éstas por parte de quienes sean o hayan sido sus cónyuges o de quienes estén o hayan estado ligados a ellas por relaciones similares de afectividad, aun sin convivencia. La violencia de género a que se refiere la presente Ley comprende todo acto de violencia física y psicológica, incluidas las agresiones a la libertad sexual, las amenazas, las coacciones o la privación arbitraria de libertad.”*²⁸

*“La violencia de género no es un problema que afecte al ámbito privado. Al contrario, se manifiesta como el símbolo más brutal de la desigualdad existente en nuestra sociedad. Se trata de una violencia que se dirige sobre las mujeres por el hecho mismo de serlo, por ser consideradas, por sus agresores, carentes de los derechos mínimos de libertad, respeto y capacidad de decisión.”*²⁹

*“Violència masclista: la violència que s’exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d’un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l’àmbit públic com en el privat.”*³⁰

Però, aquest reconeixement des del Dret, té els efectes que la Llei esperava? Deia la Llei catalana en el preàmbul *“Es tracta, en definitiva, d’enfocar el fenomen de la violència masclista com un problema vinculat al reconeixement social i jurídic de les dones.”*³¹ Podem dir que la transformació necessària per a l’erradicació de la violència vers les dones s’assoleix?. Gosem nombrar on recau la responsabilitat de l’exercici de la violència masclista? Quina és la vivència de les dones quan cerquen ajut per sortir de les situacions de violència?. I, quina societat enfronten quan poden finalitzar els seus processos de recuperació?.

²⁷ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

²⁸ Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género.

²⁹ Ídem

³⁰ Llei 5/2008, del Dret de les dones a erradicar la violència masclista

³¹ Ídem

“Objecte de la Llei: ³²

Aquesta llei té per objecte l’erradicació de la violència masclista i la remoció de les estructures socials i dels estereotips culturals que la perpetuen, amb la finalitat que es reconegui i es garanteixi plenament el dret inalienable de totes les dones a desenvolupar la pròpia vida sense cap de les formes i dels àmbits en què aquesta violència es pot manifestar.

Aquesta llei estableix mesures integrals respecte a la prevenció i la detecció de la violència masclista i de sensibilització respecte a aquesta violència, amb la finalitat d’erradicar-la de la societat, i també reconeix els drets de les dones que la pateixen a l’atenció, l’assistència, la protecció, la recuperació i la reparació integral.”

L’abordatge integral de les violències masclistes és complex i ho és perquè travessa les estructures simbòliques i les culturals i socials, perquè demana del qüestionament de la interpretació del món, de les maneres d’estar-hi, del reconeixement de les relacions de poder i dels privilegis que la cultura i la societat segueixen regulant a través de la socialització diferencial de gènere i altres mecanismes de discriminació.

Aquesta dificultat travessa també la definició dels recursos especialitats i és el substrat simbòlic que condiciona l’espai de relació entre les dones en situació de violència masclista i els i les professionals que intervenen en el circuit d’atenció i recuperació, és per això que esdevé imprescindible donar-les-hi veu, reconèixer-ne la saviesa i aprendre de la seva expertesa.

³² Ídem

APUNTS METODOLÒGICS

Com deia Victòria Sau *“El paradigma o model des del que s’aborda un objecte d’estudi és important per entendre el text”*³³, les dones de Tamaia Viure Sense Violència que abordem aquest projecte recollim el bagatge de vint-i-set anys acompanyant terapèuticament les dones en els seus processos de recuperació dels efectes de la violència masclista. El nostre espai quotidià és l’espai íntim i singular, és el que acull i visibilitza l’impacte personal de la violència masclista sobre les dones i les seves criatures, i també sobre les qui formem part del circuit d’abordatge de les violències masclistes. L’especificitat del nostre treball rau doncs en la mirada íntima, en la que reclama anar de lo singular a lo plural, en la que dona veu a allò personal i ho transforma en polític.

Aquest és un treball que parteix del reconeixement del relat de les dones, reconeixement que estableix la Llei 5/2008 a l’article 7 *Principis orientadors en les intervencions dels poders públics: “El compromís que la construcció de les respostes a la violència masclista s’ha de fer des de les necessitats específiques i les experiències de les dones en situacions de violència, a partir de les metodologies i les pràctiques que des de la societat civil i acadèmica i les organitzacions feministes en especial han anat definint per mitjà de l’experiència”*.

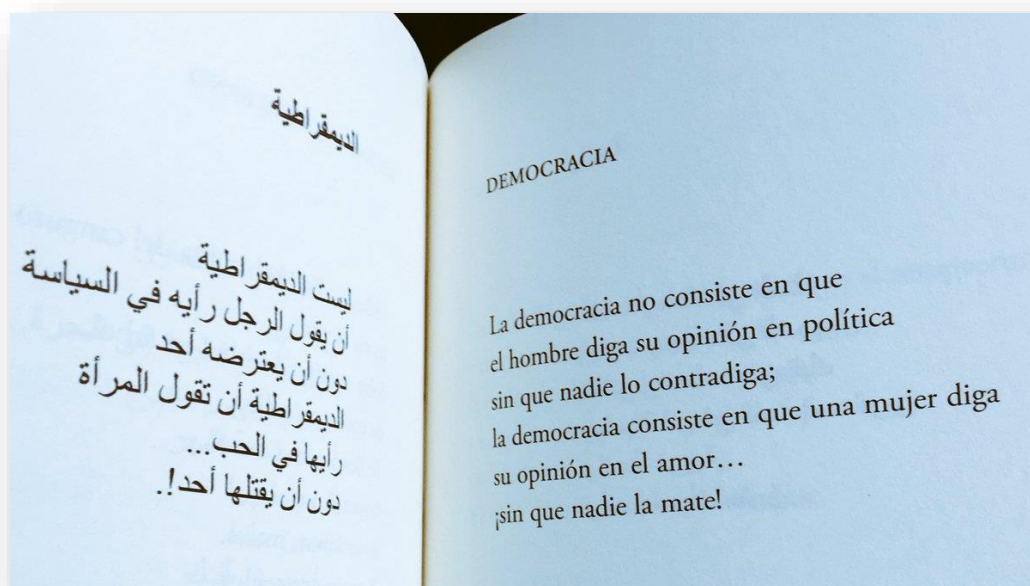
És un projecte que situa la mirada en l’espai més petit, el més íntim, l’espai de vincle que es crea a través de la disponibilitat de la persona professional, un vincle que és oportunitat necessària perquè la dona s’obri i confii la pròpia vivència de violència masclista, un vincle que és possibilitat d’horitzó, oportunitat per sortir i per comprendre la vivència de la violència masclista sense culpa, un vincle que és de confiança, confiança que és imprescindible per refer i recuperar-se dels efectes de les violències masclistes.

*“En Terrassa (SIAD) yo iba buscando una salida a las circunstancias que tenia, que me apoyaran, porque mi familia tampoco me apoyó”*³⁴

L’experiència és pràctica i participació, l’experiència és, també, un lloc, el lloc des del qual fem quotidianament i en el que s’adquireix la coneixença de les violències masclistes i el saber precís per poder-les erradicar. En el relat de les dones en situació de violència masclista hi ha la història de l’horror, una història que paralitza i fereix, també quan s’evoca des de la memòria i el record. Però el relat de les dones és, també, la significació d’una vivència única en què, recuperada la veu per nombrar el món, les dones en situació de violència masclista esdevenen protagonistes, supervivents, actores d’un canvi que transforma la realitat i desplaça els significats.

³³ Sau, Victòria: *El Vacío de la Maternidad*. Barcelona, Icaria 1995

³⁴ Fragment entrevista 1_2

35

Aquest treball incorpora com a marc de referència imprescindible la [Diagnosi de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral per a les Dones en situació de violència masclista](#)³⁶, del Grup Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'estudi [L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya. Violències sexuals: un marc conceptual teòric i ètic](#)³⁷ de Patsilí Toledo Vasquez i Montse Pineda Lorenzo. Aquestes dues investigacions, en relació amb el context actual d'abordatge de les violències masclistes, radiografien amb precisió quins són els principals obstacles en l'actuació dels serveis públics respecte del desplegament de la Llei 5/2008 i quines són les mesures d'acció que les institucions competents i responsables han de garantir i fer efectives.

Aquests treballs són necessàriament el punt de partida d'aquesta tasca, en tant que és imprescindible admetre que, per poder fer lloc i nombrar l'espai d'intersecció necessària entre el/la professional i la dona en situació de violència masclista, cal explicitar que aquest és un espai condicionat per l'existència de recursos adequats, disponibles i a disposició de l'abordatge de les violències masclistes, així com pel reconeixement i la integració real de que són les dones, pel fet de ser-ne, les que pateixen, en les seves vides singulars, la vivència de la violència masclista.

³⁵ Suad al-Sabah: [Enllaç a l'article de Playground sobre el poema de Suad Al-Sabah](#)

³⁶ [Enllaç al PDF de la Diagnosi de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral per a les dones en situació de violència masclista.](#)

³⁷ [Enllaç al PDF de L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya. Violències sexuals: un marc conceptual teòric i ètic.](#)

És, per tant, radicalment prioritari admetre que l'espai de mediació que es crea – sempre – en el marc de l'abordatge de les violències masclistes està determinat pel context concret i per les dimensions social i cultural. I és des d'aquesta confirmació que situem les demandes de les dones en situació de violència masclista, perquè la seva veu representa una oportunitat d'inflexió per incorporar el seu saber i la seva experiència, en paraules de Victòria Sau, escoltar les veus de les dones en situació de violència masclista *"(...) no es un lamento victimista como algunos/as pretenden, sino un plan de trabajo. Nunca en ciencia, por ejemplo, se puede hacer un diseño de investigación, o ir a nuevas hipótesis, sin tener previamente una descripción clara de lo dado hasta el momento."*³⁸

La realitat contextual, que són els recursos adequats, disponibles i a disposició de l'abordatge de les violències masclistes, interactua i incideix directament en les eines de la xarxa d'atenció primària per poder identificar i detectar, en els espais des dels quals aollim i assessorem i en el procés de recuperació terapèutica de les dones en situació de violència masclista. Les informacions contradictòries, la dificultat per accedir a recursos materials, les traves burocràtiques, els trànsits erràtics d'un servei a un altre, els impagaments de pensions, els judicis pendants, la precarietat dels equips professionals... porta les dones – i també a les professionals – a la vivència interna d'una contradicció que és esgotadora: *val la pena seguir lluitant?*

Moltes dones expressen el fet que, en el moment en què van decidir-se a denunciar la situació de violència masclista que travessaven, elles van passar a ser el problema. Aquesta és una vivència que cal erradicar i que és conseqüència de la manca de recursos adequats, disponibles i a disposició de l'abordatge de les violències masclistes i del fet que no existeixi un acord de mínims respecte del lloc des del qual – professionalment – acompanyem les dones en situació de violència masclista, agreujat per la falta d'elements de comprensió dels efectes de la d'aquesta violència en les vides de les dones.

*"Porqué en la red pública me decían que yo tenía demasiada "mierda" que sacar y no podían hacer una terapia tan larga, que es la que necesitaba, pero sí que me daban medicación"*³⁹

Aquest és, per tant, un projecte que posa en el centre les dones i la seva experiència per a la creació d'una Cultura Compartida d'Abordatge de les Violències Masclistes i aquesta és la principal aposta metodològica, no cedir en el reconeixement necessari i urgent del relat de les dones com a eina imprescindible en la definició dels recursos que ens calen per ser, realment,

³⁸Sau, Victòria. Diccionario Ideológico Feminista. Vol II, pàg 158. Icaria 2001 *"Mujeres calladas y silenciosas; no escuchadas; no creídas; desvalorizadas; perseguidas por hablar. De todo esto da cuenta el uso del lenguaje, oral y escrito, tanto en sus aspectos formales como en los semánticos y de interpretación de la realidad y creación de conceptos. Y conste que no es un lamento victimista como algunos/as pretenden, sino un plan de trabajo. Nunca en ciencia, por ejemplo, se puede hacer un diseño de investigación, o ir a nuevas hipótesis, sin tener previamente una descripción clara de lo dado hasta el momento"*.

³⁹ Fragment entrevista 1_2

una xarxa i de com les i els professionals, i no només els equips especialitzats, ens col·loquem en aquesta relació de disponibilitat sense judici i sense prejudici.

És per aquesta raó que hem volgut també escoltar l'experiència dels i les professionals dels recursos especialitzats i hem volgut comptar amb la veu de dones i homes que han fet, de la seva pràctica d'abordatge de les violències masclistes, coneixement i expertesa. Un saber fer bé que ha d'ésser llavor de canvi i de reconeixement en aquesta aposta que ens situa davant del repte que representa pensar i fer possible una Cultura Compartida d'Abordatge de les Violències Masclistes que ens ha de permetre garantir una pràctica professional des del reconeixement, la disponibilitat i la cura.

21

L'avaluació, en el marc de les polítiques públiques, té una connotació que, fruit del paradigma del pensament binari, s'articula en l'oposició de contraris: bé o malament; aprovat o suspès... Aquesta és una dinàmica que dificulta la aprehensió dels aprenentatges que tota avaluació comporta. En aquest projecte hem partit de la voluntat de significar l'avaluació com el procés de presa de consciència d'allò que fem i de com ho fem, d'allò que no fem i de perquè no ho fem i del compromís d'actuar-hi responsablement i en conseqüència.

Aquest és un relat que pretén acompanyar la mirada introspectiva i assentar les bases per poder compartir una tasca que precisa del treball en xarxa de totes i de tots, cadascú des del propi lloc, per formular una *Cultura Compartida d'Abordatge de les Violències Masclistes*. I és per aquesta raó que allò que posem en relació ho fem des del desig de compartir aquesta reflexió que no conclou sinó que vol ser pretext per obrir un temps per pensar conjuntament què comporta l'abordatge de les violències masclistes en la vida de les dones que l'afronten.

Amb aquesta mirada hem escoltat les veus i recosit paraules, reflexions, confidències, cavil·lacions, secrets i vivències de dones que travessen processos de recuperació dels efectes de les violències masclistes a Tamaia (individual i grupalment), del grup de Dones Grans i Sàvies⁴⁰; de dones del grup de Mentores de Tamaia que van escriure els relats de les seves vivències al llibre ***Ni príncipes ni perdes, set històries de dones que diuen prou***; de les noies (15 a 18 anys) d'alguns centres residencials d'acció educativa (CRAEs); i de professionals de serveis especialitzats i entitats referents. En aquest trajecte hi ha una qüestió que cal explicitar i és la importància de recollir el saber i l'expertesa fruit de la pràctica i de l'experiència, fer evident que hi ha un saber fer que les professionals en relació de reconeixement de les dones en situació de violència masclista han gestat en la quotidianitat i que cal transferir i assentar per a la creació de la *Cultura Compartida d'abordatge de les Violències Masclistes*.

El llenguatge, tal i com afirma Rita Segato al seu darrer llibre – *Contra pedagogías de la crueldad*⁴¹ – és un element imprescindible en el procés de creació d'una cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes. I ho és perquè el llenguatge és una eina

⁴⁰ El Grup de Dones Grans i Sàvies és un espai de treball terapèutic de Tamaia adreçat a dones de més de 60 anys.

⁴¹ [Enllaç al web "Traficantes de sueños", llibreria en línia.](#)

imprescindible per poder comprendre el què i el perquè, per poder articular una actuació veritable, en tant que vinculada a la realitat. És urgent – tal i com refereix l'autora – recuperar sabers, tecnologies de la sociabilitat i de la política de les dones que formen part de la nostra pràctica quotidiana però que no disposen dels elements de legitimació i validació social i que, per tant, no són cultura de treball en l'abordatge de les violències masclistes.

És per aquesta raó que aquesta recerca ha partit de la proposta d'una entrevista amb què obrir el diàleg, una entrevista semi estructurada que en tot moment ha set fil conductor però que en cap cas no s'ha imposat al propòsit inicial de fer lloc a allò que cada dona, a allò que cada professional ha volgut compartir i dir.

És en aquest sentit que partim de l'evidència que aquesta reflexió és una oportunitat per obrir i dimensionar l'abordatge de les violències masclistes també des de l'espai més petit, el més íntim, l'espai de vincle que es crea a través de la disponibilitat de la persona professional, un vincle que és espai de presència i de relació terapèutica i política. Terapèutica perquè té cura dels efectes que les violències masclistes tenen en la vida de les dones. Política perquè transforma la mirada de les dones respecte de la seva pròpia vivència i col·loca la responsabilitat en qui agredeix i en qui normalitza, minimitza i legitima aquesta agressió.

Dir-se i dir el món des de l'experiència pròpia significa reconèixer les violències masclistes des de la dimensió de quotidianitat que afrontem les dones, només pel fet de ser dones. Permet una interpretació del perquè aquesta és una violència que estructura les nostres societats i ho impregna absolutament tot i, per tant, fa evident la urgència d'una cultura que pugui acollir l'experiència i el relat de les dones respecte de les violències masclistes, una cultura d'abordatge d'aquestes violències compartida per tots els equips professionals que hi intervenim i que garanteixi el reconeixement de les dones en l'atreviment de dir-se en veu alta, una cultura que ha de transformar la societat perquè aquestes violències esdevinguin objecte de sanció social.

El llenguatge és l'eina bàsica de creació de tota cultura. Per tant, quan un llenguatge s'estabilitza, desarticular-lo i treure'l d'aquesta posició de poder és molt difícil. Les dones ho sabem prou, tal i com assevera Rita Segato, atès que fa molt de temps que ens esforcem per desestabilitzar un llenguatge que és *binari i binaritzador*, un llenguatge que universalitza els articles i els substantius masculins, un llenguatge – definitivament – que explica el món des de la dicotomia i la contraposició dels diferents.⁴²

Requerim, per tant, fer circular paraules per tal que les dones puguin parlar de sí mateixes sense intermediaris i desarticular d'arrel els estereotips que censuren la vivència i el relat que, d'aquesta experiència, expressen les dones. I Tamaia esdevé així mediació necessària per fer possible aquest canvi que demanda disponibilitat – la pròpia – per pensar i comprendre

⁴² Idea desenvolupada a partir del llibre 'Contra - pedagogías de la crueldad' de Rita Segato (pàgina 69).

l'abordatge de les violències masclistes com a mètode de treball, perquè, tal i com ens va
mostrar Victòria Sau, *fins que no està analitzada al cent per cent, la realitat no es transforma*.⁴³

⁴³ Victoria Sau a Leonor Taboada "Mientras no está analizada al cien por cien, la realidad no se transforma" Revista Mujeres y Salud núm. 15 (2005)

LLEI 5/2008, DEL DRET A LES DONES A ERRADICAR LA VIOLÈNCIA MASCLISTA. LA SABEM PROU?

Aquest és un treball qualitatiu que té per missió l'anàlisi del relat de les dones que han enfrontat – i enfronten encara – un procés de recuperació dels efectes que la violència masclista ha tingut en les seves vides. És en aquest sentit que les conclusions que s'exposen tenen un valor relatiu perquè no disposem d'una sistematització estadística que permeti afirmacions concloents en relació amb el nivell de coneixement que la societat catalana té respecte de la Llei.

Això no obstant, és molt significatiu el fet que davant la pregunta en que es demanava a les dones si coneixien l'existència de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, la resposta majoritària sigui: - *NO!* I que aquesta resposta sigui coincident amb la valoració que refereixen les professionals quan se'ls hi demana si les dones que atenen al seu recurs coneixen la Llei.

"(...)Sincerament, aquest és un món al que tothom té por. Ningú parla d'això, com els que tenen una malaltia, jo quan vaig reconèixer la situació vaig haver d'indagar (...)." ⁴⁴

Curiosament una Llei que va ser fruit del treball compartit, de compromisos i complicitats polítiques, passada l'aprovació, ha estat com si ja no calgués divulgar-la més. Alguns exemples els trobem en que immediatament a l'aprovació, es podien trobar en els CAPS del territori, targetes amb la informació de la Llei i de la línia 900 900 120. Aquesta difusió va anar disminuint fins a fer-se pràcticament inexistente. Però no només de cara a la informació de les dones en general, sinó que també en molts àmbits professionals, com per exemple l'àmbit del dret hi ha poc coneixement de les possibilitats que dóna la Llei. Cal plantejar-se de quina forma les estructures patriarcales fan visible allò que els interessa i amb el que s'hi troben còmodes i, potser cal preguntar-se perquè a la justícia li pot incomodar una Llei de drets de les dones.

"A nivell català les dones no sabien sobre la Llei catalana. La Llei catalana per a la ciutadania, com a Llei, no va tenir tant impacte, però si els missatges que se'n desprenien, que eren més preventius, no tant de denuncia, es percebia, no com a Llei, que s'avançava de que era important demanar ajuda. Es va avançar gràcies a l'esforç de les entitats que, des de tants anys de feina i de formació a professionals, van ajudar a desviar el focus de la denúncia." ⁴⁵

La Llei, com a eina, després de 10 anys de la seva aprovació, continua essent desconeguda per a un percentatge elevat de les ciutadanes que n'estan directament afectades. Això ens porta a

⁴⁴ Fragment entrevista 1_7

⁴⁵ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

valorar el fet que la Llei s'ha difós i ha tingut un acolliment en àmbits professionals de l'atenció però que no ha calat, suficientment, en la ciutadania.

*“Jo crec que hi ha un gran desconeixement del que és el marc legal en general. Fins i tot moltes dones no tenen clar que el que estan patint és violència. El que ens trobem molt són persones que no són conscients dels seus drets,”*⁴⁶

25

Aquest fet pot ser conseqüència del context social i cultural de fa deu anys enrere, quan es va aprovar la Llei, moment en què estava encara molt estesa la idea que la violència masclista és una realitat que afecta només algunes dones. És a dir, que no totes les dones hi estem exposades en la mateixa mesura.

La percepció que la violència masclista té impacte en determinats col·lectius de dones s'ha transformat durant aquests deu anys fins al punt que, actualment, hi ha una major sensibilització respecte del fet que la violència masclista és una realitat que enfrontem totes les dones – al llarg de la nostra vida – pel simple fet de ser dones. Això no obstant, la creença estereotipada que la violència masclista és cosa de determinats col·lectius, va influenciar en el procés de comunicació i divulgació de la Llei, malgrat la tasca de difusió realitzada per part de l'Institut Català de les Dones. Un fet que es comprova a través de l'anàlisi de la vivència de les dones i de les professionals que han participat en aquest treball i que travessa, en molts casos, la interpretació dels recursos de la xarxa i les respostes singulars.

El desconeixement de la Llei 5/2008, el fet que moltes dones no sàpiguin d'entrada quins són els seus drets i quins són els recursos que tenen a la seva disposició, o als que tenen dret, desactiva la seva funció com a eina de prevenció. Les dones i les professionals indiquen que hi ha una recerca específica respecte de les violències masclistes en el moment en què hi ha una determinació, per part de la dona, de reconduir la situació de violència masclista viscuda.

*“El coneixement dels recursos depèn molt dels territoris; els SIADS han estat potents ja que s'ha ajuntat la voluntat política i la tècnica (Regidora-tècnica motivada) amb la pressió de grup de dones, consell de dones, i es converteix en espai de referència, per exemple quan jo estava en al Safareig la gent sabia que era un lloc on preguntar independentment de les lleis o les campanyes. Es converteix en espai de referència més enllà de la llei i, això, passava a molts territoris, el boca –orella.”*⁴⁷

En aquest sentit, les professionals dels recursos especialitzats refereixen que les dones comencen a conèixer els recursos en el moment en què defineixen la seves necessitats. Però per saber quines necessitats tenen els hi cal coneixement de la problemàtica, de com funciona

⁴⁶ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

⁴⁷ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

la violència masclista, de com les dones, pel sòl fet de ser-ne, som vulnerables a patir violència masclista. La difusió imprescindible que ofereixi a les dones en situació de violència masclista un mirall a la seva experiència per poder-s'hi reconèixer, és una eina que la Llei reconeix⁴⁸ i recull i en canvi no ofereix de forma efectiva.

“Tenen habitualment coneixement a través de la xarxa de primària, no de la xarxa en general sinó dels recursos que elles necessiten. A vegades és limitat perquè té molt a veure amb la perspectiva que té la seva treballadora social del recurs que ella necessita”⁴⁹

Per poder crear una cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes és imprescindible la participació de tots els Col·legis Professionals, perquè és urgent la modificació curricular de les diferents disciplines en tant en quant és imprescindible incorporar al coneixement que s'imparteix des de les Universitats les violències masclistes, no només des de la conceptualització teòrica sinó també des de la capacitat per a la intervenció. I per tant, assentar un nivell de coneixement per part dels i les professionals de totes les disciplines que garanteixi el desplegament de la Llei, atès que aquesta és una Llei Civil, és una Llei de drets, és una Llei que el que planteja és la transformació radical de la societat i proposa eines i recursos perquè aquesta transformació esdevingui l'element principal d'erradicació de les violències masclistes.

De quina manera l'experiència d'atenció, de la mateixa manera que la vivència d'una situació de violència masclista, és un passatge de transformació que recol·loca respecte de com entens – conceptualitzes – les violències masclistes i de com mires i de com veus a les dones que enfronten aquesta situació.

“...El treball en xarxa, i el protocol és necessari però no perquè ens estrenyi, no és cap “corsé”, justament està per permetre'ns fer l'excepció i per això es tan important coordinar-nos (...) tenim una expertesa que cal reconèixer. Jo sé el que puc detectar i puc anar a l'excepció perquè tinc una eina que em diu el que he de fer.”⁵⁰

“La gent no entén que no és el mateix coordinar-se que treballar en xarxa, crec que això no està clar. Si treballes en xarxa al final tindràs menys feina, en canvi la gent ho viu com a increment de feina. No es veu que quan tens la metodologia de treballar en xarxa al final la beneficiària és la persona que està atenent i ve menys a les visites perquè està tot estructurat. Redueix temps i feina”⁵¹.

⁴⁸ Capítol II, article 9. Llei 5/2008 del dret de les dones a erradicar la violència masclista.

⁴⁹ Fragment entrevista Montse Pineda. Creació Positiva

⁵⁰ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

⁵¹ Fragment entrevista professional equip del SARA

Ambdues experiències donen una nova perspectiva de definició i d'ubicació que ens ha de fer pensar en la importància de quina és la formació específica que existeix en abordatge de les violències masclistes, qui són els i les professionals que realitzen la formació i la capacitat d'abordatge de les violències masclistes i en quins contextos es desenvolupa aquesta formació i aquesta capacitat.

En relació amb la Llei “crec que hi ha varies coses. Què hem fet aquests 10 anys que tenim enrere? On ha estat aquest tema a l'agenda pública, a l'agenda de salut? Què hem fet? Hem fet documents, els documents diuen què hem de fer fa 10 anys, però això no s'ha portat a la pràctica. Formació n'ha fet qui ha volgut i el temps que ha volgut i amb els professionals dels que ha pogut disposar, però ningú fa una formació ni pregrau ni postgrau. Per tant, si tens la sort de caure en una consulta on s'ha fet formació, segurament et veuran i, si no, no. Això pot passar? No, no pot passar perquè pots tenir més o menys fortuna amb qui t'atén si t'has trencat un braç però en general les normes han d'estar establertes i no ho estan (respecte de la violència masclista), perquè no s'ha fet la formació ni les empreses públiques s'han fet càrrec de la formació posterior, per tant, això és totalment aleatori. En aquest centre hi ha molta sensibilitat i en un altre n'hi pot haver molta menys i poden fer molt bé un altra cosa. No es tracta de posar-se medalles, es tracta de que hi ha coses que si les volem sistemàtiques han de sistematitzar-se i sinó depenen de cadascú.”⁵²

La definició de recursos d'atenció a dones en situació de violència masclista, possiblement és la part més coneguda de la Llei. L'article 54 *definició i estructura de la xarxa*, detalla els diferents recursos necessaris, explicita les funcions de cadascun i les responsabilitats del govern en el seu manteniment.

“De la llei, un dels grans temes es que de la llei es desprèn el Protocol Marc, i es fantàstic en la definició que és va fer dels serveis, no és defineix quin és el model d'atenció, la qual cosa es importantíssim, per exemple en el (recurs d'atenció especialitzat) s'ha treballat molt el que és l'encaix entre lo social i allò clínic, com encaixem aquests treballs?, des del feminisme com passar de la globalitat de les violències i quan després entrem a la part clínica com s'encarna en cadascuna, això és un treball que han fet les entitats i on poder disposar de supervisió és bàsic per aquest encaix.”⁵³

Veritablement, l'establiment per Llei de tots aquests recursos va ser un èxit, doncs donava respostes a les demandes socials vers la necessitat de definir els recursos adients i necessaris, que fossin els mateixos per a tot el territori. Tanmateix, el fet que la Llei no portés uns

⁵² Fragment entrevista Pilar Babi, metgessa capçalera

⁵³ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

pressupostos suficients que l'acompanyessin va incidir negativament en el desplegament, en el manteniment i la qualitat dels mateixos.

“Tenim un protocol marc. Després els protocols de demarcació que s’han de reflectir en protocols comarcals i, allí on calgui, protocols municipals. Si aquesta feina no està feta, aquests locals s’han de reunir. Per exemple el model Baix Llobregat; al menys un cop al mes es reuneix el protocol i allí surt tot. Hi ha uns que són més efectius que altres però hi són i funcionen i hi van. Els professionals els continuen coneixent i els problemes continuen sortint però això és bona voluntat política de qui lidera els protocols. I ja està bé que es facin per demarcacions o per vegueries però n’hi ha d’haver més”.⁵⁴

28

El treball responsable i compromès de moltes i molts professionals ha substituït, en molts casos, unes responsabilitats que pertoqueu al govern. La manca d’avaluació de la xarxa de recursos, no només en relació al funcionament de cadascun d’ells sinó en la coordinació, en el treball en xarxa, i en l’abast dels propis recursos fa que, a 10 anys vista, veiem com, per exemple, cal dotar els serveis d’eines que els hi permetin abordar totes les violències recollides a la Llei però que, a la pràctica, no estan integrades dins el model d’atenció de forma generalitzada.

“La llei sempre és important en el nostre entorn perquè marca una realitat que altres formes no la marquen, crec que és important que hi siguin tant l’una com l’altra (Llei catalana i llei espanyola), però la llei ha de portar procediments que despleguin la llei, que la llei digui que els professionals dels diferents àmbits d’atenció han d’estar formats en violència i que això després no arribi enlloc, que digui que els professionals tenen la doble responsabilitat d’atendre i de ser testimonis pericials, doncs dona-li habilitats pericials, on són aquestes habilitats pericials? On et pots posar en contacte amb els casos que deriven a fiscalia? És impossible. De què ens serveix la llei? No ens serveix. (...). El paraigües legal és un paraigües sota el qual no hauria de ploure, però no ha passat res més. Ho valoro així.”⁵⁵

“...tener un modelo de intervención ha supuesto sentarse y pensar de qué manera tenemos que abordar la situación de violencia que está viviendo una mujer. Este “sentarse” te lleva a ver la problemática de cómo es, qué supone para las mujeres, qué supone para hijos e hijas y de qué manera creemos que se tiene que intervenir. (...). Para pensar un modelo, antes se ha tenido que pensar en la problemática, en las mujeres, en la posición de

⁵⁴ Fragment entrevista Engracia Querol, Subdirectora General de Famílies

⁵⁵ Fragment entrevista Pilar Babi, metgessa capçalera

*las mujeres en la sociedad. Creo que no hay ese trabajo en todos los recursos.”*⁵⁶

*“(…) però un dels eixos que ens preocupa moltíssim és la infància. Crec que la llei del 2008 ho deixa penjat i ens queda pendent, perquè tots els dispositius d’atenció a violència masclista continuen tenint el focus en les persones adultes i ens falta coordinació i traspàs d’informació i treball en xarxa per protegir, més enllà de les persones adultes, a la infància. Crec que això és l’assignatura pendent de la llei del 2008”*⁵⁷.

29

El rebuig a incloure la violència institucional en l’articulat de la Llei per part dels diferents grups polítics que conformaven el Parlament de Catalunya en aquell moment té efectes negatius, en l’erradicació de la violència masclista, a nivell social i cultural. Incideix directament en la qualitat i abast dels recursos, en les accions o omissions a nivell preventiu, formatiu, de legislació i de la seva aplicació, d’opinió pública,... En el marc d’aquest projecte cal nombrar específicament els efectes directes que té en la vida de les dones en situació de violència masclista doncs els dificulta greument l’accés a la reparació⁵⁸. El no reconeixement de la violència institucional contra les dones constitueix una fallida en la garantia dels seus drets humans doncs, tal i com estableix el Conveni d’Istanbul⁵⁹, qui no compleix aquesta garantia de drets n’és responsable.

La Llei proposava ser una eina viva, un punt de partida, millorable amb els resultats i l’experiència. L’acompliment d’aquests 10 anys i els treballs de revisió i anàlisi del desplegament de la Llei i dels seus efectes ens permeten donar ara compliment a la voluntat d’acció que esperava de si mateixa. Partim doncs del que està fet i millorem tot allò que, actualment, sabem que requereix d’una aposta política i d’un compromís de govern per reformular-se, ampliar-se, millorar-se. L’erradicació de la violència masclista segueix essent prioritària per la cura de les vides de les dones i les criatures.

*“(…)Aquesta llei recull totes aquestes experiències i té la voluntat d’esdevenir un instrument actiu i efectiu per a garantir els drets de les dones i per a posar les eines jurídiques per a excloure de la nostra societat la violència masclista. La Llei no és un punt final, sinó un punt de partida, una part del procés que s’haurà de completar amb les pràctiques de tots els àmbits implicats”.*⁶⁰

⁵⁶ Fragment entrevista professional de l’equip del SIE Lleida

⁵⁷ Fragment entrevista professional equip del SARA

⁵⁸ Llei 5/2008, de 24 d’abril, del drets de les dones a eradicar la violència masclista. Títol III, capítol 3.

⁵⁹ Convenio de Estambul. Artículo 5 – Obligaciones del Estado y diligencia debida. Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra las mujeres y la violencia doméstica. Estambul, 11V.2011

⁶⁰ Preàmbul de la Llei 5/2008 del Dret de les dones a erradicar la violència masclista.

LA DIFICULTAT DE SABER-SE

Coneixem les dones, suficientment, què són i què representen les violències masclistes en les nostres vides? Disposem de les eines precises per identificar-ne els primers símptomes quan aquestes violències travessen la nostra quotidianitat?

30

“Buf! (reconèixer-te i identificar que pateixes violència masclista) és tota una aventura perquè ni jo mateixa m’ho crec. Quan vaig començar a donar-me’n ja estava molt tocada. Molt. Ja hi havia algú que ho veia però no és el mateix que t’ho diguin a que tu te n’adonis. I aquí tenim un problema, que ens n’adonem i pensem que podem canviar a un psicòpata, a un maltractador, digues-li com vulguis, i això no es pot canviar mai de la vida, això va a més. Vaig passar molt de temps que estava morta en vida i quan me’n vaig adonar la sortida que vaig buscar va ser molt dura.”⁶¹

“No lo sabía (que sufría violencia machista). Sé que estaba mal y el primer sitio donde fui a pedir apoyo fue al SIAD de Terrassa. Casi no dio tiempo a que me valoraran pero me dijeron que tenía signos de violencia psicológica. Estuve poco tiempo porque huí de mi casa y vine a Barcelona. Hasta que encontré a (recurs d’acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista)”⁶²

En el servei d’atenció terapèutica telefònica que realitzem a Tamaia, sovint atenem trucades de dones que ens demanen confirmació de que la vivència que estan transitant és una situació de violència masclista. Aquesta pregunta parla de la situació de confusió en que es troben les dones i parla, també, de la dificultat de veure’s reflectides en els relats culturalment acceptats sobre les dones en situació de violència masclista. Amigues, familiars, noves parelles... expliquen situacions i ens demanen confirmació de que allò és violència masclista perquè les vivències singulars i els relats comuns no coincideixen.

“La primera persona que em va dir que jo era una dona maltractada va ser una amiga. Vam quedar perquè jo estava molt malament, havia entrat en un procés de depressió i estava fatal. Feia temps que no ens veiem i em va dir: tu ets una dona maltractada. A partir d’aquest moment van passar 4 o 5 anys abans no em vaig separar, al 2008. I abans no vaig buscar ajuda encara en van passar uns quants més. I va ser a base de parlar amb 2 o 3 amigues, que van ser puntals en aquell moment i que em van començar a donar aquesta visió perquè jo no n’era conscient”.⁶³

⁶¹ Fragment entrevista 1_7

⁶² Fragment entrevista 1_2

⁶³ Fragment entrevista 1_8

Els mites sobre la violència masclista i els estereotips que recauen sobre les dones en aquesta situació representen una dificultat en la identificació de la situació viscuda per part de les pròpies dones i un obstacle en el reconeixement professional de la condició de víctima de les dones que no s'adeqüen a l'estereotip social de dona víctima de violència masclista.

“Jo vaig trigar molt a buscar ajuda perquè no acabes de saber on et pots adreçar”⁶⁴

“He de reconèixer que m’ha fet molta vergonya fins fa poc, pel meu sentiment de culpabilitat. Des de que he pres consciència ho dic. A mi no em veuen com un estereotip, per això algun cop he dit: Què us penseu? De dones maltractades hi ha a tot arreu, professionals amb molt de currículum...hi ha de tot. Personalment i a la meua feina introdueixo elements de visibilitzar les dones, d’empoderament... diguem que m’he fet militant del tema”.⁶⁵

La manca de relats que confrontin l'experiència de les violències masclistes des de vivències reals i la manca de relats no estereotipats fiancen la inseguretat de les dones, dificulten que puguin reconèixer-se, en tant que víctimes de les violències masclistes, i contribueix a la normalització de determinades situacions. Així mateix, les dones que viuen o han viscut situacions de violència masclista perden, freqüentment, la singularitat i són tractades com a part d'un tot, d'una categoria social que les associa al paràmetre d'excepcionalitat i les responsabilitza del fet de no haver reaccionat amb celeritat davant de l'evidència de l'experiència de la violència masclista, la qual, com diem no és una identificació senzilla.

“La gent quan pensa en dona víctima pensa en una dona que plora, que es fa petita, que calla, molt resignada (...). Fins i tot quan una dona ha d'enfrontar-se a un judici, des del servei li aconsellem que no s'arregli i que no prengui cafè perquè allò que el jutge o la jutgessa espera es trobar-se una dona calladeta, que parli fluixet, aturadeta, sense iniciativa (...). De fet, fa molts anys, un dels cassos que vàrem atendre, la dona era directora d'una escola i la seva gran preocupació era que no se n'assabentés ningú (...), la seva gran por era perdre la credibilitat social que tenia, en tant que directora de l'escola. Com podia ser víctima de violència masclista la directora d'una escola?. Per bé que, no hi ha un perfil concret. I això, crec que és el primer que hem d'aprendre.”⁶⁶

Sovint les dones en situació de violència masclista tenen la intuïció que hi ha quelcom que no va bé, però és la verbalització per part d'una metgessa de capçalera, d'una bona amiga, d'una germana, d'una dona del seu entorn... que els hi fa un efecte mirall i aquest genera una

⁶⁴ Fragment entrevista 1_8

⁶⁵ Fragment entrevista 1_8

⁶⁶ Entrevista Rosa Mela, coordinadora SIAD El Prat de Llobregat.

connexió amb la seva pròpia intuïció que fa que s'afirmin en que allò que elles perceben i senten no és una paranoia, sinó que és realitat.

“Jo sóc periodista, en aquell moment el tema de la violència física estava començant a surar, era la època de la Bibiana Aido i de la Llei Integral... Però hi ha una diferència entre el que tu saps i el que tu sents i jo no n'era conscient. El gran problema, en el meu cas, era arribar a acceptar primer – de fet d'alguna manera la pregunta que tu m'has fet abans és molt interessant perquè tu intueixes que alguna cosa no va, però no ho acceptes, jo pensava amb la violència i pensava en matar, amb pallisses... i clar, fas com una separació entre la informació que et donen i tu no t'identifiques. De fet les primeres vegades que m'ho van dir – com la meva amiga – jo més aviat em vaig empenyar, em vaig sentir molt incòmoda. I el gran problema és aquest: no identificar-te i negar-ho”⁶⁷.

De vegades és la mateixa situació de violència que, en ser cada cop més extrema, arriba al punt de ser insostenible per les dones i és aquest moment de llum, de no poder més, de sentir que no es pot perdre més, quan les dones prenen consciència de la seva realitat i donen el primer pas que pot ser decisiu per la seva supervivència: reconèixer-se.

“Després de la mort de la meva mare, que també va ser mig dependent de mi, jo ja m'havia fet una cuirassa i ell va voler trencar la cuirassa per tornar a destrossar-me, perquè aleshores jo ja era una “fusta”. Quan ell va voler trencar aquesta vegada la meva cuirassa és quan em vaig donar compte de veritat del què hi havia”⁶⁸

En d'altres ocasions són les filles i fills compartits amb l'agressor els qui actuen com a mirall davant la situació de violència. I és a través d'aquest mirall que les dones identifiquen allò que està passant.

“Realmente la violencia, no te das cuenta de que existe hasta que llega el momento que abres los ojos. Para mí fue el día que el padre de mi hijo me golpeó en el lavabo con mi hijo presente. Cuando esto lo vio mi hijo y él lloraba y saltaba de desesperación fue el momento en que yo dije que esto no podía volver a pasar. Ese día su padre me pega, se va de casa, no le abro la puerta, empieza a gritar de todo..”⁶⁹

“Jo veia que em sentia cada vegada més ensorrada, que cada vegada em prenién més el pèl però no era conscient que era víctima de violència de gènere. De manipulació, no parlem de violència física. I el desencadenant va

⁶⁷ Fragment entrevista 1_8

⁶⁸ Fragment entrevista 1_10

⁶⁹ Fragment entrevista 1_5

ser veure l'agressió verbal cap a les meves filles. Sense això no sé si hagués fet el pas que vaig fer de separar-me i de buscar ajuda”⁷⁰

És un fet que les dones en situació de violència masclista perceben la vivència d'aquesta experiència com quelcom no real, un efecte, aquest, que s'esdevé com a conseqüència de la pròpia inseguretat que la violència masclista produeix i que provoca que dubtin d'elles mateixes.

“(...)no saps, no entens el que t'està passant. Ho veus tan irreal, a moments et penses que la vida és així. I altres que no et creus que hagi de ser així. Jo feia la reflexió; si estic més o menys sana, els meus fills estan sans, perquè he de patir tant en aquesta vida? I això la gent no ho entén”⁷¹.

El maltractament va generant inseguretat a les víctimes que poden sentir que la violència que reben està justificada (Matud, 2004), justament per la manipulació que l'abusador utilitza i que fa sentir a la dona responsable de l'abús. Per poder sostenir aquesta situació les dones poden generar mecanismes d'evitació per tal de fer front a la violència.

“Al començament una part de mi em deia que la cosa no anava bé i que no era normal el que m'estava passant però no sabia ben bé perquè la confusió dins la violència ja té això, confon molt. La primera cosa que vaig fer va ser demanar ajuda a la meua metgessa de capçalera perquè el que jo pensava és que tenia problemes de parella”⁷².

La violència masclista distorsiona l'escolta pròpia, i fa que la dona dubti del que sent, del que percep, del que creu, pensa i sospita. En el moment en què un altra persona et confronta amb aquesta realitat, t'emmiralla i verbalitza allò que tu no t'atreveixes a verbalitzar, és un moment inaugural. És com un principi. D'aquí la idea de passatge, perquè aquest és un procés de no retorn, de transit, que té diferents moments i la culminació d'aquest procés està quan les dones troben aquell equip que les acompanyarà en el procés de recuperació. Però abans d'arribar al procés de recuperació hi ha diferents fets que és important ressenyar i assenyalar.

“Vaig tenir contacte amb el meu exmarit després de dos anys. Es va mostrar tan simpàtic... per una banda estic contenta de sentir-me forta, però per altra tinc por perquè a vegades em venen dubtes de si m'ho he inventat tot... m'ha fet un rentat de cervell tan gran que tot i els anys, a vegades, torno a dubtar de si va ser real tota la violència que vaig viure. Després em tranquil·litzo i recordo que vaig lluitar molt per sortir d'aquell infern.”⁷³

Acompanyar els processos d'identificació i reconeixement, com també els de recuperació, de les dones en situació de violència masclista requereix, per part del equips professionals,

⁷⁰ Fragment entrevista 1_8

⁷¹ Fragment entrevista 1_10

⁷² Fragment entrevista 1_9

⁷³ Cita extreta Grup Dones Grans i Sàvies

aprendre a conviure amb el propi malestar i entendre que cada dona necessita, per al seu propi recorregut, la concessió d'un temps que, massa sovint, sentim que no tenim i aquest fet ens impacienta, perquè respectar els diferents ritmes i necessitats vol d'equips professionals formats i preparats per poder sostenir el pes que aquest abordatge comporta. Però també és molt important reconèixer les dones en el propi procés de presa de decisions en relació amb la situació i la vivència de les violències masclistes. Que elles liderin el propi 'full de ruta'....

"(...) jo me'n recordo d'una conversa amb una persona de serveis socials que deia que una noia havia de posar una denúncia i aquesta noia no estava preparada per fer-ho. I recordo que aquesta professional va qüestionar la professionalitat de la nostra entitat perquè no obligàvem a la noia a posar la denúncia. Era una noia molt dependent i des dels serveis socials li deien que si volia ser atesa havia de posar una denúncia. Això és molt victimitzant, tot el que té a veure amb el desconeixement dels professionals. I això no es fa amb dolenteria, però la falta de formació dels professionals victimitza." 74

"Hi ha dones que arriben perquè han buscat a internet i de fet, contacten mitjançant la pàgina web en un primer contacte. Però aquestes normalment són dones que han patit la violència fa temps i que ja estan en un procés d'elaboració, de decisió i tenen les idees més clares que les dones que acaben de patir una agressió i es troben en una situació de molta confusió. I aquestes dones o tenen el recurs perquè posen la denúncia o perquè algú s'hi posa i busca però en aquells moments de confusió i de xoc és molt difícil anar a buscar un recurs" 75

En tots els relats hi ha la narració de l'experiència del passatge que cada dona, en situació de violència masclista, transita. En tots els relats hi ha la vivència de la pròpia transformació. En tots hi ha un fil que enllaça, un patró que ens situa en el moment de la presa de consciència, del despertar, de saber-se víctimes.

"He de perdonar-me el meu sotmetiment. Quan vaig mirar la vida cap enrere és el que em va ajudar a donar el pas. Em vaig mirar quan els fills ja tenien la vida resolta i vaig pensar: aquesta és la vida que vols. (...) Jo sabia que marxaria d'una manera o altra." 76

"El primer pas va ser trencar tot el lligam, sinó no et cures. Ell intentava mantenir lligams per tots els mitjans possibles. Vaig entendre això i vaig poder anar tallant" 77

⁷⁴ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

⁷⁵ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

⁷⁶ Fragment entrevista 1_10

⁷⁷ Fragment entrevista 1_8

Hi ha un moment en què algú et diu en veu alta. I en aquest instant hi ha el primer moviment de transformació i de canvi. Hi ha un moment en què tu et dius en veu alta. I en aquest moment hi ha un altre moviment de transformació i de canvi. Hi ha un moment en què tu t'ho dius i t'ho creus. I, en aquest moment, hi ha una aprensió i ja no t'enganyes més a tu mateixa.

- ¿Cómo ha sido poder nombrar lo que has vivido? "...Ha sido muy doloroso pero ha servido mucho llegar al fondo. Me ha servido para saber que soy una mujer muy valiente, una superviviente" ⁷⁸

"Fan una feina de minvar-te, de treure't tota la confiança. Ja no tant l'autoestima, que també, però sí la confiança. Això que tu sents és molt maquiavèl·lic perquè tu arribes a pensar que, efectivament, ets tu la que no està portant bé la relació de parella" ⁷⁹

Aquest és un context de dificultat i, per tant, és imprescindible que aquest sigui un camí que les dones transitin a voluntat, per decisió pròpia, malgrat moltes vegades, professionalment, tenim la temptació d'empènyer-les. Una temptació que té efectes molt negatius perquè aquest passatge les dones l'han de poder transitar des del coneixement, confiades i en la mesura que permet la pròpia possibilitat. La dificultat d'acollir aquesta singularitat i de fer lloc a les dones com a protagonistes ens porta a una pràctica professional en la qual no som capaces de donar cura, espai i temps a les dones.

"Creo que seguimos todavía en el punto de la victimización, tratarla como una víctima y decirle lo que tiene que hacer y a dónde tiene que ir. Entiendo que como profesional tienes que orientar, puesto que a lo mejor la mujer quiere una cosa que tú crees que no le va a ir bien, pero esta orientación tiene que ser un acompañamiento y que a ese lugar llegue ella con su propia decisión, por eso nosotras hablamos de acompañamiento en la toma de decisiones, hacemos un acompañamiento emocional para que ella llegue a sus conclusiones. Igual que en el tema legal, también en el resto.

Cuando nosotras empezamos hace 5 años lo vimos mucho con el tema de la denuncia, ahora no tanto, pero antes era como obligado hacer la denuncia y la decisión es de ella. Evidentemente, si vemos que está en riesgo tendremos que cuidar ese riesgo, pero no la podemos llevar a comisaría y decir que denuncie." ⁸⁰

"Potser més d'una vegada – escriu Sònia Moll Gamboa⁸¹, filòloga, poeta i traductora – hem sentit impaciència i malestar respecte dels processos dels altres. Voldríem que acceptessin més fàcilment i sobretot amb més celeritat les nostres opcions de vida i el que sentim com a

⁷⁸ Fragment entrevista 1_2

⁷⁹ Fragment entrevista 1_9

⁸⁰ Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE de Lleida.

⁸¹ [Enllaç a la columna de Sònia Moll a la Directa](#)

identitari (el que som i el lloc des d'on decidim mirar-nos el món)". Aquesta impaciència que nombra la Sònia Moll és un escull en l'abordatge de les violències masclistes, perquè els processos de reconeixement de la pròpia vivència, per part de les dones, no són immediats, lineals i irreversibles sinó que requereixen temps i acompanyament.

"Reconèixer aquella vulnerabilitat a una persona que en teoria és tan forta, saps? Que jo porto vivint aquí 21 anys, que tinc molta enteresa, molta energia, molta capacitat de superació. És complicat acceptar-ho però era així, no em veia reflectida en una dona que patia violència" ⁸²

Les dones transiten el seu procés de recuperació en un context que és hostil, dins una societat masclista que, per tant, continua tenint una sèrie de missatges que, enlloc de fiançar les dones en situació de violència masclista, les contradiu. El moviment de transformació de les dones en situació de violència masclista és contracorrent o contra social, en el sentit que les dones reconeixen i assumeixen un saber, a través de l'experiència que han viscut, que contradiu el món que habitem. I aquest fet genera una paradoxa de sentit molt gran, perquè el sistema que articula els recursos de protecció a les dones actua des de la perversió que suposa no haver desarticulat la cultura de la violència masclista i, en conseqüència, el missatge que envia a aquestes dones qüestiona el seu relat i la seva veritat.

"Era molt complicat per mi veure'm com una persona que patia violència perquè la violència no va arribar d'un dia per l'altre. Primer van ser els inputs que et dona l'altra persona, sempre que hi ha discussions és per culpa teva, perquè ets molt poc tolerant" ⁸³.

⁸² Fragment entrevista 1_9

⁸³ Fragment entrevista 1_9

LA DIFICULTAT DE DIR-SE EN VEU ALTA

Tal i com afirma la filòsofa Judith Butler⁸⁴, per poder fer efectives les transformacions d'ordre material i simbòlic necessitem de les persones i de la comunitat. La violència es crea i s'aprèn en comunitat i és, per tant, en el context de la comunitat que pot ser reparada. En aquest sentit el que és una responsabilitat per part de les professionals en l'abordatge de les violències masclistes s'esdevé també un element estructural de tota proposta de treball per la creació d'una cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes: la comunitat com a nucli de transformació imprescindible en els aprenentatges de les violències i, conseqüentment, en la reparació dels efectes de les violències masclistes. Les i els professionals especialitzats són les mediacions que la comunitat posa en relació amb les dones per poder accedir a les possibilitats de recuperació i de reparació dels efectes de les violències viscudes.

*"La primera pregunta normalment me la fan elles, a mi em diuen que perquè els hi ha passat això. I jo normalment els hi dic que per ser dona. Es queden en blanc, després ja podem aprofundir però d'entrada, pel fet de ser dona."*⁸⁵

*"Es passa molt malament quan algú t'està dient que el que t'ha passat és per què a tu t'ha donat la gana, que t'ho diuen tal qual, i més una persona que se suposa que està preparada, i això no pot passar. (...) Hi ha gent que no ha entès mai que m'hagi passat això, entenen que m'ha passat perquè jo he volgut, perquè m'ha agradat."*⁸⁶

El treball amb dones en situació de violència masclista requereix conèixer, reconèixer i comprendre els efectes que la vivència de la violència masclista ha tingut en elles i en les seves vides. És imprescindible detectar i revisar les repercussions que la violència masclista ha deixat en la vida de les dones, atès que aquests són els elements que, necessàriament, han de guiar l'atenció a les dones, no únicament respecte de la intervenció terapèutica, sinó també en relació amb totes les intervencions que es realitzen amb cadascuna de les dones. I, paral·lelament, és essencial explorar i admetre les conseqüències i l'impacte que les violències masclistes tenen en la comunitat, en tant que qui les exerceix s'apropia dels espais i de la paraula i limita la llibertat per fer i per dir-se de les dones dins de la comunitat de referència.

"Lo que he aprendido es que la escucha repara. Me di cuenta desde el primer día porqué yo hacía acogidas también. El simple hecho de sentirse escuchada repara muchísimo porque da la sensación que no se las escucha. Si que se las puede oír pero no se escucha lo que dicen realmente, es como

⁸⁴ [Enllaç al vídeo de la Judith Butler "Pensar amb Judith Butler", del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona](#)

⁸⁵ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

⁸⁶ Fragment entrevista 1_7

lo de “sí que me miran pero no me ven”, pues lo mismo. Y este es uno de los aprendizajes más grandes que me he llevado de la atención directa y diaria.”⁸⁷

Moltes dones en situació de violència masclista, en un primer moment, quan enfronten la realitat, fan una primera demanda a la professional respecte del perquè, de quina és la raó per la qual a elles els hi ha passat això. La resposta a aquesta pregunta és cabdal, atès que és imprescindible no culpabilitzar-les i dimensionar l'abast estructural de les violències masclistes per tal que puguin comprendre que la raó no és que elles hagin fet alguna cosa malament. El que es precisa, per tant, no és ben bé una pauta d'intervenció sinó una actitud professional que permeti a la dona validar la pròpia vivència a través del seu relat, malgrat aquest sigui dispers, ambigu o inversemblant. Aquesta actitud depèn de la coherència interna de la professional en tant que observadora i aquesta coherència només és possible en la mesura que tinguem eines, cognitives i emocionals, per acceptar la realitat d'allò impensable i de la diversitat i multiplicitat de reaccions i efectes front les vivències viscudes.

- ¿Consideras que dieron credibilidad a tu relato? “No. Hasta llegar a (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista). En ámbitos policiales hasta te machacan y en entorno cercano me han dicho que como voy a discotecas y voy vestida así, te vas mermando más, sintiéndote más culpable todavía.”⁸⁸

“Yo colaboré con una página de Internet, como anónima, hace dos años y pico, por si podía ayudar a mujeres que han pasado lo mismo que yo. Muchas veces me avergüenzo y no lo cuento – menos en (mateix recurs) que es como mi casa. Sientes tanta vergüenza que incluso a amistades no lo cuentas por el miedo a que te juzguen, si te juzgan te vas a sentir peor y te vas a hundir más.”⁸⁹

“La violència física va començar a partir dels 5-6 anys de relació. Al principi eren empentes i coses així i la violència amb més agressivitat van ser els darrers cinc anys. I, tot i que tenia una veueta que em deia que allò no estava bé, sempre estava molt esgotada, patia molt, em posava molt sovint malalta i no tenia ningú per parlar d'això. Entre la vergonya, entre que a vegades et penses que t'ho mereixes... No és que t'ho mereixis, però com deixes que passi, que és el que em deia contínuament. Vaig trucar al telèfon de l'Esperança i m'escoltaven i em van dir que hi havia el telèfon 016 i també hi vaig trucar.”⁹⁰

⁸⁷Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE de Lleida.

⁸⁸ Fragment entrevista 1_2

⁸⁹ Fragment entrevista 1_2

⁹⁰Fragment entrevista 1_9

“Em sento que he consentit llençar la meva vida a les escombraries. Li estic perdent la por a que ell vegi que jo estic bé, lidiant també amb la culpa”⁹¹

Les dones són les protagonistes del seu propi procés. Aquest és un element que és compartit per totes les professionals dels recursos especialitzats. Però aquest element, que forma part del saber de totes les professionals especialitzades i que és imprescindible que es transfereixi i passi a formar part de la cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes, és molt complex d'acomplir en el context de la pròpia pràctica professional. És prioritari adonar-nos de fins a quin punt n'és de complex acompanyar les dones en situació de violència masclista i entendre quant ens pesa en aquest context de relació, com a professionals, la pròpia motxilla, la dels propis estereotips.

“A mi no m'han de dir com he de mobilitzar la meva vida. S'ha d'acompanyar més. I qui no serveixi per això que canviï de feina. No m'interessen els robots, m'interessen les persones per fer aquest tipus de feina.”⁹²

Per a les dones, mantenir el secret⁹³ respecte de la violència viscuda compleix, entre d'altres, una funció d'autoprotecció, atès que la dona té pànic a ser rebutjada, culpabilitzada o qüestionada. Per tant, el simple fet de creure la dona i mantenir l'acceptació envers ella i el seu relat té una dimensió terapèutica i representa la possibilitat de l'inici del procés de recuperació de la violència viscuda. Creure el relat que les dones comparteixen afavoreix obrir la porta a que elles mateixes puguin escoltar i creure amb fermesa allò que, en un primer moment, genera por i rebuig: nombrar-se víctima de violència masclista.

“Quan sents els casos de violència en els mitjans de comunicació se't posa la pell de gallina, penses que t'està passant a tu”⁹⁴.

Sovint l'agressor va aïllant a la dona de manera que, quan es reconeix com víctima de violència masclista, es troba sola i sense recursos per posar límits a la violència que pateix. No poder disposar d'un entorn de confiança agreuja la dificultat de nombrar-se.

“Jo vaig deixar totes les meves amigues, de fet quan vaig fer la denúncia em vaig trobar sola, no tenia ningú, cap amic, cap amiga per recolzar-me. Era tot xarxa d'ell”⁹⁵.

Les dones en situació de violència masclista senten vergonya pel fet de ser humiliades i culpabilitat per les interaccions negatives⁹⁶. La vergonya genera un estat de confusió mental

⁹¹ Cita extreta del Grup Terapèutic 'Dones Grans i Sàvies'

⁹² Fragment entrevista 1_7.

⁹³ Brundy (1995):

⁹⁴ Cita extreta del Grup Dones Grans i Sàvies

⁹⁵ Fragment entrevista 1_9

⁹⁶ Puente, Echeburúa, Ubillos, Paez, (2016)

que dificulta l'acció davant l'abús i, al mateix temps, la culpa té una funció reparadora respecte de les conductes negatives de l'agressor i manté la dona en la situació de maltractament⁹⁷.

*“Aquí en (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) venía muchas veces con mucha vergüenza, (terapeuta) me preguntaba por qué tenía vergüenza, yo lo iba desgranando y ella me iba quitando la vergüenza. No hay porqué tener vergüenza, no pasa nada, si has cometido un fallo, si has vuelto a recaer no pasa nada.”*⁹⁸

40

En aquest sentit, saber que la vergonya i la culpa són dos dels efectes més persistents en les dones en situació de violència masclista, ens permetrà entendre per què les dones triguen tant de temps en compartir les vivències que les posen en risc i per què, quan es decideixen a explicar-ho, ho fan a miquetes, amb especial preocupació per si qui tenen davant les entén, les jutja o les col·loca al mateix lloc que la persona abusadora.

*“Va arribar un moment que jo ja sabia que m'estava deixant manipular, que em deixava arruïnar i que deixava que maltractés a les meves filles, el problema és que no saps com afrontar-ho, no tens força per afrontar-ho. Necessites que et desvictimitzin i que et diguin que no tens la culpa del què està passant, al contrari, estàs lluitant i com més lluiten més et fot l'altre. En el moment que va intuir que jo em volia separar era un boicot total el que em feia”*⁹⁹.

Així mateix, el fet de que la dona hagi d'exposar-se davant diferents professionals i explicar la seva història, varies vegades, pot agreujar aquests efectes i propiciar que envaeixin més àmbits de la seva vida (ex, àmbit laboral, social...).

*“El tema de la revictimización es que la mujer tanga que ir explicando en muchos Servicios lo que le ha pasado, teniendo en cuenta también, y yo soy consciente, que hay ciertos momentos que no se los puede quitar nadie (...). A nivel judicial entiendo que es necesario puesto que hay que hacer el juicio (...) pero lo que intentamos es evitar que la mujer tenga que ir a otros recursos y explicar en todos cual es su situación (...). Por esta razón hay siempre una coordinación previa, siempre con permiso de la mujer (...) y que ella pueda explicar lo que considere oportuno”*¹⁰⁰

La por és un element que també estarà present en aquest procés de dir-se en veu alta. La por és un efecte real a les amenaces, els abusos i les agressions tant a les dones com als seus afectes, i també és un efecte de la indefensió apresada, de la nul·la resposta d'ajut quan hi ha hagut algun intent de sortir, de demanar ajut, de nombrar l'experiència de violència, fins i tot

⁹⁷ Etxebarria, Ortiz, Conejero y Pascual, (2009).

⁹⁸ Fragment entrevista 1_2

⁹⁹ Fragment entrevista 1_8

¹⁰⁰ Fragment entrevista a professional del equip del SIE de Lleida

de les represàlies front qualsevol qüestionament. La por no és objectiva, ni és igual per a tothom. Poder dir-se en veu alta, des de la por, requereix d'una escolta activa, curiosa, que ofereixi seguretat i claredat.

*“La meva mare no em va dir mai “agafa els nens i vine a casa meva”. Potser perquè també li tenia por (...). Puc dir que he sortit perdent perquè encara no tinc valor de dir “vull la meva part”. Amb els diners que teníem, me’ls ha estafat, ha fet el que ha volgut, això que tinc la sentència de divorci al meu favor, però com no tinc nassos de reclamar. Ha fet el que ha volgut”*¹⁰¹

*“El dia que van venir per firmar aquell document jo estava com una fulla, tenia molta molta por. És de les coses que més m’ha costat superar, la por. Encara en tinc de vegades”.*¹⁰²

La mateixa situació de maltractament i la dificultat de trobar una sortida - perquè no sempre és fàcil trobar l'espai professional adient on recórrer - activa un efecte del que poques vegades es parla: l'enuig i la ràbia. Les dones tenen la vivència d'estar entrampades en un espai i temps on el judici, la injustícia i el dany el genera l'agressor, possiblement també l'entorn, però, també en forces ocasions, la xarxa professional. Les dones dubten de la legitimitat de la seva queixa i de trobar el suport necessari, però saben perfectament quan les i els professionals les atenen des d'un lloc de bon tracte i credibilitat del seu relat o bé des del prejudici, els estereotips, la por i el rebuig.

*“L’any 2006, si no recordo malament, va haver-hi un episodi de violència i vaig anar a la comissaria, però em van tenir des de les 2 de la matinada fins les 6 que van canviar el torn. 4 o 5 hores esperant. Una dona policia em preguntava què m’havia passat i hi havia un policia home, i aquest va ser realment el primer contacte per intentar posar límits a aquesta persona (parella). Però va anar molt malament perquè mentre la policia em feia preguntes de què em passava i com m’anava, el policia home em cridava; que era la meva responsabilitat i amb crits em deia que si jo no denunciava aquesta persona (parella)... potser tenia raó, però jo pensava que ja aguantava a casa a una persona que em cridava i em tractava malament i que no tenia perquè aguantar-ho fora també. (...) Entre els crits i tot plegat, jo vaig pensar que estava perduda. A part que la meva responsabilitat era denunciar, i com que no m’hi atrevia, era també que no ho estava fent bé. Una persona que t’està cridant i t’està atordint no ho està fent bé. I a això em va tirar una mica enrere.”*¹⁰³

En la cerca d'ajuda i dels recursos on ser ateses en els seus malestars, les dones poden acumular males experiències en la relació amb els serveis. Quan aquesta vivència es dona

¹⁰¹ Fragment entrevista 1_10.

¹⁰² Fragment entrevista 1_8

¹⁰³ Fragment entrevista 1_9

repetidament o bé ha succeït en un moment crucial del seu procés per sortir de l'engranatge de la violència masclista, l'enuig serà una emoció amb la que s'enfrontaran els i les professionals posteriors. L'enuig i la ràbia com a conseqüència de males praxis d'intervenció ens parlen dels efectes de les angoixes no resoltes per part de la dona i d'un crit d'ajut davant la desesperació en un moment en el que necessita dir-se en veu alta i ser acompanyada en aquest nomenament.

- Com va ser per tu nombrar el que et passava? Posar el nom de violència o de dona maltractada, va ser nou per tu? "Claro, era una más de todas las que sufren esto. Pues pensar que soy esto y tenía que salir de esto. Es (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) la que me ha ayudado a salir de esto, el hablar y venir a terapias es lo que me ha ayudado, si no yo no podría haber salido. Y no creo que sea fácil salir de esto si no tienes esta ayuda específica." ¹⁰⁴

Els mites que ens travessen sobre "el perfil" de la dona maltractada fan que les dones que es relacionen des de la desconfiança i l'enuig no siguin ben acceptades. Parlem de les "males víctimes", d'aquelles que incomoden als serveis perquè posen sobre la taula una incoherència difícil d'anomenar: si no ets "una bona víctima" difícilment obtindràs la reparació necessària. Per tant, acollir que les dones poden mostrar la ràbia legítimament pot ser una primera passa per a que elles avancin en el poder-se dir.

"El que crec és que les dones anem molt despistades sobretot per la falta d'identificació, no ho sabem reconèixer. Penso que el principal problema és que no saps a quin especialista recórrer, tens una piga que et creix i vas al dermatòleg, però si no saps al metge que has d'anar és molt difícil que el busquis i que el trobis. I després hi ha la teva negació" ¹⁰⁵

En l'atreviment de dir-se en veu alta i nombrar la pròpia vivència de la violència masclista, un dels efectes més comuns és el trastorn d'estrès posttraumàtic¹⁰⁶: La dona que és o ha estat víctima de violència masclista pateix la re experimentació, és a dir, torna a experimentar fragments del trauma a través de pensaments intrusius, records, sensacions, olors... on el cos, sense possibilitat de la mediació del raciocini, es sent de nou en perill, torna a sentir la por, l'angoixa, la sensació de no poder sortir de la situació, la culpa, etc. "El cos parla i no li fem cas.

¹⁰⁴ Fragment entrevista 1_5

¹⁰⁵ Fragment entrevista 1_8

¹⁰⁶(Per a que aquest es detecti els criteris segons el DSMV - (DiagnosticandStatistical Manual of Mental Disorders - La persona ha estadoexpuesta a un acontecimientotraumático en el que han existido 1 y 2;

1. la persona ha experimentado, presenciado o le han explicado uno (o más) acontecimientos caracterizados por muertes o amenazas para su integridad física o la de los demás.
2. la persona ha respondido con un temor, una desesperanza o un horror intensos. Nota: En los niños estas respuestas pueden expresarse en comportamientos desestructurados o agitados

*Tenim una memòria del dolor*¹⁰⁷. Això provoca que moltes dones que han patit violència masclista evitin tot allò que està relacionat amb el fet o els fets traumàtics, és per això que eviten llocs, persones, pensaments... i tenen dificultats per recordar aspectes, de vegades crucials, del fet traumàtic. Són dones que senten que el món és un lloc perillós.

*“És difícil contactar amb el que dic, però el que puc anomenar és allò que he pogut assimilar, allò que puc expressar malgrat la vergonya i la por. El més difícil és allò que sento quan estic explicant la meua història i no puc dir, els records, les sensacions i els pensaments que encara fan molt de mal, que són massa foscos per a que surtin a la llum”.*¹⁰⁸

Tant la reexperimentació com l'evitació van acompanyades d'una activació fisiològica que indica un estat d'alerta constant, un estrès sostingut en el temps que afecta a la capacitat de concentració, de conciliar la son i descansar o de respondre davant els estímuls d'una manera tranquil·la, un petit soroll pot comportar un gran sobresalt.

*“Yo voy en alerta, tengo miedo en el estómago. Si me tocan por detrás y no sé quien es siento que me tengo que defender (...). Esto no es normal (...).”*¹⁰⁹

Explicar de manera guiada, és a dir, a través de qüestionaris distants i estandarditzats, la pròpia història, provoca també que les dones hagin d'accedir a records no desitjats, pels quals de vegades estan preparades i d'altres vegades, davant determinades qüestions, es poden desbordar emocionalment. Aquest fet és cabdal, ja que té efectes en la quotidianitat de les dones i, és possible que el/la professional pugui detectar l'emocionalitat de la dona i fer un gir que tingui a veure amb el respecte envers el seu patiment, però pot ser que en el context de l'entrevista no siguem capaces de detectar el torrent de malestar que això provoca. Les dones han après a viure en soledat el que pateixen i a amagar-ho a les altres persones per tal de no ser descobertes. La culpa i la vergonya, com dèiem, sempre són presents.

*“Els estereotips en els professionals tenen efectes molt perniciosos perquè es qüestiona la dona: per què no ho has fet abans; no estaries tan malament; segur que vols denunciar; segur que no has estat tu las que ho has provocat... Però et diré més, creure't aquests estereotips provoca fer coses com voler fer una mediació familiar pel bé dels nens... Però de què m'esteu parlant!!!! Té de forma directa un impacte, no ja en la recuperació sinó en la vida present de la dona.”*¹¹⁰

Hem anomenat efectes del maltractament com són la culpa, la vergonya i l'enuig, un altre dels efectes a tenir present és la simptomatologia de la depressió. La depressió és en moltes

¹⁰⁷Cita extreta del Grup Dones Grans i Sàvies.

¹⁰⁸ Fragment entrevista 1_3.

¹⁰⁹Cita extreta del Grup Dones Grans i Sàvies.

¹¹⁰ Fragment entrevista professional de l'equip del SIE del Maresme

ocasions efecte de la violència patida i alhora situa a les dones en risc doncs les col·loca en una posició d'indefensió davant l'agressor. Segons la psiquiatra Emilce Dio Bleichmar¹¹¹, la major incidència de depressió en les dones no ha de buscar-se en la biologia, en la fisiologia, o en el seu cos, sinó en les condicions de vida i en les característiques de la subjectivitat. És a dir, la major vulnerabilitat a la depressió és compatible amb la construcció de la feminitat i en la desafecció que genera en les dones, i és la feminitat normativa un dels factors de risc davant la violència masclista. Alguns dels elements d'aquesta feminitat normativa, que també són trets de la simptomatologia depressiva, són: la baixa autoestima, la dependència, la indefensió, la impotència, la passivitat, entre d'altres que generen en les dones una creença de manca de control de les seves vides. La depressió és, a més a més, simptomatologia que pot esdevenir crònica si no hi ha un acompanyament especialitzat i un suport social, a més d'una identificació de les causes que la provoquen.

Hi ha diversitat d'estudis especialitzats que coincideixen amb que la simptomatologia més comuna que pateixen les víctimes de violència masclista és depressió (Bleichmar, 1991), i Trastorn d'Estrès Posttraumàtic (Walker, 1979 / Echeburua y col., 1996 / Echeburúa, Corral, Amor, Sarasua y Zubizarreta, 1997 / Lorente, 1998 / Golding, 1999 / Hirigoyen, 2006). Cal tenir doncs molta cura quan demanem que una dona expliqui la seva història, la vivència pròpia de la violència, i referir-li el per què, per quina raó és necessari aquest treball de relat.

*“Jo he anat escrivint cada anècdota. (...) La meua intenció quan estigui preparada és explicar les meves coses. Però el meu fill encara ha de conèixer les coses i també ha d'autoritzar la part d'història que li toca ell. Explicar-les no perquè no quedin anònimes, si jo he pogut amb el que he viscut, els altres també. Jo m'he sentit molt culpable de no haver-ho tallat abans, però si estàs morta en vida no hi pots fer res. No es pot i cal que se sàpiga.”*¹¹²

A més a més, el procés de recuperació és un passatge que comporta molts dols. La història de violència ha provocat pèrdues que poden ser d'ordre simbòlic, emocional, relacional, psicosocial, de salut, econòmic, per cada dona són diferents i per cadascuna tenen diferent efecte i significació i, com diu Alba Payàs, *recuperar-se de les pèrdues és un treball lent i singular que precisa reconeixement, validació, normalització i presència*¹¹³. *Un procés de dol activa sentiments, pensaments, comportaments, i símptomes físics que s'anomenen respostes o afrontaments de dol*¹¹⁴, no ens aturarem en tots els mecanismes d'afrontament del dol però cal situar que dins d'aquestes respostes, a part del dolor, la confusió, la tristesa, la culpa..., pot haver-hi també enfado i ràbia.

¹¹¹ Emilce Dio Bleichmar, La depresión en la mujer.

¹¹² Fragment entrevista 1_7

¹¹³ Payàs, Alba. Las tareas del duelo

¹¹⁴ Payàs, Alba. El mensaje de las lágrimas.

En situació de violència masclista en les relacions de parella i/o familiars, hi ha un dol molt difícil de nombrar i de transitar que és el dol respecte del maltractador, aquest és un dol socialment negat que està present en el procés de recuperació dels efectes de la violència masclista i davant del qual els i les professionals fem, freqüentment, una negació que col·loca les dones en un lloc que censura la possibilitat de significar-se en plenitud sense fragmentar el relat i la vivència de la pròpia història.

*“Pienso que un tema tabú en el caso de la pareja es cuando la mujer tiene miedo a decir que todavía le quiere o que ahora que no está con él le echa de menos. Eso les cuesta mucho decirlo puesto que en la mayoría de recursos esto se rechaza. Pero las mujeres se sienten aliviadas de poder expresarlo y hablar de sus sentimientos y de sus emociones.”*¹¹⁵

*“A mí me costó mucho dolor tener que cortar con mi familia porque es muy tóxica. Y tener que decir, hasta aquí, y no tener vinculación es muy duro, pero por bien mío tengo que hacerlo.”*¹¹⁶

*“Él era como una parte de mí que no funcionaba como debía y perdía todas mis fuerzas en intentar ayudarle a adaptarse al resto del cuerpo, que éramos nosotros. Por eso, cuando lo dejé, me sentí mutilada, como si me hubiese cortado una pierna, un brazo... lo añoraba(...)”*¹¹⁷

*“Una de les qüestions que més m’ha sorprès és la dificultat que tenim per poder fer lloc al procés de dol de les dones víctimes de violència masclista. Entenem que el trencament d’una relació de violència masclista no comporta un treball de dol perquè no reconeixem la pèrdua. Jo però quan elles expressen aquest sentiment de pèrdua respecte del maltractador sempre l’acullo i els hi dic que és normal ja que el dol té a veure amb la intensitat de la relació i no amb la qualitat de la relació. Els hi poso l’exemple del got de vi i del got de vinagre: si tenim un got amb un dit de vi de molta qualitat i un got de vinagre ple fins a vessar és evident que el got de vinagre, malgrat el mal gust, ocupa més espai i té una repercussió més gran en que el got amb un dit de vi, malgrat aquest sigui de molt bona qualitat. Penso que és molt important poder acollir aquesta emoció per part de les dones”*¹¹⁸

L’acompanyament terapèutic especialitzat, amb un vincle segur amb una professional que sostingui en el temps el procés de recuperació, pot afavorir que el relat, que en un primer moment es va fer des de la por, la vergonya, la culpa, la confusió, la ràbia, es transformi en un relat coherent de reconeixement de la fortalesa de les dones per haver sobreviscut a les

¹¹⁵ Fragment entrevista professional de l’equip del SIE de Lleida

¹¹⁶ Fragment entrevista 1_2

¹¹⁷ Tamaia (2007) p.56

¹¹⁸ Fragment entrevista Ma Jesús Rodríguez. SIE Baix Llobregat

situacions de violència continuada. Un relat que pot visualitzar, reconèixer i posar en valor les estratègies que les dones han posat en marxa per sobreviure elles i els seus fills i filles. Un relat que les ajuda a veure que són dones diferents a les que van iniciar el procés de recuperació.

“(...) para hacer una denuncia por maltrato psicológico tienes que hacerlo bien para no meter la pata, puedes tener lagunas de bloqueo porque no me acuerdo bien, pueden pensar que estas poniendo una falsa denuncia. No te ayudan ni te protegen, porque tienes miedo de amenazas. Yo tenía amenazas de muerte (te voy a matar, voy a prender fuego dónde trabajas) que no se han cumplido ¿pero esto como lo explicas?”¹¹⁹

46

En el procés d’elaboració d’aquest treball que posa en el centre la veu i l’experiència de les dones, hem pogut comprovar que, un cop realitzades les entrevistes, les dones han sortit molt remogudes emocionalment, desorientades i, en alguns casos, se’ls hi han activat pensaments que estaven presents en la relació de violència: idees que reforcen un mal autoconcepte, la vergonya, la culpa, la sensació que no podran superar mai aquestes experiències i, fins i tot, pensaments d’autòlisis.

Tanmateix, per a algunes dones explicar de nou la seva història, quan estan en un procés de recuperació dels efectes de la violència i tenen el suport terapèutic especialitzat, pot representar una oportunitat de revisió i significació de les vivències pròpies i la disposició d’una nova perspectiva, una mirada diferent de la seva història, que les col·loca com a supervivents, ja que en aquest moment del procés elles estan més fortes i apoderades, i s’han recuperat a elles mateixes.

La nostra experiència amb les entrevistes realitzades ens ha mostrat que les dones que compten amb una terapeuta que les acompanya en el seu procés, dones que són ateses dins del Programa d’Atenció a la Recuperació de Tamaia, han viscut la reexperimentació traumàtica a través del fet de tornar a recordar la seva història de violència amb l’exigència afegida de fer un relat que fos el més complet i coherent possible, ja que sabien de la possibilitat que pogués incidir en altres dones i en la qualitat i els recursos d’abordatge de les violències masclistes. És per aquesta raó que un cop realitzades les entrevistes es va acordar que les dones tinguessin el suport de la seva terapeuta per revisar i avaluar els efectes que l’entrevista havia tingut.

En aquest treball de revisió dels efectes de les entrevistes hem pogut constatar el següent:

Les dones han de trobar un sentit al treball que representa explicar la seva història. Massa sovint, en el procés de demanda d’ajuda, les dones han d’explicar, una vegada i una altra vegada la seva vivència, per tal de ser enteses, compreses i accedir al recurs més adient.

En les entrevistes, així com en el procés terapèutic, hem detectat que per a les dones hi ha un valor important i és que l’altra persona – en aquest cas la o el professional – sigui testimoni del

¹¹⁹Fragment entrevista 1_2

que una ha patit. Malgrat aquesta és una experiència complexa i difícil per les dones en situació de violència masclista, el ésser acompanyades en aquest relat, des d'una escolta activa, les situa en un posició de veracitat i de comprensió que és sempre necessària des de la detecció i fins la culminació del procés de recuperació.

Acceptar i compartir que l'autoria de la violència masclista viscuda resideixi en algú amb qui tenen un vincle inicial de confiança, afecte i estima – el pare, la parella, el pare de les seves criatures, el germà, el tiet, un amic – provoca en les dones horror i incredulitat, emocions amb les quals les dones s'enfronten atès que elles entenen que aquestes són persones – homes – que suposadament les han d'estimar, protegir, entendre... i, per tant, acceptar que els hi poden infligir tant de dolor i els poden provocar tant de mal suposa una aberració que els hi genera una gran confusió. Remoure aquest desordre requereix d'un acompanyament per tal que les dones puguin regular l'impacte de fer presents de nou aquestes vivències.

Les entrevistes han esdevingut per a algunes dones una eina de realitat i de veracitat enfront de la pròpia vivència que fa que altres puguin entendre, conèixer i reconèixer la seva experiència, una experiència que posen – per desig propi – al servei d'altres dones que en la mateixa situació puguin veure i entendre que no són les úniques, que moltes altres ja han travessat aquesta situació i que la responsabilitat és de qui exerceix la violència masclista i de la societat que construeix i sosté estructures que reproduïxen aquestes violències.

Aquesta experiència ens ha fet valorar:

En primer terme, que després de fer aquest tipus d'intervencions és necessari que hi hagi una professional especialitzada i de referència que avalui les conseqüències d'haver participat en una entrevista. Aquesta és una consideració que, a més d'incorporar-la al treball professional *especialitzat del circuit d'intervenció*, caldria estendre a tots els i les professionals de la comunicació que, de vegades, no prenen les precaucions suficients quan construeixen notícies i relats respecte de les violències masclistes i que, malgrat no en siguem conscients, tenen un impacte directe en les dones que han viscut una situació de violència masclista.

En segon terme, la importància d'una pedagogia respecte dels efectes que l'exposició del relat de la pròpia experiència provoquen en les dones i entendre que és imprescindible evitar l'exposició de les dones a aquestes experiències que, des de la millor de les intencions, poden ser revictimitzadores. Això ens obliga a prendre consciència de que l'estratègia de preservació més important està en la formulació i la demanda d'informació que com a professionals realitzem.

Sovint demanem a les dones l'exercici de l'autocura, però a cuidar-se se n'aprèn també a través del tracte i del modelatge que les professionals els hi oferim. L'experiència de moltes dones relata vivències de coacció en contextos que, a priori, haurien de ser de confort. La pressa i la impaciència dels i les professionals, així com la manca de recursos de formació i atenció específics i especialitzats, massa sovint, cancel·la el propi procés de comprensió de les

dones davant de la presa de decisions i les col·loca en una posició de vulnerabilitat i desconfiança.

*“La asistente social (...) me buscó el centro de Sabadell pero la psicóloga no quiso atenderme. Fuí acompañada por mi hermana, se nos hizo tarde y cuando entré miró el reloj y me dijo que teníamos que ir deprisa porque se había hecho muy tarde. Eso me tocó el orgullo y le contesté que para mi también era tarde porque tenía que recoger a mi sobrina que salía a la una (...).”*¹²⁰

48

Per tant, si podem evitar exposar-les, els hi expliquem quin és el camp professional que abastem, quina informació requerim i quina no per fer la nostra feina, els hi compartim el que es pot desprendre del relat i els hi oferim eines per comprendre perquè després d'explicar allò viscut hi ha desordre i malestar, facilitarem l'aprenentatge de la autoprotecció i que puguin escollir el camí amb previsió.

En darrer lloc, i molt important, no podem oblidar que sovint hi ha la urgència vinculada a un risc físic i de salut de les dones i els seus fills i filles i, per tant, una necessitat de resposta immediata que té a veure amb els serveis d'urgència. I, aleshores, ens trobem amb que la manca de recursos fa que, dones que estan en el moment d'identificació i d'urgència emocional vinculada a la necessitat de resoldre, a trobar la força per a donar un pas i per tant cerquen ajuda per iniciar un procés de recuperació, han d'esperar molt. Aquest és un element re-victimitzador ja que els inputs que arriben a les dones a través de la publicitat, institucions i entorn és que han de donar el pas, però quan ho volen fer es troben amb llistes d'espera, condicionants per a ser ateses, dificultats d'accés pel desplaçament, incompatibilitats horàries amb les sobrecàrregues que ja tenen les dones (fills, feina, precarietat econòmica...).

*“Penso que hi ha d'haver unes línies estratègiques – des de la mirada de l'autonomia de les dones, les dones al centre, que les decisions de la intervenció han de passar per elles. Jo no puc decidir per ella. Sembla fàcil, no? Però després veus intervencions i penses: per què?; - ha de fer això; per què?; - li he dit que faci... i a i em posa els pèls de punta. Què faci el què? És ella qui ha de decidir com ho vol fer i és feina nostra acompanyar-la... l'autonomia i la dona al centre, sempre!”*¹²¹

¹²⁰ Fragment entrevista 1_3

¹²¹ Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE de Tarragona.

QUÈ DEMANEN LES DONES:

QUE LA VIOLÈNCIA S'ATURI

49

Sovint les dones, a l'inici de la cerca d'ajut, el primer que demanen és que la violència s'aturi. Aquesta és una demanda generalitzada que es fa des de la desesperació i el dolor que provoca la violència. Desesperació perquè, en la majoria de casos, elles ja han fet tot allò que estava a les seves mans i, malgrat raonaments i esperances, malgrat fer tot allò que l'agressor els hi ha exigit, malgrat les promeses de canvi, els abusos no han acabat. La creença de moltes dones respecte a que la intervenció professional podrà posar fi a la violència és una falsa expectativa que caldrà clarificar; només l'agressor té la possibilitat de deixar de ser-ho.

"...s'ha de conèixer què és això de la violència, com es construeix. Per què la dona fa negació. Jo em vaig trobar a l'inici de treballar amb aquests temes gent que s'empenyava, penses: "li he fet tot, li he buscat casa d'acollida i ara resulta que torna amb l'home, doncs que s'apanyi" i tu t'empenyes però recapacites, tires enrere i penses que aquesta persona està en un procés, en una lluna de mel i realment es creu que aquest home se l'estima, es vol creure el conte perquè és més bonic el què li està explicant un senyor que ara li regala flors que tu que li estàs dient que s'ha d'enfrontar amb una realitat on no tindrà una llar com cal, és una realitat molt dura. Tu li estàs intentant dir que vingui a aquesta realitat incòmoda de no tens diners, no tens casa ni res i l'altre li està dient que tot és molt bonic. Aleshores és normal que de vegades tornin a caure, volen creure que de veritat aquell home és això. El primer que hem d'entendre és què és el cicle de la violència.." ¹²²

Un dels aprenentatges de la feminitat normativa que posa les dones en risc és que la responsabilitat de la relació és d'elles, i orbita també la idea de que les dones poden modular els comportaments de les seves parelles. D'altra banda, hi ha molts missatges que conviden a pensar que en parlar, en denunciar, en demanar ajut, la violència cessarà. És des d'aquest paradigma que es situa aquesta demanda de com aturar la violència que pateixen, o de saber què poden fer elles perquè no hi hagi més violència, es fan responsables i demanen ajut per canviar quelcom que no poden canviar que és l'agressor. Quan, des dels recursos les respostes no són clares, les expectatives que es generen no possibiliten el vincle entre la dona i la professional i entorpeixen el treball conjunt. Situar la violència en la voluntat de qui l'exerceix, i donar eines per l'autoprotecció és una resposta que re col·loca les dones en la tasca de protegir-se i no pas en la d'aturar a l'agressor.

Així, una de les responsabilitats primeres de qualsevol servei és ajustar el tipus d'ajut que es pot oferir per a que, en l'elaboració d'un pla de treball conjunt, cada dona pugui conèixer els

¹²² Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

límits d'intervenció dels diferents recursos i la funció i responsabilitat dels i les professionals. En el context de recerca d'ajut inicial facilitar unes primeres explicacions sobre la responsabilitat de qui exerceix l'abús ajudarà les dones en la identificació de la violència.

*“No és un model de salvar ningú, es un model d'entendre quin és el procés i d'entendre si hi ha dany i poder viure i ajudar a cadascuna en el dany que hagi tingut...”*¹²³

50

Que la violència s'aturi no és sempre una demanda explícita, de vegades la demanda es canalitza confiant un fet aïllat a l'escolta de l'altra cercant reconeixement, validació, potser el camí per sortir de la relació de violència. El moment de la separació és un dels moments de major risc per a les dones i per tant, quan els i les professionals són sabedors de la situació de violència i del desig i necessitat de la dona de sortir de la relació de violència masclista, han de fer tot allò necessari per procurar els mecanismes de protecció adients per a la dona i els seus fills i filles, si els hi ha, doncs l'exposició en la incorren les dones quan denuncien la situació és massa gran.

*“Abans de fer la denúncia definitiva al març del 2008 (...) jo ja havia passat per comissaria i ell sabia que volia posar-li fre, així que va haver una altra agressió. Quan m'estava insultant i cridant es pensava que l'estava gravant, em va agafar pels canells, em va trencar el mòbil i em va agredir. Al dia següent jo estava tan neguitosa i malament que després de la feina, com que tenia al costat l'hospital, hi vaig anar i li vaig explicar a la metgessa d'urgències. Ella no va tenir una actitud com la de l'altre hospital (on li havien fet una denúncia d'ofici prèviament), em va dir que això era molt difícil de provar. Li vaig dir que no m'ho havia fet jo, em va fer un electro. Al document que va fer sí que va posar que tenia unes lesions i ansietat però no va posar que havia estat per un atac d'una altra persona. De certa forma també és posar en dubte, podria haver posat “aquesta persona diu que li ha passat això” com a mínim”.*¹²⁴

ÉSSER ESCOLTADES:

*“Cuando fui a pedir ayuda esperaba ser escuchada. Que no me dijeran que estoy loca ni me faltaran al respeto. Necesitaba confianza.”*¹²⁵

Quan les dones recorren als serveis de suport, saben que hauran d'explicar, davant d'una persona desconeguda allò que els hi ha passat i que les ha danyat. Trobar-se amb una/un professional que està en la disposició de escoltar activament, suposa sentir-se creguda, que el que explica té sentit i que li interessa en tant que professional que pot facilitar els recursos necessaris.

¹²³ Fragment entrevista Montse Pineda, Creación Positiva

¹²⁴ Fragment entrevista 1_9

¹²⁵ Fragment entrevista 1_3

*“(Les dones haurien de trobar quan demanen ajut) Mucho apoyo y ser escuchadas. Necesitan que las escuchen y no ser juzgadas. Cuando en los servicios, incluido en el policial, se ha juzgado y se ha machacado, así no la vas a ayudar porque ellas ya están machacadas, no tienen autoestima. Lo que hace falta es que sea escuchada y no ser juzgada.”*¹²⁶

Podríem dir que, per a la majoria de dones, trencar la barrera del silenci és molt difícil ja que aquest silenci és, en part, el que ha perpetuat el maltractament però també el que les ha fet creure en unes primeres etapes, que les podia protegir de noves agressions, alhora que les allunyava de sentir vergonya davant el seu entorn, d'ajustar-se a l'estereotip de dones vulnerables i sense recursos... cal entendre que els hi costi confiar en professionals que tot just acaben de conèixer i als quals han d'explicar episodis molt íntims i dolorosos.

*“...Este psicólogo me ayudó mucho porque justo la trabajadora social que me estaba ayudando se iba porque era personal de reemplazo, a la sustituta la vi dos veces y también le conté toda mi historia pero luego cogió la baja porque tenían que operarla y ya no volvió más. Y vino otra que es la que ahora me atiende. Volví a explicar la historia aunque como había pasado ya un año es diferente(...). Trabajadoras sociales he tenido 3, cuando he ido he tenido que hacer el resumen otra vez porque aunque toman notas no se lo apuntan todo.”*¹²⁷

Quan una dona se sent escoltada experimenta la possibilitat d'obrir portes que la violència ha tancat i d'iniciar un procés d'escolta de si mateixa. Cal escoltar activament per tal que el relat de la dona no representi una victimització sinó l'inici d'un procés de recuperació.

*“Quan jo vaig arribar era molt joveneta i treballava amb la taula i molt aviat em vaig adonar que amb la taula de per mig no veia la dona i la dona no em veia a mi. La taula era una barrera. Això és molt important i per aquesta raó ens agraden les associacions més petites, perquè tenim com a dones la certesa que el que li ha passat a l'altra dona també m'ha passat a mi, o també em pot passar a mi. I que no cal posar una taula al mig perquè ens ajudem les unes a les altres i que cadascuna ajuda amb el que sap.”*¹²⁸

Respecte d'aquest fet, el psiquiatra Bessel Van Der Kolk afirma que la qüestió crítica, respecte de la demanda per part de les dones de ser escoltades, rau en la reciprocitat, en el fet de ser realment escoltades i vistes per les persones que les envolten i, sobretot i de manera prioritària, per part de les persones que professionalment les atenen.

“...nosaltres acompanyem les decisions, no les prenem per ella i això vol dir moltes vegades sortir de les entrevistes com sortim... he estat molts anys

¹²⁶ Fragment entrevista 1_2

¹²⁷ Fragment entrevista 1_1

¹²⁸ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

treballadora social d'urgències, donàvem opcions i a partir d'aquí acompanyar la dona a que prengui la decisió que ella cregui convenient amb les conseqüències que comporti, perquè les conseqüències les viurà ella, ha d'estar convençuda del que implica la seva decisió. I després es va fer tot un treball del procés de recuperació. Moltes dones que han passat per aquí se senten validades i escoltades, una línia de treball és treballar amb el que ens portin les dones des del discurs de les dones i de la seva vivència i és des d'aquí que les podem acompanyar.”¹²⁹

“....Esperaba un reconocimiento de mi situación, cuando digo reconocimiento no es ni un título ni una ayuda ni una solución mágica, sino que lo que yo dijera alguien lo escuchara. Como si vas al médico y dices que te duele la pierna nadie lo cuestiona, nadie pregunta dónde te caíste.”¹³⁰

“La gent no t'entén, per això és tant important que jo pugui parlar amb persones, o amb professionals que tinguin empatia i que t'ajudin, no tant que t'ajudin sinó que t'entenguin i que et respectin. Perquè al menys jo, en el meu cas, el més difícil és creure't que ets normal.”¹³¹

Aquest és un dels elements que més es repeteix en les demandes de les dones: ser cregudes. Sense credibilitat elles mateixes no poden escoltar allò que han viscut i donar la importància necessària per a iniciar un camí de recuperació. Encara és molt present l'efecte de la violència psicològica continuada que posa constantment en dubte el que les dones senten, pensen, opinen...

“Tot va ser dur però aquesta crec que va ser la pitjor part, el fet de que ningú et cregués, tret de (seva terapeuta) que li va donar importància. Ni jo mateixa li donava tanta importància al que m'havia passat com ella. Que em creguessin. Ella no em posava en tela de judici el que jo explicava. Tot el que jo explicava per a ella era cert. I és que ho era!”¹³²

Experimentar l'escolta activa per part de les professionals permet iniciar un procés de tornar a mirar-se de nou, de tornar a escoltar-se a una mateixa perquè, com diu Marina Garcés *“el silenci no es trenca omplint-lo o saturant-lo de paraules (...) sinó per mitjà d'una paraula que ens permeti, abans que res, escoltar-nos”¹³³*. Si escoltem a les dones, les dones recuperen la capacitat i l'habilitat d'escoltar-se sense judici, sense por, sense culpa. En escoltar activament no només atenem al que s'expressa directament, sinó també i de manera molt important, a la resignificació dels sentiments, pensaments, i emocions de la persona atesa.

¹²⁹ Fragment entrevista professional equip del SARA

¹³⁰ Fragment entrevista 1_1

¹³¹ Fragment entrevista 1_10

¹³² Fragment entrevista 1_9

¹³³ Marina Garcés “Ciutat princesa” (p:102)

“Si te escuchan, tú te estás escuchando.” ¹³⁴

“Aquí puc parlar del que vull i surto bé quan marxo a casa, ens podem expressar totes sense por.” ¹³⁵

53

COMPRENDRE:

“Sense poder comprendre no hi ha llibertat, per molt que puguem escollir, per molt que puguem decidir (...). Contra la impotència i la resignació que es deriven de la vergonya, l'esforç de comprendre és l'única via per sostenir una actitud crítica i transformadora respecte a la nostra pròpia història.”

Marina Garcés¹³⁶

En el procés d'abordatge de les violències masclistes és imprescindible que les i els professionals ofereixin i aportin a les dones elements per a la comprensió de la situació que han viscut o que encara viuen des d'una perspectiva feminista; perquè és en el moment que les dones poden identificar que la violència viscuda forma part d'una experiència que no és única, sinó que és una experiència compartida per totes les dones i conseqüència del sistema patriarcal que normalitza l'abús i la violència contra les dones com a eina de sotmetiment i control, és en aquest moment que les dones experimenten alliberament i desculpabilització. Les dones deixen de sentir una càrrega de responsabilitat única per patir violència i comencen a detectar la responsabilitat en qui l'ha exercit.

“...quan estan molt tancades jo faig servir l'explicació en general com si parlés de mi mateixa, aleshores quan venen i tenen dubtes, callen, de vegades els costa molt parlar perquè no et coneixen. Jo entro a explicar teòricament què és això de la violència i dic que normalment passen aquestes coses, els explico el cicle de la violència i com sol funcionar. Fa gràcia perquè comencen a posar els ulls grans i diuen “sembla que coneguis al meu marit”. Comencen a entendre i és com si tu tinguessis una bolla de cristall perquè els estàs explicant tota la seva vida.” ¹³⁷

“La nostra generació ha estat preparada per ser submises i suportar aquesta submissió i la violència” ¹³⁸

“...nosaltres trobem important la mirada feminista dins de la teràpia. No només el que et fa bé i el que no et fa bé sinó també el qüestionar tot el que

¹³⁴ Fragment entrevista 1_3

¹³⁵ Cita extreta del Grup Dones Grans i Sàvies

¹³⁶ Garcés, Marina “Ciutat princesa” (p. 188)

¹³⁷ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

¹³⁸ Cita extreta del Grup de dones grans i sàvies

tu fas, penses i sents, fins i tot com estar a dins d'una societat que et fa pensar, sentir i veure el món i a tu mateixa d'aquesta manera".¹³⁹

Quan les dones aprehenem que la ideologia masclista, en el context de les societats patriarcals, és qui estructura i determina les pràctiques en les relacions de maltractament, l'argumentari que, tant el maltractador com moltes de les persones de l'entorn han desenvolupat per justificar que la violència que rep la dona té a veure amb allò que ella és, allò que ella fa o allò que ella no fa, perd força.

"La meua pròpia mare quan em vaig separar em deia: - Vols dir que n'hi ha per tant nena? I jo vivia situacions que per mi eren límit... Quan ell conduïa súper borratxo amb les nenes al cotxe, quan no arribàvem a final de mes tenint dos sous dignes, quan em menystenien constantment. La família d'ell em deia: - Però exactament què et fa perquè et vulguis separar? Cada cosa és molt difícil d'identificar en un procés d'anul·lació. Jo vaig tenir tres puntals que em defensaven, tres amigues; però les altres em deien: - Però si és tan bon tio i fa tantes coses a casa... Però el que més em va matxacar va ser la família. Va ser molt dur que la meua mare em qüestionés" ¹⁴⁰

Els prejudicis i mites sobre com són les dones maltractades (dèbils, submises, problemàtiques...) pesen en l'entorn i en les mateixes dones, al buscar una explicació a com algú pot patir una relació de violència acabem assenyalant erròniament a les dones en comptes d'assenyalar a qui realment és el responsable.

"Si m'aixequen la mà, jo m'aixeco i me'n vaig o li dono una hòstia. No és que deixes que et peguin, es que penses que t'ho mereixes. La que lo pasa lo pasa sola y ya sabe lo que pasa. Es difícil que nadie te entienda" ¹⁴¹

En la relació de violència, els abusadors van trencant els límits de protecció, de dignitat, d'integritat personal de les dones. És un procés lent, ben calculat per tal que les dones no fugin de la relació. Amb el temps les dones poden passar de defensar-se i voler entendre el que els hi passa a, únicament, sobreviure en el dia a dia. Poder entendre el que està passant ajuda a les víctimes a sentir que tenen un major control en relació amb la situació d'abús.

Si podem ajudar a detectar el patró de les dinàmiques abusives la persona es veu alliberada en una part, perquè deixa d'intentar pensar en "què he fet jo per a que em faci això aquesta persona" i "què puc fer per a que aquesta persona actuï diferent" i transformar-ho en "què m'està passant, què puc fer i quins recursos tinc en aquest moment".

"Ya lo entiendo, vosotras venís aquí (a realizar un taller a mujeres jóvenes) para que nos demos cuenta de lo que nos ha pasado y que nos ayude a no repetir lo que yo pasé con mi novio. Yo lo pasé muy mal, me pongo mala

¹³⁹ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

¹⁴⁰ Fragment entrevista 1_8

¹⁴¹ Cita extreta del Grup de dones joves CRAE

solo hablar de este tema, pero ya sé de que va... Explicar esto a otras niñas que aún no lo han vivido las ayuda para que no lo vean normal como me pasó a mí” ¹⁴²

NO ÉSSER JUTJADES:

“No sé si tornaria a denunciar, no només pels calers que em vaig gastar, que és el de menys, és sentir que cada vegada era jo la que estava en tela de judici. Forenses, per mi, secretaris del jutjat, cap a mi” ¹⁴³

El judici cap a les dones que pateixen violència està molt present, abans s’ha apuntat l’efecte dels mites i prejudicis, que acaben responsabilitzant les dones i culpant-les de la situació en la que estan. Els judicis condicionen el que expliquem, com ho verbalitzem i a qui ho fem.

“És que a mi no em jutjarà ningú, també els hi vaig dir als jutges (...) a mi quan em diuen que sóc valenta penso, totes les dones són molt valentes. (...) Però a mi m’han jutjat i classificat, ha sigut un linxament potent, i clar, que una dona em parli a mi així, no pot ser. (...) Anava al metge i em mirava d’una manera que no m’agradava gens perquè em sentia jutjada i jo ho havia de dir, deia que si tenien algun problema en atendre’m que m’ho diguessin. I ho he hagut de dir moltes vegades.” ¹⁴⁴

No podem oblidar que qui pateix violència masclista ha quedat atrapada en una teranyina d’esperances i desigs de canvi de la situació que conviuen amb períodes de dolor, per tant la confusió dificulta detectar el dany i el risc en el que una es troba.

“Cuando le dije que había vuelto con el maltratador era como que me juzgaba, si se lo explico a una amiga a lo mejor no lo entiende pero alguien experto tendría que entender que esto suele pasar a las mujeres víctimas de violencia de género. No me gustó. Estaba todo el rato pendiente de que yo firmase un compromiso total de terapia y me ralló un montón y no lo quise firmar.” ¹⁴⁵

“...Jo dic que encara que tornin no passa res, que m’ho digui, no passa res si li vol donar una oportunitat, si no li dona millor però si ho fa que sàpiga que no passa res i que pot tornar aquí i ho treballarem. Aquí són acceptades facin el que facin.” ¹⁴⁶

¹⁴² Cita extreta del Grup de dones joves CRAE

¹⁴³ Fragment entrevista 1_9

¹⁴⁴ Fragment entrevista 1_7

¹⁴⁵ Fragment entrevista 1_4

¹⁴⁶ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

Tenir com a principi d'intervenció el no judici té efectes molt positius en el procés de recuperació de les dones, forma part de la pràctica d'intervenció responsable que col·loca a les víctimes de violència en un lloc de dignitat, afavoreix que desenvolupin la pròpia agència, entesa com la sensació d'estar al càrrec de la pròpia vida. És a dir, tenir la capacitat d'entendre en quin moment està cadascuna i saber que tenim la capacitat de modelar les nostres circumstàncies.

56

“En (recurs d’acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) no me juzgaban, lo explicas con mucha vergüenza porque piensas que te van a echar la culpa a ti, pero en (entitat) no había esto. Podía hablar, expresar sin que te juzgue nadie, intentan poner la pieza del puzle en su sitio para que tú no te sientas mal, para que no tengas vergüenza ni culpa por lo que un agresor ha hecho contigo cuando eres niña. En (entitat) encuentras esto, puedes explicar sin sentir vergüenza, no como en otros sitios que te juzgan y piensan que la culpa es tuya.”¹⁴⁷

El maltractament continuat, suportat i silenciats, pot comportar pensaments i ideació suïcida, intents de suïcidi, abús de l'alcohol i/o de les drogues (Golding, 1999). Les dones busquen una sortida a la situació que viuen i en aquesta lluita per la supervivència fan ús d'aquells mecanismes que les ajudin a seguir endavant, encara que sigui precàriament. El desenvolupament d'aquests mecanismes parla de vivències que dificulten confiar-se i demanar ajut. Cal acollir des de l'expertesa i sense judici les dones que puguin iniciar una demanda d'ajut des d'alguna d'aquestes realitats.

“La meva manera de tirar endavant tants anys, perquè van ser molts anys, molts anys, va ser tirar-me per terra jo, dir amén a tot, intentar que tothom estigués bé, però no fas mai prou... Pastilles per dormir, pastilles per despertar-me, alcohol. Tot això ja anava en la meva vida normal, per poder tirar endavant”.¹⁴⁸

DESTERRAR LA CULPA I LA VERGONYA:

La vergonya està íntimament lligada als judicis i retrets que una mateixa es fa per haver viscut aquella situació, per no haver posat límits a temps, per haver normalitzat tractes vexatoris, per haver amagat i alhora per haver mostrat... A diferència d'altres tipus de violències o actes violents, les víctimes de violència masclista assumeixen una responsabilitat personal sobre allò que han patit. No podem oblidar que la vergonya és un efecte de la violència masclista. Quan et fan sentir responsable o particip d'haver patit una violació, d'haver estat insultada, de sofrir humiliacions en públic o en privat... és complex veure's com a víctima de tant de patiment.

“Clar, en quina posició estàs tu si has estat vint anys així? Tu mateixa t'avergonyeixes. Hi ha un sentiment profund de vergonya: haver estat vint

¹⁴⁷ Fragment entrevista 1_2

¹⁴⁸ Fragment entrevista 1_10

*anys amb un home que t'anul·lava. Penses que has triat molt malament el
pare de les teves filles. Vergonya i negació”* ¹⁴⁹

És a través d'un acompanyament expert i respectuós que ens podem donar permís per verbalitzar allò que ens fa sentir vergonya. A títol d'exemple, les violències sexuals són molt habituals en les relacions de violència masclista a la parella, les dones necessiten construir un vincle de confiança amb la/el professional que les atén per compartir experiències que fan molt de mal quan són nombrades. Quan les dones poden anomenar i veuen que allò que expliquen és acollit i comprès com a element que forma part de la violència masclista, es veuen alliberades de la vergonya que les ha acompanyat durant la cerca d'ajut.

*“Per un minut de plaer amb ell, després havia d'aguantar violacions en
altres moments en que jo no desitjava tenir sexe. Quan vaig començar a
gaudir del sexe ell em va començar a insultar en ple acte.”* ¹⁵⁰

D'altra banda, hi ha una relació directa entre el nivell de violència i el sentiment de culpa. L'objectiu de la persona que maltracta és destruir la integritat de la víctima, com més responsable es senti ella del que pateix més efectiu és el sotmetiment a la relació. Per tant, la culpa és un dels elements essencials a treballar per a la recuperació dels efectes de de la violència masclista.

*“La meua vida transcorre en els marges perquè he vist l'abús en molts
àmbits en els que estava. Ja no pretenc que l'altre em reconegui, em doni. Si
tu no et falles a tu i ets fidel a tu mateixa pots començar a sentir que et
cuides”* ¹⁵¹

*“Cuando te machacan psicológicamente estás como sin fuerzas, sin poder
salir. Tienes que trabajarlo desde tu interior y con (recurs
d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) he
quitado la culpa, la vergüenza... aprender a escucharte a ti misma, a tu
propio cuerpo.”* ¹⁵²

EL SEU LLOC:

Una de les demandes de les dones és poder trobar el lloc adient on l'atenció que rebin sigui l'adequada a la problemàtica concreta que elles presenten. Quan això no és possible perquè hi ha casuístiques que dificulten la vinculació de les dones al servei on elles han anat a demanar ajuda o a on se les ha derivat, hauria d'haver una permeabilitat i flexibilitat per a trobar altres recursos més adients.

¹⁴⁹ Fragment entrevista 1_8

¹⁵⁰ Jove CRAE

¹⁵¹ Cita extreta Grup de dones grans i sàvies

¹⁵² Fragment entrevista 1_2

*“Cada dona ha de poder trobar el seu lloc i ha de poder decidir el seu lloc. Cada dona és un món i a alguna li pot anar bé una teràpia de grup i a un altra, en el meu cas, no era viable. Havia de trobar una professional formada i amb molta ètica. Jo ho tenia molt clar. (...) Jo els hi he dit, ho sento molt, no tinc feeling amb una persona i m’està transmetent coses negatives, jo no puc treballar amb ella (...).”*¹⁵³

*“També hi ha dones que a vegades la cartera de serveis fa que estiguin multi ateses i no troben el servei que necessiten, també ens falta treballar en xarxa perquè a vegades dupliquem feina i en xarxa podríem detectar casos atesos o multi atesos i més en una ciutat com Barcelona que tenim molts serveis especialitzats.”*¹⁵⁴

Les necessitats derivades d’una situació de violència masclista són múltiples i de diverses dimensions. Les dones poden necessitar una resposta d’urgència, un suport de cobertura de necessitats materials, un suport a nivell legal, a nivell de seguretat, de salut, psicològic, social, d’orientació per als fills i filles... En ocasions, aquestes demandes poden estar ben acollides i cobertes, però en d’altres les dones no troben la resposta adequada o no es vinculen als serveis per diverses raons: com no voler anar a serveis del propi territori per no ser reconegudes i estigmatitzades, a no voler acollir-se al recurs que se li proposen, a no sentir-se en una relació de confiança i de bon vincle amb la o el professional que ha de portar una part del cas de la dona...

*“Jo no li puc dir a una senyora que, segons on visqui, ha de fer 40 quilòmetres per anar al SIE. Això no té ni cap ni peus (...). Aquest és el model que s’havia consensuat i el que es feia. Però jo crec que el tema s’ha desbordat tant que, per molts que en féssim, els ompliríem. Encara que n’hi hagués un a cada comarca els ompliríem”*¹⁵⁵

*“Yo recuerdo que me mandaban servicios sociales, incluso me dijeron que como en mi caso no tenía familiares que me llevarían a una casa de acogida pero yo me negué. No quería meterme en una jaula. A veces se liaban un poco enviándome ahora aquí ahora allá, muchas vueltas y les costaba un poco la coordinación”*¹⁵⁶

Un risc que la xarxa professional ha de valorar és que si les dones senten que no hi ha un espai per elles, acabin abandonant el circuit d’atenció a les violències masclistes i desapareguin pensant que no hi ha un recurs adient a les seves necessitats, o que la seva situació no és prou greu... En aquestes situacions, la xarxa de recursos pot acabar validant els missatges manipuladors que el maltractador ha estat inoculant en la dona: “no et creuran, ets una

¹⁵³ Fragment entrevista 1_7

¹⁵⁴ Fragment entrevista professional equip del SARA

¹⁵⁵ Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies.

¹⁵⁶ Fragment entrevista 1_2

exagerada”, “tu també fas les coses malament”, “et trauran els fills perquè veuran que estàs boja”. Aquests comentaris del victimari són sovint utilitzats per tal d’evitar que la dona cerqui ajut fora de la relació, per tant, en el moment en que la dona busca ajut, ha de trobar els recursos per sentir que hi ha lloc per elles.

“...Y me envían al SARA en Nou Barris, Yo iba a todo lo que me enviaban, también voy a (servei privat) però voy pocas veces porque no me gustó, había una trabajadora social, después una psicóloga y no me gustó, no tenían esa calidez (...). No me sentí a gusto. Es muy importante sentirse a gusto, con terapeutas que tengan empatía y generen confianza” ¹⁵⁷

Hi ha també la demanada expressa per part de moltes dones d’ésser ateses i acompanyades per altres dones. Una qüestió que expliciten en les entrevistes i que és una demanda no nombrada des de la construcció de recursos d’abordatge de les violències masclistes però que en la pràctica té sediment, és a dir s’articula sense ser elaborada com a pràctica habitual en tots els recursos.

“En ese momento necesitaba una mujer a mi lado” ¹⁵⁸

“Yo pedía sobre todo poder hablar con una mujer, con hombres no quería... Pregunté a un hombre y me dijo que me atendería una mujer pero primero tuve que hablar con él” ¹⁵⁹

“...Todo es muy impersonal, no sé si será porque son policías hombres, no sé, si hubiera habido una mosca, tal vez habría sido diferente, pero te sientes sola” ¹⁶⁰

“Sobre todo que la atiendan mujeres especializadas. Y que sean mujeres” ¹⁶¹

“Ese día estaba en shock, me atendió un chico, que eso tampoco me gustó...” ¹⁶²

“Yo les dije que no podía estar con hombres y me decían que me tenía que espabilar.” ¹⁶³

¹⁵⁷ Fragment entrevista 1_5

¹⁵⁸ Fragment entrevista 1_3

¹⁵⁹ Ídem

¹⁶⁰ Fragment entrevista 1_5

¹⁶¹ Fragment entrevista 1_4

¹⁶² Ídem

¹⁶³ Fragment entrevista 1_3

EQUIPS PROFESSIONALS QUE EN SÀPIGUEN:

“La cap de Serveis Socials em va dir que a mi, realment, no havien de donar-me res, que no em mereixia cap ajuda, que jo era una dona que com anava arreglada i cuidada... i jo li vaig contestar que no tenia per què disfressar-me per anar a Serveis Socials, que jo era així. (...) No és pel meu aspecte que m’havien d’ajudar o no.” ¹⁶⁴

60

L’acompanyament en violència masclista es produeix des del moment en el que ens fem càrrec del cas, de la situació de cada dona, per tant hi ha una sèrie d’habilitats vinculades amb l’acompanyament emocional, habilitats respecte l’acompanyament tècnic i coneixements especialitzats en violència que hem de tenir. Aquests coneixements, a més, s’han d’anar actualitzant ja que estem treballant en un àmbit que està en contínua transformació. Es transformen les lleis, l’aplicació d’aquestes, l’imaginari col·lectiu, els recursos a oferir... i per tant es van transformant les nostres intervencions.

“.....és que hi ha molts tipus de persones i no tothom responem igual davant d’una situació de tensió, hi ha gent que és molt reactiva... un dels grans temes que hi ha gent que no entenia sobre tot quan has treballat amb víctimes de violència. Les víctimes de violència que s’enfaden i venen com si fossin feres i et parlen cridant. Els meus companys diuen; com ha de ser una víctima si ve cridant com una boja? Una víctima de violència es pot enfadar i venir i muntar-te un pollastre però això no qüestiona que sigui víctima, és que està empenyada i s’ho està passant molt malament. Potser està lluitant pels seus fills, si estan tocant els nens es menjarà a qui sigui.” ¹⁶⁵

“Jo entenc que per poder fer bé aquesta feina, tu t’has de revisar constantment i quan jo et dic que el canvi és brutal és perquè jo constantment m’estic revisant i a més a més ho seguiré fent perquè jo he crescut i m’he educat en el mateix entorn que tothom.” ¹⁶⁶

“Quan tu vens a una sessió (al servei) et despulles, expliques coses que ni tu sabies, has d’estar amb algú que t’inspiri moltíssima confiança i que sàpigues que la informació que tu estàs donant la revertirà en donar-te mecanismes per ajudar-te, perquè no siguis tu el teu propi enemic. La persona que t’atén ha de conèixer el mecanisme de la manipulació i del maltractament, si no ho coneix no t’ajuda, no perquè no vulgui sinó perquè no pot. Es necessita formació prèvia” ¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Fragment entrevista 1_7

¹⁶⁵ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

¹⁶⁶ Fragment entrevista professional de l’equip del SIE del Maresme.

¹⁶⁷ Fragment entrevista 1_8

Per a que la dona que pateix violència confiï en les professionals ha de sentir que tenen la formació adient per a fer un bon acompanyament. Si no hi ha una trajectòria professional en el tractament amb violència masclista correm el risc de que les dones i els seus fills i filles siguin revictimitzades i pateixin perjudicis en la protecció que haurien de tenir a nivell jurídic, civil, social i/o econòmic.

“El que m’hagués agradat trobar és una mica de formació en violència, trobar persones professionals que estiguessin preparades per atendre a una dona que venia tan maltractada i tan vulnerable com jo. En aquells moments em sentia tenir por de tot, fins i tot de parlar, estava desarmada. Recordo que tartamudejava molt per expressar una idea. Tenia un tartamudeig... és greu el nivell de com et vulnera una situació així. Si a sobre et trobes una persona que no està preparada, com l’advocada... El dia que vaig posar la denúncia definitiva em van posar una advocada d’ofici i el dilluns al matí, com que era un judici ràpid, em va dir que jo no donava el perfil i que no em creurien”¹⁶⁸.

“Després vaig buscar una advocada, em donava recursos legals però jo els necessitava emocionals per fer-me forta i ser capaç de marxar. Jo li deia: - I si no em deixa marxar? I ella deia: - Doncs agafes i te’n vas. Els recursos que em donava eren vàlids però no eren el que jo necessitava en aquell moment”¹⁶⁹

“Atesa a (recurs d’acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) molt bé, perquè des del primer moment et treuen el sentiment de culpabilitat. La resta, doncs el metge de medicina general em va donar antidepressius perquè en el moment que em vaig adonar de tota la situació vaig passar una depressió molt gran que m’impedia, fins i tot, aixecar-me del llit. No em vaig sentir maltractada, dic el mateix que amb la psicòloga, però el nus que desfà la manipulació no el saben, no el coneixen. Realment no en saben i hi ha molt de camí per recórrer, a nivell social i d’informació. No en saben”¹⁷⁰

Calen professionals especialitzats i especialitzades en violència masclista per tal d’aprofundir en els processos de les dones, detectar les situacions de risc en les que es troben i aportar eines per a la recuperació en els diferents àmbits que es veuen danyats pels efectes de la violència. Si manca aquesta formació les dones corren el risc de ser revictimitzades.

“La reivindicació és que les persones que atenen violència masclista han d’estar formades en perspectiva de gènere i en violència masclista. Si no s’està format en aquests temes tinc molt clar que les persones que hi

¹⁶⁸ Fragment entrevista 1_9

¹⁶⁹ Fragment entrevista 1_8

¹⁷⁰ Fragment entrevista 1_8

treballen, en algun moment o altre les travessarà d'una manera molt dura i s'ha de fer un treball intern, veure el nivell d'exposició i decidir si estem disposades a fer-ho, però està clar que ens travessarà. Si això no es treballa, la vessant que ens forma és l'assistencial”¹⁷¹

“Vaig tenir una crisi molt important a la feina amb un individu (que s'assemblava molt al meu exmarit) i vam dedicar varies sessions a superar aquesta situació perquè això em va fer recular molt. Trobar-me amb una situació similar a la que vaig patir durant la relació de parella em va fer recular en el meu procés de recuperació i ho vam haver de tractar. Em va tornar la por, l'ansietat”¹⁷²

Quan es fa derivació a recursos d'ajuda o a recursos especialitzats les dones confien en que hi haurà algú amb els coneixements apropiats per entomar el seu cas. De vegades les professionals podem sentir pressió a donar resposta davant demandes que potser estan fora del nostre abast o del recurs que representem. L'honestedat és una bona eina, tant per a la dona, que haurà de buscar altres recursos i opcions, com per al/la professional, que podrà treballar des de l'àmbit d'actuació en el que està capacitat/da respectant les necessitats d'ella, el seu protagonisme.

“Yo recuerdo que me mandaban servicios sociales, incluso me dijeron que como en mi caso no tenia familiares que me llevarían a una casa de acogida pero yo me negué. No quería meterme en una jaula. A veces se liaban un poco enviándome ahora aquí ahora allá, muchas vueltas y les costaba un poco la coordinación”¹⁷³

El camí que les dones han de recórrer en el moment en que s'han pogut dir – dones en situació de violència masclista – és ple d'incerteses, de pors, d'obstacles, que es poden magnificar sense una informació adient. Necessiten de professionals expertes que les informin sobre les conseqüències, els passos a seguir, les variables, les dificultats... per tal que les dones sentin un major control sobre la situació en la mesura que poden anticipar allò que pot afectar-les en la seva quotidianitat.

“Molta desinformació, de vegades m'arribaven coses i em produïen ansietat, perquè jo no sabia que l'altra persona m'havia denunciat o havia fet alguna cosa per fer-me mal, que era la seva promesa. No estava informada de res, no em van dir vostè pot anar aquí o allà, no. Res de res”¹⁷⁴

¹⁷¹Fragment entrevista professional equip del SARA

¹⁷² Fragment entrevista 1_8

¹⁷³Fragment entrevista 1_2

¹⁷⁴ Fragment entrevista 1_9

*“A veces la orientación que se da no es buena, o no es correcta o no se les da la información completa sobre sus derechos, o sobre los recursos que existen. Algunas vienen y nadie les había dicho que existía el SIE ni para qué servía y que aquí podía ir más allá en su proceso si ella quiere. A veces se piensa que si ya se ha separado ya está todo el proceso acabado, y no se les pregunta si necesitan algo más. Y la profesional tendría que facilitarle un poco o al menos informar de las opciones que tiene y que sea ella quién elija.”*¹⁷⁵

*“On posa escrit que per accedir als serveis has de posar denúncia? No ho entenc i no ho havia vist mai. No hi ha cap protocol on hi hagi escrita aquesta frase. Doncs continuen dient-me per mail i per telèfon que la dona no vol posar denúncia i que ja me l’enviaran quan la posi. No ho diu a cap lloc i la gent no ve als serveis perquè es pensen que han de posar denúncia”*¹⁷⁶.

RECONeixEMENT DE LA DIVERSITAT

*“No tenim un model que respongui a determinades dones. No el tenim nosaltres i no el teniu vosaltres com a entitats. No el tenim ningú perquè és una realitat nova que se’ns ha tirat a sobre en 10 anys i hem estat incapaços d’analitzar i d’actuar. És importantíssim perquè tenim un bloc de dones molt maltractades i molt vulnerabilitzades i ningú no li podem donar atenció. No en sabem, se’ns escapa a totes. Vosaltres com a servei, o nosaltres, esperem que les dones vinguin. I les dones que venen són un perfil de dones, les altres no venen”*¹⁷⁷

L’escriptora afroamericana i feminista Audre Lorde afirma que les dones estan exposades a diferents nivell i tipologies d’opressió patriarcal, algunes d’aquestes són compartides per totes, altres no.

“La segona vegada que ja vaig fer una denúncia que ja va anar a judici va ser a la mateixa comissaria però de dia. Em va acompanyar una amiga i tenia la sensació que la policia que em preguntava no s’ho creia, la forma de preguntar. Era com si m’estiguessin investigant per veure si deia la veritat. Vaig estar declarant 4 hores, les primeres dues semblava que era jo la que havia comès el delictes. Preguntes, una vegada darrera l’altra les mateixes preguntes. És quan vaig pensar, “on m’he ficat?” perquè si no em creuen... i a més ell em deia “a qui creuran? A la sudaca o al blanquito de

¹⁷⁵ Fragment entrevista professional de l’equip del SIE Lleida

¹⁷⁶ Fragment entrevista professional equip del SARA

¹⁷⁷ Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

turno?” Aquest era un missatge que podia palpar cada vegada que explicava el que havia passat.”¹⁷⁸

Els eixos de discriminació que poden patir les dones poden anar més enllà de l'experiència de violència masclista pel sol fet de ser-ne. Apropar-se a un recurs a demanar ajut per una situació de violència quan travessen altres tipus de discriminació multiplica la dificultat de ser creguda, la possibilitat de ser jutjada, de ser qüestionada en la pròpia vàlua de “dona”. Dones amb orientació sexual no normativa, dones migrades o racialitzades, dones amb estètiques diverses, dones en risc o en exclusió social, dones amb diversitat funcional, dones de baix nivell cultural, dones amb addiccions, dones de religions i creences diverses, dones grans, dones joves..., necessiten ser reconegudes en la seva singularitat i acollides en les necessitats que expressen. Aquestes singularitats poden actuar com a elements justificatius de la violència exercida per part dels agressors i els serveis ho confirmen quan no treballen des de la mirada interseccional.

“Respecte de la interseccionalitat com a metodologia de treball considero que les dones amb malalties mentals són les que ho tenen més difícil, d'una banda perquè el seu relat es cancel·la sistemàticament i de l'altra perquè no disposem dels recursos adequats per poder acompanyar-les correctament en el seu procés de recuperació. Hi manca cooperació entre els serveis especialitzats en malaltia i mental i els serveis especialitzats en violència masclista.”¹⁷⁹

“Tenim totes les classes socials. Quan oferim un grup a algú sempre diem que els nostres grups són molt xulos, et pots trobar des d'una dona que neteja fins a una psicòloga. Una que pot ser africana, del sud o magrebina, i pots trobar una altra dels Estats Units. És molt xulo. Us uneix tot el que heu pogut viure amb les vostres parelles. A vegades sents que una li pregunta estranyada a una altra; per què estàs en aquell grup? I l'altra li respon; doncs pel mateix que tu. Una arriba amb la bata de netejar escales i l'altra ve a la última, això és molt ric. És un grup que sempre està obert i és molt positiu perquè entre elles s'ajuden.”¹⁸⁰

“...atenem a dones que estan o han estat en situació de violència masclista de la parella que tenen VIH. I després atenem dones que no necessàriament tenen VIH. I també estem donant suport a algunes situacions que ningú sap a on derivar i ens arriben a nosaltres des d'algun SARA o SIAD que no saben què fer amb el cas perquè té alguna particularitat (...). I també atenem a

¹⁷⁸ Fragment entrevista 1_9

¹⁷⁹ Fragment entrevista Ma Jesús Rodríguez. SIE Baix Llobregat

¹⁸⁰ Entrevista a una professional de l'atenció primària de Serveis Socials.

*dones lesbianes que pateixen situacions de violència dins la seva parella.*¹⁸¹

*“Però sí que hi ha tot un tema de coneixement del llenguatge, el tema de regularització dels papers és important perquè limita moltíssim. Fins i tot el tema de la salut, hauríem de lluitar perquè fossin ateses. Quan són persones que no coneixen la ciutat, no coneixen els dispositius i hi ha tot el tema d’infància. Clar, es converteixen en famílies monoparentals en una ciutat on l’habitatge i la feina són difícils. La interseccionalitat és important”*¹⁸²

*“Es muy difícil de abordar (diversitat funcional). Hemos tenido un caso, y siendo honestas tengo que decir que no tenemos formación en eso, y nos ha sido difícil. La escucha está, a esa mujer no la vas a perjudicar evidentemente, pero sí que se necesita algo más, es muy complicado el tema de la violencia con una mujer discapacitada”*¹⁸³

*“... que els serveis, tant de violència com de drogues, puguin incorporar-ho dintre de les seves intervencions i protocols d’una manera real, perquè a vegades a nosaltres ens passa que se’ns oblida preguntar per aquests temes. Quan preguntes és perquè ja estàs veient el problema, fa olor a alcohol o notes alguna cosa i preguntes, però no ho incorpores com a prèvia, però per això falta formació. Has d’estar formada en això per poder detectar, igual que ens hem format per detectar violència ens haurien de formar per poder detectar consums. I per poder treballar tots els mites sobre el consum amb una perspectiva de gènere.”*¹⁸⁴

*“...lo que veo más complicado es el tema cultural, porque a veces te rechina, hay que conocer esa cultura, tener un conocimiento de por qué esa mujer actúa así, no desde el punto de vista de la recriminación si no que detrás hay algo que es el tema cultural (...). El tema de la edad, sobre todo por las jóvenes. El año pasado tuvimos muchas jóvenes atendidas como mujeres, no como hijas.”*¹⁸⁵

*“...un altre tema és si han exercit la prostitució, no en volen parlar. I també si tenen algun tipus de discapacitat. I les patologies psiquiàtriques. És difícil treballar amb aquests temes.”*¹⁸⁶

¹⁸¹ Fragment Entrevista Montse Pineda, Creación Positiva

¹⁸² Fragment entrevista professional equip del SARA

¹⁸³ Fragment entrevista professional de l’equip SIE Lleida

¹⁸⁴ Fragment entrevista professional de l’equip SIE Tarragona

¹⁸⁵ Fragment entrevista professional de l’equip SIE Lleida

¹⁸⁶ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l’Ebre

QUÈ DEMANEN LES DONES QUAN TENEN CRIATURES

Sostenir la cura pròpia i la de les criatures col·loca les dones en una situació de molta vulnerabilitat. Sovint els propis fills i filles són el vincle que manté la necessitat de conviure amb el maltractador. Cada dona intueix el nivell de risc de violència al que poden ser sotmeses ella i les seves criatures en funció de la seva actuació per sortir d'aquella situació. Hi ha dones que es queden en la relació per protegir els seus fills, hi ha dones que surten quan veuen que quedar-se els posa en perill. Cada vivència, cada situació, és singular i concreta.

L'experiència de la violència masclista fa que les dones es trobin en una situació de risc, hi ha risc emocional, econòmic, d'integritat física, cansament, desorientació, por... I amb aquesta percepció de risc les dones saben de la responsabilitat de protegir als seus fills i filles perquè és l'altre progenitor el qui els està posant directament en risc. Una de les pràctiques més comunes i, potser poc significativa, és la violència econòmica que col·loca les criatures en situació de gran vulnerabilitat.

*“Era una situació on jo em veia arrossegada i era incapaç d'enfrontar-me a ell, perquè vaig estar a punt de l'embargament. Més o menys intuïa el què havia de fer per enfrontar-me a ell però em veia incapaç. La meua expectativa era la supervivència, jo i les meves filles. Si jo me n'anava a fer punyetes des de tots els punts de vista, psicològic, econòmic... ens n'anàvem les tres. No esperava res, esperava que algú m'ajudés a sortir d'aquella situació i plantar-li cara a aquell home que ens estava destruint la vida.”*¹⁸⁷

D'altra banda, hi ha factors externs a ella que generen por i que poden dificultar molt la demanda d'ajut, i fins i tot condicionar la seva disponibilitat en tant que mares. Hi ha criatures que per aprenentatge o per manipulació, reproduïxen la violència del pare contra la mare, i també hi ha fills i filles que incorporen el discurs d'odi i menysteniment que el pare ha anat inoculant contra la mare. Aquesta experiència genera molta por a les dones perquè pot arribar a significar el trencament del vincle amb els seus fills i filles, perden la confiança en la seva capacitat com a mares i senten el risc de que la violència les allunyi també de les criatures.

*“Empezaba a ver en mi hijo un reflejo de su padre. El pobre crío ya tenía cinco años y estaba tan perdido o más que ella. A veces no podía evitar copiar los comportamientos de su padre, mientras que otras se aferraba a su madre para protegerla de él.”*¹⁸⁸

Una altra realitat que genera molta por és la possibilitat de custòdia compartida o de règim de visites d'obligat compliment. Les dones en situació de violència masclista saben que els seus agressors no poden ser uns bons pares i saben també que hi ha massa casos en els que s'estableix règim de visites o es concedeix custòdia compartida si no es considera provada

¹⁸⁷ Fragment entrevista 1_8

¹⁸⁸ Tamaia (2007) p.53

judicialment la violència masclista, al marge dels indicis, de les denúncies, o d'altres recursos que es podrien posar en valor probatori. La inseguretat front la resposta del sistema a qui demanen protecció i reparació és motiu de dificultat i desconfiança per apropar-se a demanar ajut.

Cal tenir presents els efectes que la vivència de violència genera en les dones i que, sovint, dificulten la possibilitat de la seva acció. Quan aquestes dones, amb tot allò que representa estar en una situació de violència masclista elles i les seves criatures, demanen ajut, el primer que esperen és credibilitat. Credibilitat en relació a la seva experiència en tant que mares, en la necessitat de la cura de les criatures, en la necessitat de protecció.

Saber-se cregudes és imprescindible per poder confiar en els recursos d'ajut, és el primer pas per poder iniciar el seu procés de sortida d'aquella situació. Credibilitat, validació a la seva forma d'afrontar i de fer, celeritat en les respostes, suport en la marentalitat i, molt important, garantia de protecció de les seves criatures.

Finalment podem dir que el que demanen les dones és que els i les professionals estiguin preparades per acompanyar-les i guiar-les en un procés personal de recuperació de la seva dignitat, la seva autonomia i la reconstrucció d'un jo i una vida fora de les dinàmiques i els efectes de la violència. Aquest camí ha de comptar amb el lideratge de les dones, amb el respecte al que cadascuna pot i vol avançar, però també requereix del suport sòlid i fiable que la xarxa de recursos ha de ser capaç d'oferir a les dones al llarg del seu procés de recuperació i reparació.

*“Ser paciente, en lugar de participante en el propio proceso de curación, separa de su comunidad a las personas que sufren y las aísla de su yo interior.”*¹⁸⁹

*“Moltes vegades es confon empoderament amb que resolgui un laberint burocràtic ella sola.”*¹⁹⁰

*“Els mites que justifiquen la violència masclista tenen un impacte directe en l'atenció per parts dels professionals. Aquests mites són un filtre que té el o la professional en la intervenció. Per tant, des de la posició i el rol que té, si té aquestes ulleres de mirar el món, doncs ja està, condiciona una atenció menys implicada, tot dins d'un sac de “totes són iguals, totes actuen igual i vaya tela...”. Hi ha molt desgast.”*¹⁹¹

¹⁸⁹Bessel Van Der Kolk (2015) El cuerpo lleva la cuenta: cerebro, mente y cuerpo en la superación del trauma.

¹⁹⁰ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

¹⁹¹ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

LES PROFESSIONALS: EL PES DE LA RELACIÓ AMB LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

“Quan entres a una feina com aquesta assumeixes un compromís i una realitat molt important, has de ser conscient d’això. Cal coratge, perquè t’hauràs d’enfrontar a agressors masclistes, hauràs de testificar en judicis, hauràs de fer informes valents del que has sentit i escoltat, res d’informes que no diuen res, falten informes valents per poder condemnar a aquest personatge o individu. Cal coratge, cal valentia i cal dir amb majúscules si abranges el feminisme, si creus amb la perspectiva de gènere com a instrument fonamental i desmuntar tot el que es pugui per construir noves formes de fer xarxa, de relació i de comunicació. Hem de sumar esforços.”¹⁹²

Parlar de les i els professionals que treballen en l’abordatge de les violències masclistes és fer lloc a l’espai de relació que sempre s’obre respecte de l’atenció a les dones en situació de violència masclista. És, també, reconèixer a un grup de dones i homes que en el seu procés de capacitació professional han cercat les eines per poder acomplir el seu compromís i no compten, encara, amb el reconeixement social i institucional necessari.

“... em costa definir-ho des d’un punt de vista teòric però sí que tenim un model i sobre tot és el treball en equip, les professionals que hi ha, com treballen amb la dona, és un treball dinàmic o estàtic, la dona marca el seu ritme....”¹⁹³

“Se valora poco nuestro trabajo a nivel de sueldo. Dependemos de la administración y nosotras tenemos un convenio de risa en acción social. La entidad puede hacer algún arreglo con los días de libre disposición y a nivel interno. Pero nuestro trabajo no se valora y no se tiene en cuenta lo que estamos hablando, pues trabajar en esto afecta y creo que deberíamos tener un convenio específico y no el de acción social.”¹⁹⁴

Els recursos no són els espais físics, sinó que són els equips de professionals. I això ens porta a dues idees que és imprescindible abordar: hi ha d’haver, necessàriament, un reconeixement de les professionals i un pacte per l’estabilització de la seva situació laboral, un fet que necessàriament ha d’obrir el debat per crear un Conveni Laboral específic, ja que el Conveni d’Acció Social no incorpora els elements propis del treball de les professionals especialitzades

¹⁹² Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

¹⁹³ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l’Ebre

¹⁹⁴ Fragment entrevista a professional de l’equip del SIE de Lleida.

en abordatge de les violències masclistes, principalment i sobretot en l'exploració de quins són els Riscos Laborals en relació amb els efectes que la violència masclista té en les professionals que l'atenen.

*“Si una dona, que està a punt de fer el divorci, si no vol denunciar-ho perquè ho vol fer d’una altra manera que li doni més tranquil·litat, perquè hem de fer un informe? Si anem a tope! Perquè no ens respecten quatre coses? Massa protocol d’informes, jo me’ls he d’endur a casa meva. Això no pot ser. I te l’enduus perquè és un tema urgent... no pot ser. Va haver una etapa que no passava res si no fèiem informe... què els hi costa?”*¹⁹⁵

69

Hi ha una empremta en les i els professionals que treballen amb violències masclistes i amb tot el que té a veure amb el procés de transformació de la pròpia mirada, un canvi que arrela en la pràctica i que assenta aprenentatges que només es poden assolir a partir de l'experiència. Així, la possibilitat de pensar la pròpia pràctica obre la possibilitat a definir una cultura d'abordatge de les violències masclistes que es sosté en el reconeixement de les dones com a protagonistes del seu propi procés.

*“Jo no em vaig posar en el tema de violència per una decisió concreta d’ara vull dedicar-me a això!, no. Per la meua formació sempre havia treballat en l’àmbit social, sempre havia treballat des d’una perspectiva interseccional perquè per a mi és essencial, tant des de la intervenció directa com des de la perspectiva de gestió. I arrel de tot això vaig començar a llegir i a llegir, vaig fer el postgrau, vaig fer el màster... però a mi hi ha una part del coneixement que em ve de la pròpia experiència vital però també, i ho haig de reconèixer i estic contentíssima de que sigui així, del que he après amb la meua tasca o treball amb les dones i amb els infants. Jo entenc que per poder fer bé aquesta feina tu – com a professional – t’has de revisar constantment. I quan jo et dic que el canvi és brutal és perquè jo constantment m’estic revisant i a més ho seguiré fent perquè jo he crescut i m’he educat en el mateix entorn que tothom. Jo no vaig néixer i vaig dir mira sóc especialista en violència, no.”*¹⁹⁶

La figura de la referent, totes les professionals d’atenció especialitzada en abordatge de les violències masclistes afirmen, des de l'experiència i la pràctica quotidiana el fet que és imprescindible que la dona tingui una figura professional de referència durant tot el procés, que a més esdevé una referent de permanència quan la dona tanca el seu procés de recuperació.

“Quan hi ha algun cas que estem atenent molts serveis en aquell moment es para fins que no es faci un treball de tots els serveis per veure quina és la mirada, quin és el servei referent (...). La figura referent està clar que aporta

¹⁹⁵ Fragment entrevista a Treballadora Serveis Socials, Ajuntament de Barcelona

¹⁹⁶ Fragment entrevista a Professional del SIE del Maresme.

moltíssim perquè és qui vincula el servei, qui ordena les intervencions, fa que hi hagi una única mirada dins de tots els professionals que estan treballant, aglutina quins són els punts a treballar”¹⁹⁷.

Aquesta figura permet que davant de qualsevol circumstància, la dona en situació de violència masclista tingui un ancoratge al qual pot fer retorn davant de qualsevol situació. Aquesta és una figura que estabilitza i estructura el procés de recuperació de la dona en situació de violència masclista. Aquest fet demana també poder pensar l’articulació dels recursos a un altre nivell a l’hora que és fa necessari incorporar eines de permanència de les professionals.

70

“Es diu que les ferides del trauma són la impotència i l’isolament. Aleshores la sensació de pertinença, de recolzament, de no estar sola, és bàsica. És una figura “d’apego”. Al cap i a la fi és una figura que et possibilita tornar a sortir al món i tornar a sortir a les teves figures d’apego real. És una figura transitòria per tornar a sentir que pots tornar a caminar per la vida de nou”¹⁹⁸

“La figura de (seva terapeuta) ha significado para mí tener una figura referente durante todo el proceso de recuperación. Una figura que me ha ayudado desde la escucha. Llamar por teléfono y que alguien esté al otro lado diciéndote que no es culpa tuya, dándote pautas para ayudarte, consejos, decirte donde puedes ir según tus necesidades, sin vergüenza y sin culpabilidad. Porque a veces tienes recaídas, caes en lo mismo, con la misma persona, y lo ocultas para que no te juzguen, para que no te digan que es tu culpa. Y te vas machacando. Y en (recurs d’acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) no me han culpabilizado. Dices: - He vuelto a recaer, lo he hecho mal... y es muy importante encontrar al otro lado del teléfono alguien que te diga: - No pasa nada; que te entiendan, que sepan que esto puede pasar... esto ayuda muchísimo.”¹⁹⁹

La figura de la referent aporta consistència i seguretat, alhora dóna sentit a una manera d’enfocar l’abordatge de les violències masclistes. La violència masclista afecta a tots els àmbits de la vida de les dones i, per poder acompanyar en la recuperació, la reparació, fins i tot en la supervivència, cal una mirada que contingui informació global i complexa de les necessitats de cadascun dels processos singulars de les dones. La referent està present, amb tot el que la presència aporta, en les anades i tornades que, qualsevol procés de recuperació de les violències masclistes, suposa.

“La figura de la referente es muy importante porque a la mujer le da seguridad y confianza en el servicio. Cualquier cosa que pase, aunque

¹⁹⁷Fragment entrevista a professional equip del SARA

¹⁹⁸Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

¹⁹⁹ Fragment entrevista 1_2.

abandone si quiere abandonar, la figura de la referente le facilita volver a darse de alta. Esto a ellas las tranquiliza y les da una orientación para cualquier problema que pueda surgir, y eso lo da la referente. Cada mujer tiene su referente, independientemente de que esté en otros programas. Pueden intervenir otras profesionales, pero la referente siempre es una. Si una mujer ha abandonado y vuelve a llamar (...) quien la atiende tiene que ser la misma profesional que cuando se fue. Esto tiene mucho que ver con la revictimización secundaria... y no sé si se le da la importancia que tiene en otros recursos.”²⁰⁰

EL PES DE LA DISPONIBILITAT

Les professionals, que des de diferents àmbits i en el context de recursos diversos acompanyen les dones en situació de violència masclista, sostenen el pes que representa acollir la negació de la violència masclista per part de les dones quan encara no estan preparades per dir-se en veu alta i contenir l'actitud d'actuar des d'una posició de tutela i manca de reconeixement.

“Un cop, me va passar que, en un episodi, em va fer un trau molt gran al cap i me sortia molta sang. Jo molt espantada vaig anar al CAP i quan em van atendre – no era la primera vegada i jo mai explicava com m’ho havia fet – me van demanar qui m’ho havia fet. Jo vaig dir que ningú i me van contestar que si no deia qui m’ho havia fet no em curarien. Jo ja marxava amb el trau i la sang cap a casa, perquè els hi vaig dir que d’acord que ja me posaria una tireta, però després la metgessa me va cosir i em va dir que si no ho volia dir, pitjor per a mi.”²⁰¹

“Recordo abans que quan una dona se n’anava d’una casa et quedaves parada. Ara no, quan diu que vol tornar amb ell ho treballem. “És la teva opció, anem a veure què passa” “Parlem-ne. Però si marxés, vincula’t amb altres serveis o t’explico el què hi ha o torna quan vulguis. Torna’t a ficar al circuit”. És la manera de no perdre-la i no culpabilitzar-la. D’això n’hem après, hem après a tractar diferent. A entendre que els seus ritmes són els seus, no són els meus”²⁰².

Com a professional, ser testimoni de la violència masclista i reconèixer que hi ha un treball que demanda espera i paciència, doncs la decisió és de la dona en tant que protagonista del seu propi procés, és una posició de molta incomoditat que requereix d'eines per poder acompanyar sense deixar-se endur per l'angoixa i la pressa. És imprescindible reconèixer i significar aquesta emoció per poder-la abordar i treballar adequadament.

²⁰⁰ Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE de Lleida.

²⁰¹ Fragment entrevista 1_6

²⁰² Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

“En la meua experiència d’atenció a dones en situació de violència masclista he après que el que jo crec que està bé no és sempre el que va bé, que el que la dona vol és el que la dona vol, i allò que vol no per força és el que jo crec que és bo per ella. He après a respectar això i a acompanyar des del protagonisme de l’altra persona. També he entès que no té cap sentit posar-se en el lloc del professional que ho sap tot però tampoc pots deixar la dona abandonada a fer tot allò que vol fer sense acompanyar-la en la reflexió respecte de la vivència pròpia del trauma, perquè amb el trauma sempre hi ha evitació i molta tendència a fugir d’allò que és dolorós. I això m’ha ajudat molt a acompanyar a les dones a no abandonar la lluita (...). Les dones sempre volen estar bé i treballen per estar bé.” ²⁰³

EL PES DE LA RESPONSABILITAT

Els riscos que la dona pot patir quan la seva salut física i psicològica estan en joc és un element de pressió per a la pràctica professional responsable que s’intensifica quan hi ha també fills i filles en risc. La pràctica professional responsable requereix d’un acompanyament curós, expert, honest, on les professionals som eines d’ajuda i acompanyament dels processos de recuperació i reparació de la violència masclista, però no protagonistes ni salvadores.

“... a vegades és molt lent que truqui l’advocat d’ofici, hi ha advocats que els vas al darrere i et respecten i ho fan molt bé, i altres que no. Sobre tot amb el tema dels nens, perquè elles no se senten compreses a nivell de fills... deixar que vagin amb els pares... i se’t posa la pell de gallina i no saps què passarà en aquell domicili.” ²⁰⁴

En aquest sentit, quan les dones deixen de venir al servei sense avís previ, quan fallen a les visites, quan prenen accions que les col·loquen en un lloc de risc, el pes de la preocupació i la responsabilitat aclapara, sobretot quan s’és dipositària de la situació de vulnerabilitat en la que es troba. Aquesta és una de les lliçons més complicades d’assumir per a les professionals: els propis límits i la convivència amb la incertesa.

“Aquí tenim una part de treball individual de la professional però treballem en equip i prenem les decisions de forma consensuada, que prens una decisió a vegades, i descansas perquè tens el suport de tot l’equip. La responsabilitat és col·lectiva i solidària.” ²⁰⁵

²⁰³ Fragment entrevista AADAS

²⁰⁴ Fragment entrevista Treballadora Serveis Socials, Ajuntament de Barcelona

²⁰⁵ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l’Ebre

De vegades, acompanyar i donar suport en situacions contradictòries o contraproductives per la falta de recursos per garantir la reparació, on la vulnerabilitat és molt gran i no es pot atendre la contingència, representa també una alta càrrega de responsabilitat.

*“Tenim una marca de època en que hi havia situacions molt dures per la situació econòmica en general en que, des de l’atenció, veiem molt clarament que la dona s’havia de separar però formava part del treball donar suport en mantenir-se a casa pel risc de misèria absoluta.”*²⁰⁶

Quan en el servei del que es forma part es viu l’experiència de l’assassinat d’una dona i/o dels seus fills/es, bé a mans de les parelles o exparelles, bé per suïcidi, el pes de la responsabilitat cau sobre les espatlles de les professionals com una llosa perquè és difícil assumir que treballar per la vida i la supervivència vol dir fer lloc també a la possibilitat de la mort.

EL PES DE L’HORROR: FER LLOC AL DOLOR

*“... No ens uneix el dolor sinó la resposta al dolor. En la resposta és on poden trobar-se la víctima, que és insubstituïble i irreductible, i els afectats, que són in comptables i sempre ampliables. No tots som víctimes, però sí que tots podem considerar-nos afectats.”*²⁰⁷

MARINA GARCÉS

Ser testimonis d’històries d’horror té també efectes en les i els professionals. Ser testimonis vol dir fer lloc al dolor que provoca l’abús. El dolor no té espai ni lloc en la nostra societat regida per valors capitalistes, ningú el vol escoltar, es nega com a part de la vivència humana. Escoltar-lo vol dir obrir-se a sentir-lo, acollir-lo com a experiència vàlida i legítima, vol dir empatitzar i poder consolar a qui el porta. De vegades, aquell dolor ens acompanyarà temps en el nostre trajecte professional i personal; obrir-se a l’horror de l’experiència de l’altra és un pes que no s’ha de sostenir des de la solitud, necessita acompanyament i reconeixement.

*“Al principi quan fas atencions és molt dur, és un procés intern que més et val estar acompanyada, et permet acompanyar i sentir-te autèntica. Recordo un cas molt bèstia en el que la dona em deia que s’adonava de la gravetat del risc que era la seva situació, per la cara que jo posava. Ho vaig portar a supervisió pensant que potser havia de posar una altra cara, i clar no havia de posar una altra cara, perquè era la realitat. Ella (la dona) ha conviscut amb això i la meua cara ho reflectia.”*²⁰⁸

Acollir la revelació de la violència masclista i escoltar les estratègies de la violència viscuda, d’una banda i, de l’altra, constatar els efectes que aquesta violència té sobre la dona, representa un impacte emocional que requereix d’una formació específica, d’una capacitat

²⁰⁶ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

²⁰⁷ Marina Garcés, “Ciutat princesa” (p.136)

²⁰⁸ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

emocional i d'un espai de cura que permetin seguir sostenint l'acompanyament a la recuperació.

(Respecte dels relats de dones en situació de violència masclista) "... és una motxilla que portes. És dur. M'estic trobant, últimament, professionals que no exploren i li diuen a la dona: "usted cíñase al aquí y ahora. Cual es su demanda y su consulta, pero céntrese, no me expliques tu vida, que jo tinc molta feina". Companys i companyes meves, fa mal dir-ho però és així, fa molt mal però no ho puc amagar. Per què? Perquè has de fer-te càrrec d'aquest patiment, has d'endregar-lo i clar, la gent no està per hòsties. Els professionals tenim massa trucades, massa papers, tot això." ²⁰⁹

74

En aquest sentit, Mc Cann i Pearlman va desenvolupar el concepte de traumatització vicària. Aquest concepte parla de la transformació en la interpretació del món i del jo que es dona en el/la professional que treballa amb víctimes de violència familiar (Vila, 2010). La traumatització vicària pot generar tant una sobreidentificació amb la víctima com una gran distància emocional (Dutton, 1992), això pot col·locar bé en el lloc de salvadors/es o bé generar rebuig, ansietat, negació, o fins i tot enuig respecte la dona. Es pot, per exemple, especular sobre els motius del maltractador quan s'està parlant amb la víctima, carregant-li de nou a ella el pes de la responsabilitat.

Aquests canvis cognitius resulten de la traumatització vicària deguda a l'exposició a esdeveniments traumàtics i interfereixen en el tipus d'atenció que es pot oferir a les dones en situació de violència masclista. Per tant, la revisió professional, el treball d'equip i l'autocura seran essencials per mitigar aquests efectes del treball directe amb la violència i tenir en compte el burn-out que pateixen molts i moltes professionals que treballen en primera línia amb les víctimes de violència.

*"Amb el temps i l'experiència he estat capaç de controlar més la pròpia angouxa, al principi em costava molt més. Em costava molt tenir paciència amb les dones que tenia davant quan veia que s'estaven ficant en un embolic, que els hi tornarien a donar una altra pallissa. Recordo que molt al començament (...) alguna vegada vaig arribar a preguntar a alguna dona: quantes pallisses creus que has d'aguantar per prendre la decisió? Perquè era una cosa que em posava malalta. Per favor, t'acaba de donar una pallissa i tornes amb ell! Ara ja no necessito fer aquesta pregunta, aquesta angouxa la trec fora i en l'atenció a la dona el que hi ha és escolta activa, capacitat empàtica i obertura a acceptar i reconèixer les seves decisions"*²¹⁰

²⁰⁹ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

²¹⁰ Fragment entrevista Rosa Mela

EL PES DE LA PÈRDUA

Hi ha diferents mirades sobre dol però, en el marc d'aquest projecte, el resumirem com el procés d'adaptació davant d'una *pèrdua significativa*. Hi ha autories que parlen del dol com de *l'experiència davant la pèrdua*²¹¹, o del *trànsit d'un període vital en el que hi ha emocions i conductes vinculades a una pèrdua significativa*²¹², i moltes altres mirades, però totes les autores i autors especialitzats amb els processos de dol coincideixen amb que estem avesades i avesats a vincular el procés de dol amb la pèrdua d'un ésser estimat tot i que és un procés que s'activa davant altres pèrdues, sempre que siguin importants per nosaltres²¹³. En paraules de Fina Sanz: *"Los duelos se desencadenan por la sensación de una pérdida: puede ser de una persona, una relación, la juventud, un trabajo, o de las fantasías que teníamos en relación a alguien o algo."*²¹⁴

75

Quan busquem informació sobre dols en l'àmbit professional trobem força literatura centrada en les i els professionals de la salut molt vinculada a l'enfrontament de la possible mort de pacients, aquest seria doncs un dol reconegut i, per tant, acompanyat en el seu transit, però, quins dols poden enfrontar els i les professionals del circuit d'atenció a dones en situació de violència masclista?, són dols reconeguts i per tant autoritzats?

Com dèiem en altres apartats, la formació necessària per poder participar del circuit d'atenció a dones en aquesta situació requereix també d'un treball d'autorevisió de creences i mites d'una banda, de la pròpia experiència de violència masclista d'altra banda, i també, d'aprenentatge i reconeixement de les estructures simbòliques i socials que normalitzen i naturalitzen la violència contra les dones.

Com a dones, assumir que l'experiència de la violència masclista ens travessa a totes amb major o menor virulència pot comportar pèrdues molt significatives d'ordre immaterial, les quals són invisibilitzades i per tant els dols que es puguin activar són desautoritzats.

*"... después quan et ve una dona i et diu que vol tornar amb l'agresor la culpabilitzes a ella i això és fatal. Podem tenir tota la formació i tots les postgraus que vulguem, però si no ens hem treballat els propis prejudicis, el propi procés de socialització de gènere..."*²¹⁵

Els relats de les experiències de les dones en situació de violència masclista que les professionals acullen, sovint posen en contacte amb experiències pròpies, les resignifica, genera incomoditat amb els propis relats de vida, qüestiona les pròpies vivències i les

²¹¹ J. William Worden. Las tareas del duelo

²¹² José Zurita i Macarena Chías. El duelo terapéutico.

²¹³ Veure també Concepció Poch Avellán, Pèrdues i dols, reflexions i eines per identificar-los i afrontar-los. OCTAEDRO, Barcelona, 2013

²¹⁴ Fina Sanz, a Los laberintos de la vida cotidiana. Kairos, Barcelona 2007

²¹⁵ Fragment entrevista professional de l'equip SIE de Tarragona

relacions. Les pèrdues d'ordre simbòlic, relacional, i psicosocial, poden activar els efectes d'un procés de dol però, en no ser reconegut, no donar-li la cura i l'espai necessaris.

Centrem més aquestes experiències en les professionals que són dones però entenem que, els professionals homes que facin aquest treball d'autorevisió i de formació que venim situant, poden patir també dols vinculats a l'aprenentatge de la masculinitat i a la identificació dels privilegis que comporta. Resignificar la pròpia experiència i vivències des del reconeixement del privilegi pot ser també motiu d'activació de processos de dol per pèrdues dels mateixos ordres que esmentàvem.

"A mi sí, a mi m'ha canviat la visió del món, ha canviat en mi mateix la meva masculinitat, m'ho ha canviat tot. He fet d'aquesta feina una militància i de la militància n'he fet un sentit de vida." ²¹⁶

Una altra experiència possible vinculada amb l'activació d'un procés de dol pot ser la mort d'una dona o d'alguna criatura com a víctimes, per exercici directe de violència masclista - o bé per suïcidi o malaltia vinculats a aquesta vivència -, que tinguessin vincle al propi recurs del qual es forma part. Aquesta és una experiència no nombrada i que afecta emocional i professionalment a les persones que atenen els recursos.

D'altra banda, reconèixer-se part del context estructural que dificulta l'eficàcia d'una xarxa professional que doni resposta a la complexitat de l'abordatge de la violència masclista, i la manca de recursos i d'especialització, poden també generar pèrdues des de la desconfiança amb la pròpia capacitat de treball i de professionalitat d'una banda, i des de la responsabilitat de la participació d'un sistema que no dóna cobertura a totes les necessitats que es plantegen, de l'altra.

És necessari reconèixer l'experiència d'aquests dols professionals com a part dels efectes del treball amb dones en situació de violència masclista, per tal d'acollir-los i donar-los hi espai i cura i que no reverteixin efectes negatius en la salut, i en l'eficàcia, dels i les professionals que puguin activar-los.

²¹⁶ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

EL PES DE LA PARADOXA

“Moltes vegades pensem en la no-violència com un acte individual i un acte que jo decideixo emprendre d’acord amb la meva consciència moral, però en realitat la no-violència caracteritza les relacions socials i és una visió del que és viure amb les altres persones, fins i tot quan hi ha conflicte i hostilitat.(..). No pot ser només una qüestió d’individus heroics que defensen les normes socials; s’ha de propagar com un ‘ethos’ social i una cultura política (...)”

JUDIT BUTLER ²¹⁷

Les professionals que atenen les dones en situació de violència masclista enfronten quotidianament la paradoxa que és denunciar la violència secundària o violència institucional alhora que una n’és part, alhora que una forma part de l’engranatge de dispositius des dels quals s’exerceix aquesta violència i que representa per a les dones un obstacle, de vegades amb conseqüències devastadores, en el seu procés de recuperació. La conseqüència de la violència secundària és la inseguretat i la desconfiança respecte del sistema – de les institucions i els recursos – i també de les professionals. La mala notícia sempre arriba a través de la professional que, malgrat la vivència d’injustícia, no té altre opció.

“La victimització secundària ens empenya. Això d’entrada. Ens empenya molt i ho lliguem molt a que és un handicap enorme pel procés de recuperació. Un handicap gegant. La dona no només ha de lluitar contra la seva pròpia realitat on sigui, a la feina, a casa... Sinó que, a més a més, ha de lluitar contra tot el sistema.” ²¹⁸

És un fet que moltes professionals de recursos i serveis d’atenció a dones en situació de violència masclista emmalalteixen. I n’és també un efecte, d’aquest patiment, la deserció de moltes professionals dels recursos d’abordatge de les violències masclistes per no participar d’aquest sistema que genera tanta violència secundària. Conviure amb la violència institucional és difícilment sostenible. Es tracta d’una situació que col·loca les professionals de l’abordatge de les violències masclistes en un atzucac davant dues posicions contradictòries: la situació de realitat que travessa la dona i la manca de recursos per acompanyar-la responsable i curosament. En aquest sentit, la filòsofa francesa Simone Weil escriu: *La imperfecció d’un ordre social es mesura per la quantitat de situacions d’aquest tipus que comporta.*²¹⁹

“... la revictimització és violència institucional, és corporativisme, és negar el problema i és no voler atacar les causes estructurals (...). A mi m’afecta moltíssim. A nivell de salut mental i de desgast personal i de burn out, totalment. Moltes vegades quan he començat m’afecta més ser testimoni

²¹⁷ Butler, Judith (2018)

²¹⁸ Fragment entrevista a professional de l’equip del SIE del Maresme.

²¹⁹ Simone Weil ‘Echar raíces’. Editorial Trotta. Pàg. 24

*d'aquesta víctimització secundària que no pas treballar amb el dolor, el patiment i amb la víctimització primària. Per això tinc eines per treballar-ho quan surto d'aquí, no et puc dir que no m'impacti, però em crema molt més la víctimització secundària i el fet d'estar lluitant contra un mur de formigó i anar fent esquerdetes per allà, això que jo sóc bastant optimista i ho enfoco d'aquesta manera, dient que fem esquerdes, però clar, l'imperi no, els pilars són durs. I tant que afecta.”*²²⁰

*“La revictimització és Violència Institucional que la generen les/els professionals dels diferents equips quan són ateses. Des del MMEE que la retorna a casa perquè valora que és un conflicte de parella fins al sistema judicial i/o mèdic que no treballa des de l'autonomia i el respecte (donant-los per exemple les sentències i la documentació del seu procediment... o que se les deriva a salut mental amb el dopatge corresponent... etc) Agreujant i dificultant els seus processos de recuperació i generant en els equips CANSAMENT així com cert ESGOTAMENT. Sentiment d'impotència i frustració davant l'eterna incapacitat i desvalorització de la veu de les dones (incloses nosaltres).”*²²¹

*“El que passa és que hi ha molts canvis de professionals, hi ha molta rotació o en aquest moment no hi ha experiència ni formació”*²²²

En l'acompanyament terapèutic a la recuperació dels efectes de la violència masclista hi ha també un pes molt gran que és acompanyar aquesta víctimització del sistema, sobretot la del sistema legal.

*“És fort el que vaig a dir però, a nivell dels jutges és de pell de gallina. T'esgarrires. Si t'expliqués l'última que he rebut dius... no pot ser... és desesperant. Hem de fer alguna cosa... hem de fer alguna cosa...”*²²³

*“Els serveis de violència han estat vistos com a serveis parcials i no crec que ho siguem, som serveis d'atenció específica o especialitzada depèn de quins altres i sembla que uns serveis de la mateixa xarxa ens veiem com “de part” (això què vol dir? Que uns serveis són de part de les dones i altres no?!). Hi ha una incoherència a la xarxa entre punts de trobada, alguns serveis jurídics, al menys hem vist missatges contradictoris per part de les famílies i al final qui acaba rebent, i continuo reivindicant, són els infants”*²²⁴

²²⁰ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

²²¹ Fragment entrevista, Anna Forn Plans i Muntsa Solerdelcoll Ratlló, SIE Girona.

²²² Fragment entrevista professional equip del SARA

²²³ Fragment entrevista a Treballadora de Serveis Socials, Ajuntament de Barcelona

²²⁴ Fragment entrevista professional equip del SARA

Com a professional, ser conscient de la victimització que el propi sistema exerceix sobre les dones en situació de violència i acompanyar-les en el seu camí de recuperació, que inclou aquesta victimització, és un pes que es torna innombrable, difícil de sostenir.

“No sé quin és el recurs però en tot cas tots els recursos que estem amb un determinat perfil de dones que estan arribant, dones procedents d’immigració que estan soles, amb una mà al davant i l’altra al darrere, sense recolzament ni del col·lectiu d’origen ni han fet relació aquí. Ens estan arribant sense saber massa bé a què venen” ²²⁵

“... ens trobem amb problemes d’aquest estil en aquests moments (dones novingudes amb necessitats diverses) més que no pas amb problemes reals de la violència treballada, fins i tot quan ho estàs treballant bé les sortides són pràcticament impossibles; no hi ha feina, els habitatges tenen uns preus espectaculars, la mesa d’emergències va a tope. És complicada la sortida. Per aquella que realment ha fet un procés per tirar endavant, la dificultat és la sortida” ²²⁶

“A mi em fa molta ràbia els missatges “heu de sortir de la violència masclista” que s’envien a les dones a través de la publicitat institucional perquè aquest és un missatge estúpid, sortir a on si no disposem d’habitatge, les dones no poden sortir enlloc. És imprescindible entendre que el tema de l’habitatge és un tema clau.” ²²⁷

EL PES DE LA INCONCRECIÓ: ELS LÍMITS EN LA INTERVENCIÓ

En l’abordatge professional de les violències masclistes un dels elements imprescindibles és el que es situa en la capacitat de reconèixer-nos singularment que, tal com diu Regina Bayo Borràs (supervisora d’equips que treballen en violència masclista), no es tracta de fer allò que bonament podem sinó allò que sabem fer i en el que som expertes. En relació amb els i les professionals que treballen en l’abordatge de les violències masclistes és important tenir claredat en el límit de la pròpia intervenció: es tracta de fer allò que sabem fer i allò que ens correspon fer enlloc de treballar sota el paradigma que cal fer el que es pugui, ja que sota aquest prisma és des d’on es corre el risc de ser negligents respecte de l’abordatge de les violències masclistes i de causar dany a la dona; així com de carregar-nos amb un pes que no pertoca.

“La veritat és que a mi sempre m’han deixat fer. Però una cosa és que et deixin fer sense posar-te pals a les rodes i l’altra és que tinguis un equip. Un equip no l’he tingut mai. Sí que és cert és que després d’aquests deu anys hi ha una mena de pluja fina que va caient, va caient i ara tothom té claríssim

²²⁵ Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

²²⁶ Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

²²⁷ Fragment entrevista Ma Jesús Rodríguez, SIE Baix Llobregat.

que aquest és un temazo. I que a ningú se li acudeix dir certes coses, i si ho pensa s'ho calla. Ja hem avançat. Hem guanyat el discurs, i cada cop hi ha més professors que s'apunten al carro, que entren en el discurs. No és un equip però sí que està com assumit.”²²⁸

“Jo no soc psicòloga i faig atenció però tinc molts clars els meus límits. I els meus límits no són els límits de les dones, la meva capacitat o incapacitat professional no la pot marcar una dona, cal tenir una supervisió i revisió de casos i si no la tens no hauries d'atendre, ni com entitat ni com institució.”²²⁹

Tal com venim nombrant, assumir els límits en la pròpia intervenció és una part imprescindible de la pràctica professional responsable. Els límits ajuden a tenir claredat de responsabilitats, de funcions, de quines situacions aborem i quines no. Treballar-se la frustració que poden generar aquests límits forma part de la tasca professional. La inconcreció per por a la pròpia frustració o per desconfiança en la resposta del sistema, és la que desdibuixa els límits entre una actuació responsable i una actuació inconsistent. És per això que assumir els límits propis respecte de la intervenció, des de la honestat, i realitzar derivacions responsables i curoses en relació amb la situació de cada dona i l'especificitat de l'atenció o atencions que requereix, pot marcar la diferència entre facilitar o no l'acompliment dels processos de recuperació dels efectes de les violències masclistes.

“... cuentas tu historia a la primera (trabajadora social), coge la baja y la vuelves a contar a la que viene y después a la otra. Al final me solucionan lo del RAI pero todo el papeleo lo había empezado el psicólogo. Imagínate. A él no le corresponde hacerlo pero me ayuda a hacerlo, contacta con la trabajadora social y lo mueve. Yo, como usuaria del servei social pienso que al psicólogo no le toca hacer estos temas, sería trabajo de la trabajadora social, pero bueno, no me considero mal agradecida porque realmente me han ayudado pero digo las cosas por su nombre: no hay coordinación.”²³⁰

“També he entès que no té cap sentit posar-se en el lloc del professional que ho sap tot però tampoc pots deixar la persona abandonada a fer tot el que vol sense reflexionar sobre el què és un procés de treball amb el trauma, perquè amb el trauma sempre hi ha una evitació i molta tendència a fugir d'allò que és dolorós”²³¹

“Acompanyar des de la singularitat de cada procés, tenint en compte les eines que disposes, però focalitzant els aprenentatges que cada dona atesa

²²⁸ Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

²²⁹ Fragment entrevista Montse Pineda, Creación Positiva

²³⁰ Fragment entrevista 1_5

²³¹ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

*et dóna. Incorporant en l'acompanyament la incertesa sense tenir por a
deixar de ser professional, sinó tot el contrari”²³²*

EL PES DEL SILENCI: LA INVISIBILITZACIÓ

81

La narració, el relat que socialment es fa de les violències masclistes explica el fracàs en tant que única i exclusivament posa l'accent en els feminicidis. Aquesta és una posició reincident que reporta només com a xifra el nombre de dones assassinades i que conforma la realitat en relació amb aquesta evidència dramàtica i punyent. Hi ha, però, una altra veu que precisa ser atesa i que requereix d'altaveu per fer-se escoltar, la de les dones supervivents, la que nombra l'horitzó d'esperança que representa posar fi a la violència masclista i refer la vida, la que reconeix la resiliència i les estratègies de transformació de les dones, la que transcendeix i canvia el context i la societat que habitem.

Aquest és un relat que no transcendeix i que, per tant, no forma part de la cultura que compartim i que es imprescindible reconèixer: la capacitat de les dones d'enfrontar l'horror que suposen les violències masclistes, transformar-lo i crear cultura i civilització humana. Per què no parlem de les dones supervivents? Per què no comptem les dones que cada any tanquen el seu procés de recuperació? Per què no nombrem les dones que aconsegueixen protegir les seves criatures?

Aquestes són estadístiques necessàries perquè és urgent donar visibilitat, nombrar aquelles dones que malgrat tots els obstacles han pogut i sabut trobar el camí, els recursos i les professionals que precisaven per obrir-se a una vida lliure de violència. I perquè elles, les supervivents, donen sentit i mesura a la tasca quotidiana que, des del compromís, la responsabilitat i la manca de recursos, realitzen les i els professionals en un context que malgrat tot és encara advers.

“El problema que tinc i que tenim en general és que el que es veu en el tema de la violència són les víctimes mortals. El que veiem a les notícies són les víctimes mortals, i això té un efecte paralitzador en les dones, pensen que encara que el que hagin patit és una violència psicològica, el fet de veure que estan matant a dones els fa sospitar que això els pot passar a elles.”²³³

El moment de finalització d'un procés de recuperació culmina un treball, colze a colze, a través del vincle entre la dona i la professional. Una carrera d'obstacles on es viuen moments de por, de defalliment, d'angoixa, de desorientació, de pensar que no val la pena o que no serà possible... i de sobte, un dia hi ha la valoració de que ha arribat el final del procés, llarg i costós, que aporta una nova visió a cada dona que el viu. Els processos de finalització són l'exemplificació d'una transformació personal, d'un canvi de mirada més enllà de la relació afectivo-sexual. Es produeix un desplaçament, un canvi de paradigma que s'assenta en una

²³² Fragment entrevista, Anna Forn Plans i Muntsa Solerdelcoll Ratlló, SIE Girona.

²³³ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

nova manera de relacionar-se amb una mateixa i amb el món. Aquest procés transcendeix més enllà de les pròpies dones, al seu entorn, a les i els professionals i a la societat.

“Ara farà 4 anys que vam néixer i estem el mateix equip des del primer dia, això també impregna el servei d’una determinada manera. Perquè un dels problemes més grans que tenim és el reconeixement de les professionals, això és una cosa que pesa molt en els equips. Estem treballant contra les desigualtats i les violències i nosaltres som també les que ho estem patint. És una incoherència absoluta en quant a manca de reconeixement a nivell econòmic i en tots els sentits. Estem en una situació de precarietat absoluta i això ens genera contradicció... Evidentment aquesta precarietat no ajuda a que es sostinguin els equips dels recursos i això, per a les dones és horrorós.” ²³⁴

82

Aquest treball delicat que les professionals filen poc a poc, amb cura, paciència i saber, no és visible. D’aquests moments de plenitud, de viure l’experiència de les dones que assoleixen la seva recuperació, no se’n parla. Així, allò que hauria de ser, i que de fet és, la raó de ser de la professió, queda esborrat de les memòries i de les pràctiques institucionals.

En conseqüència, les i els professionals que treballen amb la problemàtica de la violència masclista viuen l’estigmatització d’unes creences culturals i socials que segueixen negant l’estructuralitat de la violència vers les dones i segueixen cercant justificació als actes violents quan desborden la mesura d’allò que consideren “acceptable”. Mentre es pretengui justificar la violència vers les dones a través de mites i creences, la pràctica de les i els professionals d’acompanyament als processos de recuperació no tenen un lloc real, de la mateixa manera que no tenen un lloc a les estadístiques les dones supervivents.

EL PES DE LA SOLITUD: ESPAIS DE CURA I ESTRATÈGIES D’AUTOCURA

La violència masclista conté un element de gran perillositat, afecta la vida professional, però també tenyeix els espais personals, les relacions, la mirada davant les notícies, els missatges publicitaris que inunden els carrers, les situacions que es viuen en l’entorn més proper...

“Trabajar con violencia claro que te afecta, te hace repensar tu ser mujer, tus relaciones. A nivel profesional hay recursos, la supervisión (...) es un espacio para llevar casos de mujeres por si alguna está teniendo dificultad en la intervención o le está afectando, se puede llevar ahí, que es un espacio habilitado para hacerlo.” ²³⁵

Les i els professionals han d’aprendre a demanar ajuda, a nivell personal per tot el que toca el treball amb la violència masclista i a nivell professional, les supervisions i els assessoraments

²³⁴ Fragment entrevista a professional de l’equip del SIE del Maresme.

²³⁵ Fragment entrevista a professional de l’equip del SIE de Lleida.

ajuden a ampliar la mirada, a ser més efectives, a tenir més elements per a oferir un recurs en condicions saludables a les dones i a les seves criatures.

“A més, nosaltres treballem en una activitat que és molt contaminant, i això també necessita ajuda. Estem permanentment en contextos de violència, en primer lloc, perquè atenem les dones i, en segon, perquè fem una feina que està molt poc reconeguda (...). Per nosaltres és una tria política: hem d’aturar-nos i dedicar-nos a tenir cura del grup” ²³⁶

“Creem un nou model, creem equips de treball, es fan reunions periòdiques de directores perquè discuteixin aquests temes, també amb les directores dels SIEs, i a vegades conjuntes perquè vagin traient fora aquelles dificultats que elles mateixes tenen d’intervenció, dificultats o bones pràctiques. I ho fem d’una manera, que ara potser no cal però en aquell moment ens va semblar encertat, que és retirant-me jo de les reunions com a responsable i retirant les entitats. Les entitats quan hi havia reunió venien les treballadores i directores i no sabien ben bé on eren. Jo em retiro com a responsable i retiro les entitats i aconseguim que es creïn equips de discussió, de debat, de creixement. Sense la pressió dels caps. Tenen supervisions però el que fem és intentar crear un únic model d’atenció per tot el territori” ²³⁷

Els equips de treball, per tal de sostenir a les dones i a les seves filles i fills, han de poder gaudir d’espais de cura, imprescindibles per actuar des de la responsabilitat individual i col·lectiva. El treball en contacte amb la violència pot ser molt contaminant i destructiu, i aquesta part s’ha de visibilitzar com a factor de risc per als equips.

“A vegades és perquè aquests professionals no saben com actuar en aquests casos i altres que ens demanen contenció. Fem molta contenció a professionals, moltes professionals truquen amb por per algun cas que tenen i per compartir l’angoixa en casos molt greus. Les companyes de primeres acollides són les que reben això i gestionen molt aquestes emocionalitats amb els i les professionals. Fins hi tot hi ha professionals que acompanyen aquí les dones el primer dia, no per la dona sinó per la pròpia angoixa (...). Fem aquest acompanyament professional però també ens desplacem als centres i als serveis a fer formació sobre autocura professional.” ²³⁸

Laboralment parlant, tenir estratègies d’autocura forma part de l’àmbit dels riscos laborals. Es treballa amb persones i, per tant, en sortir d’una entrevista cal poder reconèixer el grau de

²³⁶ Pràctiques Transformadores de l’economia solidària a Barcelona (2018). Entrevista a TAMAIA per (Lite, Anna i Mansilla, Elba)

²³⁷ Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

²³⁸ Fragment entrevista a professional de l’equip del SIE de Tarragona.

desgast i d'exposició viscuda en l'experiència relacional i professional. Els equips de treball en violència, a més de comptar amb mesures imprescindibles com és la supervisió de casos, d'equips i la teràpia individual, han de ser estructures flexibles que oxigenin la pràctica quotidiana per tal que s'aculli la necessitat humana de qualsevol professional per descansar, respirar i preparar-se per a les següents exposicions.

84

“Tenim una feina que pesa, i pesa molt. Jo, a nivell personal, crec que és una feina que desgasta a nivell psicològic, emocional i personal si realment et situes en el lloc que t'has de situar. I és justament per això que no és una feina de llarg recorregut; amb això no em refereixo a que sigui una feina per fer durant deu anys i després plegar, sinó que calen aturades. Per prendre distància i poder fer també des d'un altra perspectiva (...). Fa poc he tornat de vacances i em deien és que fas tan bona cara i jo deia és que he estat gairebé un més rient, sense plors. I ara és a la inversa (...). Quan estic a tope, surto fora i rego les plantes, cadascuna té els seus recursos. Tenim la sort de tenir una supervisora que no supervisa casos sinó que supervisa l'equip... i això també ens ajuda.” ²³⁹

D'altra banda, el treball amb dones víctimes de violència masclista té un element de perillositat no nombrat que és la proximitat amb els agressors. El treball de reconeixement i validació de la violència viscuda per les dones implica el risc de ser visible a l'agressor. Acollir l'experiència de la violència concreta, singular, contacta amb la vulnerabilitat pròpia front la violència masclista i és font d'estrès i inseguretat, tant a nivell professional com a nivell personal, que requereix també d'acompanyament i cura.

LA TRANSFORMACIÓ

La professional del SIE de Terres de l'Ebre afirma que a ella allò que l'ha transformat en la seva manera de mirar a les dones ha estat el fet de poder romandre present davant del dolor de tantes dones. Una mirada que es deixa tocar i que reconeix la necessitat de poder acompanyar les dones en situació de violència masclista des de l'afectar-se.

“El canvi de mirada el tens quan veus un patiment. Durant molts anys he vist patiment latent en moltes dones i unes conseqüències de la violència, abans, durant i després veus el patiment i trobo que això et fa fer un canvi de mirada i també ho veus des d'una perspectiva de gènere. I que nos creguem a la dona, això crec que és important pel tema del patiment i les conseqüències, a tots nivells; social, personal i jurídic, a tu et provoca indignació com a professional.” ²⁴⁰

La filòsofa Marina Garcés al llibre **Ciutat Princesa** escriu: “(...) els afectes no són, només, els sentiments d'estimació que tenim cap a les persones o coses que ens envolten, sinó que tenen a

²³⁹ Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE del Maresme

²⁴⁰ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l'Ebre

*veure amb el que som i amb la nostra potència de fer i de viure les coses que ens passen, les idees que pensem i les situacions que vivim. Un afecte és un trànsit, una transformació de la nostra potència de ser a partir de l'efecte que ens ha produït una determinada idea, imatge o persona”*²⁴¹

85

*“Lo que he aprendido es que la escucha repara (...). El simple hecho de sentirse escuchada repara muchísimo porque da la sensación de que no se las escucha. Sí que se las puede oír pero no se escucha lo que dicen realmente, es como lo de “sí que me miran pero no me ven” pues es lo mismo. Es uno de los aprendizajes más grandes que me he llevado de la atención directa y diaria.”*²⁴²

En aquest sentit, deixar-se tocar doncs pel relat de les dones – com diu la companya del SIE de Lleida: *el simple fet d'escoltar la vivència de violència masclista d'una dona constitueix el primer acte de reparació d'aquesta experiència de violència. És una acció de reparació, que no de recuperació. Atorgar a la dona en situació de violència masclista un context d'escolta real i significativa és la primera mesura de reparació dels efectes de la violència. L'escolta atenta i respectuosa dóna valor de veracitat a allò que la dona en situació de violència masclista relata i que anteriorment potser ningú no ha volgut escoltar. Quan la professional es deixa tocar per l'experiència de l'altra, gosa emmirallar-se des del reconeixement de la seva vivència com a possibilitat pròpia i s'obre a l'aprenentatge de l'expertesa i saviesa de la dona, la transformació de la seva relació amb la violència masclista és una realitat.*

*“I tu en l'atenció a dones maltractades, de quan vas començar a ara, diries que tu mateixa has fet canvis en la manera de veure-ho? Sí, totalment. La meua forma de posar-m'hi és... necessito aquell moment, anul·lar entrevistes per poder tenir una bona estona amb ella, poder escoltar el seu patiment, i poder-la acompanyar en el seu patiment. És això. I vaig molt a tope perquè és atenció primària però me n'he adonat que necessito temps i no m'assec davant, em poso al seu costat per poder-la entendre.”*²⁴³

“I quins efectes té en tu com a professional el fet d'estar escoltant i acompanyant els relats d'aquestes dones? Et canvia molt. Abans no entràvem en temes de feminisme, és curiós però quan va passar allò de la manada ho vam treballar molt en els tres grups que porto (...). Què m'ha canviat a mi? La mirada de canviar el llenguatge (...). Ara fem servir el femení. Això no ho hagués fet fa un temps. S'ha de canviar sinó no ajudarem. Ha de començar per mi. No puc demanar a algú res si no començo per mi mateixa. Fem detalls en aquest nivell. I t'has de posar molt a la pell de l'altra, encara que tu no ho hakis viscut. La nostra il·lusió és que

²⁴¹ Marina Garcés. Ciutat Princesa (2018)

²⁴² Fragment entrevista professional de l'equip del SIE Lleida

²⁴³ Fragment entrevista a una treballadora Serveis Socials, Ajuntament de Barcelona.

*les persones que entren aquí noves puguin ajudar les altres (...). Aprens molt escoltant coses i a mi m'ha canviat.”*²⁴⁴

Ser testimoni i partícep de la recuperació d'una dona en situació de violència masclista és, per a la professional, reparador i transformador en tant que dóna existència simbòlica²⁴⁵ a l'espai íntim de relació. Aquest espai de recuperació esdevé un lloc polític en el moviment que autoritza la dona com a supervivent, un lloc on es transforma i transforma el món.

*“Una dona que les tres primeres entrevistes no podia parar de plorar i no parlava, després va fer un procés de recuperació en tots els àmbits. El seu procés de recuperació – tots els processos de recuperació – representen un gran retorn per part de les dones a la societat. És un retorn de transformació del món: he vist el que hi ha, això no m'agrada, m'aparto d'això i intento canviar-ho des del que jo puc. Des del meu punt de vista això és la recuperació, no és només que deixi de pensar en la situació de violència viscuda sinó que és fer un pas més i sumar al treball de transformació de les estructures del sistema que perpetuen les violències masclistes”*²⁴⁶

*“He perdut la por a humanitzar l'espai terapèutic i si he notat que aquella dona necessitava una abraçada, m'he aixecat i li he fet. I la primera vegada que ho vaig fer em va representar una transgressió important, perquè em vaig adonar que professionalment estava segura de mi mateixa i m'he adonat que aquest és un gest terapèutic perquè respon a la necessitat humana de reconeixement del patiment de l'altra.”*²⁴⁷

*“Voldria destacar l'agraïment de les dones, que és molt bonic i gratificant per una professional. La confiança, el vincle que han establert amb tu, que a vegades no el volen tallar aquest vincle i et truquen per qualsevol cosa però això és gratificant.”*²⁴⁸

²⁴⁴ Fragment entrevista a una treballadora social de l'atenció primària a Serveis Socials.

²⁴⁵ Rivera Garretas, Maria Milagros. El cuerpo indispensable (p.61)

²⁴⁶ Fragment entrevista Marta Álvarez i Laura Buixens

²⁴⁷ Fragment entrevista Rosa Mela

²⁴⁸ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l'Ebre

LA DETECCIÓ

Atenent a la definició de les Llei 5/2008 del dret de les dones a erradicar la violència masclista, la detecció és *“la posada en funcionament de diferents instruments teòrics i tècnics que permetin identificar i fer visible la problemàtica de la violència masclista, tant si apareix de forma precoç com de forma estable, i que permetin també conèixer les situacions en les quals s’ha d’intervenir, per tal d’evitar-ne el desenvolupament i la cronicitat.”*²⁴⁹

Tal i com cita la Llei 5/2008, la detecció és competència, principalment, dels i les professionals de la xarxa d’atenció primària de salut, de serveis socials i d’educació. Per les seves responsabilitats i especificitats són àmbits de treball privilegiats en quant a la detecció de situacions de violència masclista. Són espais que possibiliten observar i deduir que, darrera les demandes expresses que formula una dona en el context de la relació d’atenció, sigui a serveis socials, salut o àmbit educatiu, hi ha una situació de violència masclista.

*“Jo tenia una dona siriana. Al principi va costar que sortís de casa seva, feia les entrevistes amb l’educadora, amb els nanos. Un dia la nena va fer un dibuix. Un dibuix que explicava la violència (...) aquesta dona també va patir assetjament a la feina. Un dia va trucar, es va adonar del què li estava passant, de que no era normal. Se n’havia adonat després de fer el treball amb nosaltres. I va ser capaç de parlar amb el gerent de la feina que li feia passar malament.”*²⁵⁰

Ser un espai privilegiat no treu que és un context de molta dificultat doncs representa posar sobre la taula quelcom que la dona, o la criatura, no sempre vol o pot manifestar ni reconèixer i que, per tant, molt probablement no admetrà, en un primer moment, o que, en cas de no desmentir-ho, es mostrarà reticent a fer quelcom al respecte.

*“... les noies encara tenen por, tot i els tallers que es fan. Se’ns diu que no hem de tenir por però costa de detectar perquè sí que tenen por de dir-ho pel què els pugui passar.”*²⁵¹

Aquesta situació col·loca les persones professionals en un lloc de patiment molt difícil de sostenir sense acompanyament especialitzat. Sobretot aquelles professionals que són competents respecte de la detecció de les situacions de violència masclista i que pertanyen a la xarxa de recursos no específics ni especialitzats en l’abordatge de les violències masclistes.

“El problema que tenim és que quan surten aquests casos - que, no surten tots ni molt menys - però quan surten, què fem? Falta una figura d’acolliment a aquesta persona. Fins ara quan es dona un cas ve una

²⁴⁹ Llei 5/2008, definicions.

²⁵⁰ Fragment entrevista a una treballadora social d’atenció primària a Serveis socials.

²⁵¹ Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

*persona de l'ajuntament i fa el seguiment però arriba un moment que segons com sigui aquest problema, falten eines. Ho hem parlat amb l'ajuntament perquè una vegada has detectat, has d'acollir a aquella persona perquè clar, per què fas aquesta feina de detecció si després no la pots acollir?"*²⁵²

88

Així mateix, i malgrat la dificultat que suposa anomenar en presència d'una dona, de qualsevol dona, la situació de violència que intuïm que travessa, tot i la incomoditat que representa sostenir el terror del que hem detectat, la dona, qualsevol dona, pot negar, malgrat les evidències, perquè encara no està preparada per reconèixer-se a ella mateixa que és víctima de violència masclista. Ens trobem amb que la nostra és un xarxa que s'atreveix amb la condició de dona maltractada però que no nombra mai la urgència de detectar el maltractador. Emergeix aquí el que sembla el tabú en la intervenció que és reconèixer el maltractador i actuar en conseqüència.

*"Penso, sincerament, que no ens n'hem d'amagar del que hem viscut, perquè se sàpiga la classe d'homes que hi ha."*²⁵³

La detecció, fer-la i no poder-la assenyalar per tal que pugui esdevenir un element de prevenció, i també de peritatge, representa per als i les professionals una situació d'estrès que sovint no es té en compte.

*"Quan has de treballar amb aquesta dona i tu detectes què el que està patint realment és perillós o està en situació de risc, saps que has d'esperar que aquesta dona sigui conscient d'això per fer passos perquè si l'estires o l'arrossegues a fer el què tu creus que s'ha de fer, el que pot passar és que marxi, desaparegui i es posi en més risc."*²⁵⁴

Representa una negligència que, com a societat, no disposem de les eines imprescindibles per a poder realitzar un treball de detecció que permeti situar l'abast dels efectes de la violència masclista i que avaluï les dones en el seu procés de reconeixement de la situació de violència masclista viscuda.

*"I en un moment donat que t'adrecessin a una associació especialitzada. Que em diguessin "això no és el meu àmbit però t'adreço a un lloc on et podran ajudar". Quan passes una situació així estàs destruïda com a persona i potser necessites suport mèdic, suport legal, psicològic... entenc que un metge de capçalera no arriba a tot però et podrien acollir i derivar"*²⁵⁵

²⁵² Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

²⁵³ Fragment entrevista 1_6

²⁵⁴ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

²⁵⁵ Fragment entrevista 1_8

Moltes vegades allò que no es nombra és com si no existís, i una cosa tan difícil com fer una detecció i realitzar aquest primer treball de mirall amb la situació, amb la dona, que és molt important, no està referit des d'un lloc de reconeixement i autorització i no se li atorga la importància que té dins del procés d'abordatge de les violències masclistes. Nombrar allò que la dona no dirà, posar nom a l'experiència de la dona quan ella no està sol·licitant explícitament aquesta intervenció, requereix saber, valentia i també suport, i és el que obre la porta a un camí de sortida de la violència masclista. Com diu Van der Kolk: *"El apoyo social es una necesidad biológica, no una opción, y esta realidad debería ser la columna vertebral de toda prevención y tratamiento."*²⁵⁶

*"Una de les grans dificultats que ens hem trobat moltes vegades a nivell professional és esperar a que la dona estigui preparada, perquè això és duríssim. És a dir, quan tu detectes que aquesta persona està sent víctima de violència i ella no n'és conscient (per què ha vingut per un altre tema) o te l'ha derivat una companya que està atterrada: (...) te l'envio com si te l'enviés a fer un taller"*²⁵⁷

L'abordatge de la violència masclista que sempre ha posat l'accent en els processos de recuperació, ha de bascular cap a un altre lloc que té que veure en què la detecció i la identificació de la violència masclista per part de la xarxa de professionals de primària és tan important i tan cabdal com ho és treballar dins d'un equip que s'encarrega dels processos de recuperació. I en aquest sentit, hem de trencar una mica la lògica que diu que tots fem recuperació. I no és cert.

*"El problema és aquest. El problema és que, per exemple jo formo part de diferents protocols – de fet ara fa temps que estem treballant en la definició del protocol comarcal – i sembla que si no dius que fas recuperació, no estàs fent res. És cert que la recuperació et permet fer un treball integral. Però quan parlo amb la gent ho dic, que per fer aquesta recuperació has de tenir uns recursos X amb uns perfils determinats i amb unes habilitats molt específiques. I això és més important que l'acollida que fas d'atenció o la detecció? Doncs NO. Però és com si el fet de dir que fas recuperació sigui és que jo ajudo a... I jo odio molt aquesta paraula."*²⁵⁸

La detecció és una eina imprescindible per a la coordinació professional. La detecció professional genera una situació d'incomoditat i, de vegades, una reacció irada de la dona que també pot prendre una decisió amb la que potser no estem d'acord i se'ns fa difícil seguir el principi rector de que les dones en situació de violència masclista han de poder ser les guies en els seus propis processos.

²⁵⁶ Bessel Van Der Kolk (2015) El cuerpo lleva la cuenta: cerebro, mente y cuerpo en la superación del trauma.

²⁵⁷ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

²⁵⁸ Fragment entrevista a professional de l'equip del SIE del Maresme.

“Hi ha com un furor a l’inici, quan tu descobreixes la violència com un furor curandis “yo lo voy a arreglar todo” i no. Tu fes el que hakis de fer, la majoria de dones grans en les que detectes violència i ho poses sobre la taula, moltes d’elles tenen consciència del què està passant i no volen fer res. No volen fer res perquè depenen de la pensió. I pensen que després d’haver-lo aguantat tota la vida ara perdran la pensió? Una merda. Això és a un costat. És molt millor que continuï vivint, que es protegeixi de la manera que pugui.”²⁵⁹

Tanmateix però, moltes professionals dels recursos especialitzats assenyalen que un dels principals obstacles és que l’existència d’indicadors de detecció no garanteix l’aplicabilitat ni l’operativitat de l’acompanyament posterior respecte d’aquesta situació.

“L’altre tema és que des de l’inici els i les que sí que estem interessades – en detectar – hem demanat sistemes de registres protegits, no pots posar ‘violència de gènere’ i que et surti a tots els papers del món, que la persona que entra ho vegi escrit i que la mateixa usuària ho pugui veure escrit, perquè a mi m’han passat situacions de ‘xasco’, situacions de violència amb un altra parella i que la dona vingui un altre dia amb la nova parella i vegi el que consta a la història i s’esgarri. Això no pot ser. Això ha d’estar maquillat informàticament. S’ha demanat mil vegades i no s’ha fet, per tant, jo no registro. Aquest és un inconvenient molt seriós perquè si no registres, no segueixes, ho segueixes de memòria. És veritat que ho apunto tot a la història clínica però d’aquí a deu refredats aquest seguiment es queda al fons de la història clínica informàtica i no el veig. Es pot jugar amb la confidencialitat, hi ha alguns trucs, però el cert és que una dada que indiqui el número tal no es veu i els professionals ho sabem, però això ara entre nosaltres no hi és.”²⁶⁰

També hem de poder fer lloc i nombrar la càrrega que representa la detecció de la violència masclista en un context de risc, ja que aquest no el poden sostenir les professionals, no es poden abandonar els equips professionals que enfronten quotidianament la violència masclista sense dotar-los de recursos de supervisió i sense conferir-los recursos d’acompanyament.

“... nosaltres ens estem plantejant molt ara els temes de monoparentalitat. Moltes de les pitjors monoparentals no arriben als serveis, no tenen la condició de monoparental que els podria servir per alguna cosa... no la demanen, no hi accedeixen, entre altres coses perquè tampoc podrien. Són dones que ni s’han separat mai, que tenen el maromo que va i ve quan li

²⁵⁹ Fragment entrevista Pilar Babi, metgessa de capçalera

²⁶⁰ Fragment entrevista Pilar Babi, metgessa de capçalera

*sembla o el tenim fora. Les situacions més complicades que viuen elles soles
no estan encabides”* ²⁶¹

*“Tenim tot aquest ventall de dones que se’ns queden fora, també el ventall
de dones amb problemes de salut mental, i les que no sabem!”* ²⁶²

91

Els recursos tenen a veure amb la situació laboral però, també, amb les dificultats estructurals a nivell social a les que s’enfronten les professionals quan cerquen recursos per a les dones en situació d’urgència, perquè quan hi ha una detecció d’aquest nivell lo prioritari és la seguretat de les dones i cal un pla d’acció de protecció per avaluar quines són les seves necessitats, però cal una xarxa sòlida per, aleshores, acollir-les i cobrir-les.

*“Un cop s’ha detectat el que ha passat s’ha de fer seguiment d’aquesta
persona, perquè això no se soluciona dient-li; què estàs fent? ets tonta o
què? No, necessita un acompanyament especialitzat. Tot això implica un
canvi de paradigma tan brutal, no només de recursos, que també, sinó un
canvi de paradigma total. Fa temps, en aquest institut, estic segura que
passaven coses i ningú deia res, ara, a la mínima que passa em busquen a
mi o busquen a la companya, busquen a algú com a mínim. Aquesta
setmana m’han passat quatre casos (...). Tot això abans no sortia. Estem
aquí perquè aquest institut ha apostat per això, perquè jo tinc unes hores
per això, però no surt enlloc.”* ²⁶³

*“El model d’atenció més estès detecta la violència des de serveis
especialitzats i la pot atendre. Pot fer una primera detecció de violència en
la parella i acompanyar en la presa de decisions i després pot oferir uns
mínims de grup, mínimament puntual, en la recuperació, entre cometes.
Amb atenció jurídica unes hores i, en el millor dels casos, una coordinació
amb serveis socials. És difícil de coordinar, amb fiscalia tampoc i, quan es
fa, és perquè a algú li sona perquè ha fet una formació. Depèn de cada
territori i dels serveis de la zona i del que s’ha pogut treballar.”* ²⁶⁴

Els serveis de la xarxa d’atenció primària han de disposar de recursos reals de detecció de les violències masclistes. Perquè si la xarxa d’atenció primària no té capacitat per a realitzar el treball de detecció, l’abordatge de les violències masclistes queda circumscrit a la demanda formulada expressament per part de les dones.

*“L’atenció primària es col·loca en dos punts fonamentals on no pot deixar
de ser-hi: la detecció, perquè tu tens una població que passa molt sovint per
les nostres mans i que ho fa en unes condicions prèvies de confiança i de*

²⁶¹ Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

²⁶² Fragment entrevista Engràcia Querol, Subdirectora General de Famílies

²⁶³ Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

²⁶⁴ Fragment entrevista Laia Rosich, Vicedegana COPC

relació personal. I això és una cosa que no passa a tot arreu. En el nostre món, on més passa això? Un lloc que vegi a tota la població d'una manera molt freqüent i amb una relació de prou confiança, això és excepcional, per tant aquesta és una oportunitat que no té casi cap altre lloc, perquè al supermercat no pots posar una taula de detecció de violència, és una cosa molt específica. I després hi ha una altra cosa de l'atenció primària de salut que és el seguiment, gairebé tota la gent passa en un any per la consulta però és habitual que la mateixa persona passi per la mateixa consulta durant molts anys, per tant aquesta procés de 'et conec avui, Carme, i et coneixeré d'aquí deu anys i si estem totes dues aquí, també d'aquí vint anys', el que avui detectem ho puc impulsar o no durant un període de temps que a la consulta de l'oculista no pot passar, per molt ben formada i disposada que estigui la persona. Aquestes dues coses, estar prop de la detecció i estar en un procés d'acompanyament que normalment es perllonga és molt específic de la xarxa d'atenció primària de salut.”²⁶⁵

És en la detecció on la necessitat d'una xarxa sòlida, amb recursos suficients, es fa més evident. El contacte directe amb dones i noies en situació de violència masclista, l'espai de privilegi de detecció que s'obre quan els i les professionals tenen una formació adequada i una disposició a la mirada entesa, reclama d'una xarxa especialitzada que aculli aquells casos i doni les respostes necessàries d'atenció, recuperació i reparació. És la detecció la mediació necessària per facilitar la transformació de l'experiència d'una dona en situació de violència que no s'ha sabut o no s'ha nombrat encara. La detecció pot ser la finestra que doni claror a una experiència de vida i pot obrir la porta a la possibilitat de recuperació però cal que, a l'altra banda, els recursos per a l'abordatge de les violències masclistes, els recursos d'ajut especialitzats, estiguin preparats i disponibles per acollir l'acompanyament que cada situació necessiti.

“(quan detectem un cas) Abans no venia ningú però ara que hem detectat aquesta necessitat hem demanat que la persona de l'Ajuntament vingui, hem detectat que aquesta persona és insuficient i ho diem. Hem detectat persones que pateixen violència masclista a casa, del pare cap a la mare, i ho sabem a través de les alumnes. Aquí no hi podem entrar perquè es tracta de menors, falta assistència social, falta coordinació. Però ja ho hem detectat. Demanem aquest recurs, potser no et fan cas avui, ni demà ni demà passat però si som molt pesades (que jo ho soc bastant) potser arriba aquest recurs”²⁶⁶

²⁶⁵ Fragment entrevista a Pilar Babi, metgessa de capçalera

²⁶⁶ Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

LA TRANSCENDÈNCIA DE LA PRIMERA ACOLLIDA: QUAN UNA DONA DEMANA AJUT

“Vaig trucar al 016 i em va contestar una dona d’Andalusia i no recordo exactament el que em va dir, però vaig tenir la sensació que no m’entenia, potser que havia de buscar una cosa més a prop, però no li veia el sentit perquè estava trucant a un número de telèfon que en teoria havien d’ajudar-me o recolzar-me. Hi havia una part de mi que sí que veia violència però no trobava la forma de trobar ajuda.”²⁶⁷

“Em sentia molt malament i les agressions cada vegada eren més greus. Un dia vaig buscar a Internet i vaig escriure un email i em va trucar la (terapeuta). Recordo que en el email havia posat que m’estava carregant la meva relació de parella, sempre culpant-me jo. I quan em va trucar, aquelles paraules tant encertades, tanta sensibilitat, tant saber del què parlava. Jo vaig sentir que ella sentia i entenia el que jo li estava dient. No sé com explicar-ho, però crec que això em va salvar la vida.”²⁶⁸

Partir del criteri de realitat és un principi substancial en el context de la primera acollida a dones en situació de violència masclista. Conèixer la realitat, fins hi tot quan aquesta és absolutament adversa, tranquil·litza i col·loca les dones perquè puguin prendre decisions. Saber què passa i saber què pot passar és important i és una posició de responsabilitat de les i els professionals.

“Penso que la sinceritat en la intervenció, per part de les professionals, també ha de formar part de la manera de fer, encara que pensis que el que passarà serà molt negatiu. I sí, a vegades veus coses que no t’agraden, dius coses que no t’agraden però... De vegades veus situacions de risc i li has de dir a la dona que està en una situació de risc, el perquè i què has vist... I què pot comportar aquesta situació de risc per ella, pels seus fills i filles, pel seu entorn. I aquí entra també la manera de transmetre dels professionals, que és una cosa que no t’ensenyen els llibres i que ha d’anar amb una mateixa el fet de poder treballar amb aquesta capacitat comunicativa.”²⁶⁹

És important entendre que del nostre relat i de com acollim les dones en la primera entrevista, les dones en situació de violència masclista projectaran expectatives que condicionaran la seva presa de decisions i que, en el moment que aquestes expectatives no es compleixin, les dones experimentaran decepció i sentiran minvada la seva confiança en la xarxa de recursos d’abordatge de les violències masclistes. El primer gest en la cerca d’ajuda està ple de dubtes,

²⁶⁷ Fragment entrevista 1_9

²⁶⁸dem

²⁶⁹Fragment entrevista a professional de l’equip del SIE de Tarragona.

angoixes i plors, ahora que hi ha l'esperança de trobar un lloc on, per fi, hi hagi comprensió i ajuda per trobar una solució.

“No tengo confianza en este Servicio (per una experiència antiga), pero mi vida peligraba porque iba a matarme y entonces me decidí a llamar a la policía. Pero el día que me decidí a llamar, se había ido de vacaciones el jefe de policía y yo sólo quería hablar con esa persona que me habían recomendado. Otra vez mi calvario y me fui (...)” ²⁷⁰

“... y al día siguiente cuando vuelvo a llamar a este 900 para ver lo que tenía que hacer, me animan a poner una denuncia y los pasos son; ir al hospital y después ya vienen un seguido de cosas. Al día siguiente después de pasar esto dejo entrar en casa al padre de mi hijo, él me ruega y me dice que no volverá a pasar, que lo perdone... bueno, el guión de un maltratador. Yo digo sí pero que nada, no tenía muchas ganas. Pero ese día no sabía si ir, si no ir, no sé, mi hijo... claro, tienes muchos miedos. Y además, después de lo que ha pasado aún estás más débil, no sabes qué hacer. Porque yo no se lo conté a nadie, solamente llamé a ese teléfono. No se lo conté a nadie cercano, ni a un amigo, amiga ni a mi madre.” ²⁷¹

“... aquestes persones (professionals) que contacten, fan el primer contacte amb una persona que està patint violència, si no està formada, si no té un protocol a seguir, poden fer que una persona se'n torni a casa seva i digui em quedo aquí perquè aquí tampoc hi trobo res. I pot passar que estiguis tan vulnerable i vulnerada que diguis que no demanaràs ajuda perquè també em tractaran malament. “Más vale malo conocido”. Aquest és el perill de no tenir una persona que estigui realment formada en un àmbit tan greu com aquest” ²⁷².

Sovint no sabem posar límits en la relació d'ajuda i sobrepassem o infradisposem de les nostres capacitats d'actuació. Tal com s'ha esmentat, els i les professionals són models d'aprenentatge per a les dones i, per tant, clarificar els límits en la nostra primera intervenció, des de la responsabilitat, és font de confiança i respecte per a la dona, i pot esdevenir modelatge ja que, en l'aprenentatge des de la violència, els victimaris han traspassat tots els límits possibles abusant de la relació de proximitat, de confiança i d'afecte.

“Comences com a respirar i sobre tot dius ostres sí, aquí m'ajudaran. No sé quin sentiment és primer; estic en el lloc adequat?” ²⁷³

²⁷⁰ Fragment entrevista 1_3

²⁷¹ Fragment entrevista 1_5

²⁷² Fragment entrevista 1_9

²⁷³ Fragment entrevista 1_8

La valentia de col·locar-se, professionalment, davant de l'evidència que no tenim tota la informació, que hi ha elements que no podem valorar fins que altres professionals ens assessorin i com acompanyar la incertesa, el procés de recerca d'informació, l'anàlisi conscient de la situació i tot allò que ha de permetre a la dona en situació de violència masclista saber quin és el punt de partida i quina és la seva demanda, és imprescindible. Així, ja en el context de la primera acollida, creem les condicions perquè la dona pugui prendre les seves decisions i conèixer, amb el màxim de detall possible, allò que està per venir, prengui la decisió que prengui.

"... a la hora de la cena fui a dar una vuelta porque no me sentía bien pero, mi vuelta, fue irme al hospital del Mar. Llegué, me atendieron, me esperé un rato en urgencias y expliqué toda la historia. El protocolo, cuando vinieron los mossos d'esquadra me hicieron un reconocimiento. Tenía unos morados pero no tenía nada grave en el sentido físico, aunque emocionalmente estaba destrozada, es una cosa que no se tiene en cuenta al hacer muchas leyes y cosas, no se tienen en cuenta los sentimientos de quien ha sufrido. Entonces ya me viene a buscar la policía y me vuelven a preguntar todo, me llevan a comisaría de Nou de la Rambla, que ya es un momento muy fuerte, meterme yo en un coche de policía porque yo no había hecho nada."

*"... los mossos d'esquadra, yo creo que no tendría que haber salido del coche de la policía, no tendrían que hacerlo ellos. Aún recuerdo cuando me metí allí, la gente te mira como si hubieras hecho algo. Yo no sé quién me vio, parece que no pero impresiona, aunque a esa gente no la vuelvas a ver. Y no hay ninguna calidez en esto. Si tú fueras a poner la denuncia y te acompañara un abogado o abogada y otra persona, una terapeuta o psicóloga sería diferente; depende del abogado claro. Si a mi me hubiera acompañado (seva advocada) hubiera sido otra cosa pero hay abogados y abogados... pero el tema de la policía creo que nos pasa a todas, no es nada cálido. Tú estás sufriendo, estás pasando un mal momento."*²⁷⁴

Sovint no hi ha consciència del que s'exigeix a les dones quan demanen ajuda. La Rosa Mela, coordinadora del SIAD del Prat de Llobregat, explica en el seu relat que la Montse Pineda, codirectora de l'entitat Creación Positiva, proposa com a dinàmica de formació aquesta que a continuació us compartim:

"Aquesta és una dinàmica de grup, compartiu espai amb persones a les quals no coneixeu massa, potser gens o que són els vostres companys, les vostres companyes de feina. Tanqueu els ulls. I ara que esteu amb els ulls tancats penseu en un secret, un secret que no hagueu compartit mai amb ningú. Molt bé, ara que ja heu pensat aquest secret, jo escolliré a una

²⁷⁴ Fragment entrevista 1_5

persona i, en el moment en què li toqui l'esquena, l'haurà de compartir amb la resta del grup."

La Rosa Mela, que va participar d'aquesta dinàmica, afirma: *"Jo personalment, el procés mental que vaig fer va ser el de: - vaig a pensar-ne un altre perquè aquest és molt gros, per si de cas. Després vaig poder comprovar que totes les persones del grup havíem fet el mateix. I ens vàrem relaxar en el moment en què va confirmar al Grup que no era necessari que compartíssim el secret. Per bé que ens va dir: "Això és el que els hi estem demanant a les dones en situació de violència masclista, que ens expliquin el seu gran secret com si res."*

La primera acollida és el repte professional de retornar a la dona una imatge de respecte, de dignitat, una frase que l'autoritza pot ser element revelador per al seu procés. És el repte de saber-nos eina per transitar el procés que la dona vulgui i pugui fer. D'aquesta manera també ens podem relaxar i saber que sí, que nosaltres som eina, que som guia en algunes ocasions, però que són les dones les qui marquen el ritme i quins camins volen o no recórrer.

"En el modelo de intervención empezamos por la acollida donde se hace una diagnosis, unas sesiones para conocer a la mujer, su situación, también para que conozca ella el servicio que hacemos aquí y un poco, entre la profesional y ella que vayan viendo el camino que puede hacer aquí que le funcione, que le vaya bien." ²⁷⁵

Per afavorir que les dones puguin indagar en la seva memòria i ens facin partícips dels seus records i experiències hem de reconèixer la seva dignitat. I per tant aquests records, seran un recurs per a elles, ja no seran una mala experiència sinó un aprenentatge d'allò que no volen tornar a viure perquè ara són conscients dels efectes que ha tingut en la seva vida passada, present i futura.

"La teràpia personal que vam fer va ser fantàstica i mai m'ha portat al límit. Hi ha moments en què jo era molt vulnerable i podia haver sortit destrossada però sempre va respectar els meus temps, va seguir el meu ritme" ²⁷⁶

²⁷⁵ Fragment entrevista professional de l'equip del SIE Lleida

²⁷⁶ Fragment entrevista 1_8

LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA

97

Segons la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, *“la victimització secundària és el maltractament addicional exercit contra les dones que es troben en situacions de violència masclista com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits quantitatius i qualitatius de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions desencertades provinents d'altres agents implicats”*²⁷⁷

*“Jo defineixo la violència institucional com una forma que té el masclisme de fer mal un altre cop a aquestes dones que s'atreveixen a desafiar-lo. És a dir, com que les dones supervivents de violència masclista són testimonis vius que poden dir: ep! La societat és masclista i funciona d'aquesta manera (...) el sistema les castiga, evidentment. De vegades m'agrada utilitzar una metàfora molt bona de la tortura. Quan una persona ha estat torturada dins d'un espai policial, això és amagat, tapat, desacreditat fins i tot perquè es diu: no, en democràcia no es tortura i punto. Doncs amb la violència masclista és igual; hi ha igualtat – article 14 de la Constitució – i aquí no hi ha masclisme, ni violència ni discriminació, ni res. I és clar, aleshores aquestes dones pateixen per demostrar els forats negres que té la nostra societat. Per tant, per a mi la victimització secundària és violència institucional, es corporativisme, és negar el problema i és no voler atacar les causes estructurals.”*²⁷⁸

La victimització secundària posa en qüestió les estructures que actualment formen part de l'engranatge que ha d'ajudar a les dones que pateixen violència masclista així com als seus fills i filles. Sovint hi ha professionals que saben que les dones són victimitzades en els serveis on treballen i no poden oferir-les-hi el que elles necessitarien del seu recurs. És imprescindible detectar quins efectes té ens les dones la victimització secundària i, alhora, quins efectes té ens els i les professionals que intenten minimitzar-la.

*“A l'actualitat una de les qüestions que revictimitzen a les dones és passar d'un servei a un altre”*²⁷⁹

“Jo crec que ens falta confiança en els altres serveis. Hi ha tot el tema de treballar en xarxa que diem que treballem en xarxa i no és real. Hem de confiar en la feina que fan els altres serveis i hem de tenir l'estona per dir: “et passo el cas amb tota la informació que tinc, amb la mirada que tinc i amb tota la informació. Si no es traspassa informació li tornaré a preguntar, i això és un problema nostre i no de la dona. Hi ha dones que ens diuen que

²⁷⁷ Llei 5/2008, art 3. Definicions.

²⁷⁸ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg.

²⁷⁹ Fragment entrevista Engràcia Querol, Sudirectora General de Famílies.

és la sisena vegada que expliquen la seva història a diferents serveis, jo dic que no me l'expliquin i demanaré explicacions a qui no me les ha donat” ²⁸⁰

Les dones víctimes de violència masclista sovint verbalitzen sentir que són elles les que són “jutjades”. Les jutja el seu entorn, professionals que no donen credibilitat al seu testimoni o bé estructures com l'àmbit judicial que no els hi donen l'estatus de víctima com correspondria i per tant les pot acabar posant en risc.

“Amb tot això també vaig anar a buscar un altre advocat, se m'havia oblidat, la ruta va ser llarga. I això era imprescindible, vendre una casa, tallar el lligam hipotecari, perquè encara que no li donava gaire valor als diners i són una qüestió que et pot arribar a condicionar molt (...). Els bancs em continuaven perseguint a mi tot i que els comptes estaven a nom dels dos.” ²⁸¹

La Rosa Mela afirma: “La victimització secundària passa precisament per això, per manca de coneixement; per qüestionar la dona; per jutjar-la, de vegades, de manera precipitada; per no reconèixer la demanda implícita que hi ha darrera del seu relat; per no saber identificar (...)”. Montse Pineda incorpora: “Descapitalitzar a la dona la seva manera d'entendre la pròpia vida i la seva autonomia. Crec que és un element clau, que no es pensa en ella per afrontar la seva pròpia situació (...)” ²⁸²

En aquest sentit, el fet que les dones víctimes de violència masclista sovint no es sentin cregudes ni escoltades en la seva experiència femenina és un element que na Pamela Palenciano elabora i treballa al seu monòleg: **No sólo duelen los golpes.**

“A mí me parece un grandísimo error que protejamos a las mujeres por su condición de ser mujer, porque ya te están diciendo que ser mujer es susceptible de protección. Y lo que tiene que cambiar es precisamente eso, que yo no necesito protección para ir por la vida, que yo soy una persona, que mis genitales sean de una determinada manera no me hace vulnerable. Lo que tienen es que actuar sobre los agresores, no sobre las víctimas” ²⁸³

La victimització secundària pot tenir múltiples formes: males praxis de professionals que culpabilitzen i responsabilitzen a les dones; no facilitar a les dones els recursos necessaris per protegir-se i per sortir de la relació de violència masclista; excloure els fills i filles dels recursos de protecció; l'estructura de certs recursos que treballen des de l'amenaça a les dones i la por amb una clara ideologia masclista; la saturació i les dilacions en l'accés als recursos...

²⁸⁰ Fragment entrevista professional equip del SARA

²⁸¹ Fragment entrevista 1_8

²⁸² Fragment entrevista Montse Pineda, Creación Positiva

²⁸³ Fragment entrevista 1_1

“Qualsevol aproximació que no atengui la necessitat de la persona de resoldre el que hagi de resoldre a la seva vida, està victimitzant (...). Quan tu treus qualsevol tipus de poder a la persona l’estàs fent connectar de nou amb la ferida del trauma, que és la impotència. I tot el que vagi en aquesta direcció és victimitzar” ²⁸⁴

“Una vegada una secretària del jutjat em va dir que el que em passava m’ho havia buscat jo i em vaig posar a plorar. La vaig mirar i vaig pensar que amb el temps la tornaria veure. Un dia que vaig passar amb el meu lletrat per allà em vaig acostar i li vaig dir que la trobava molt guapa i just després li vaig demanar si em reconeixia i li vaig recordar que la primera vegada que em va veure m’havia dit que jo tenia el que em tocava per què m’ho havia buscat. Es va posar vermella i jo em vaig quedar bé, elegantment li vaig fer memòria.” ²⁸⁵

Hi ha professionals que, en no tenir formació ni experiència amb la violència masclista, no detecten la situació de risc en la que estan les dones i, quan la violència es fa evident, posen el pes del canvi en les dones fent-les responsables per tal que siguin elles les qui ajudin a la parella o perquè canviïn actituds que afavoreixin la disminució de la violència.

“Recordo que a la segona o tercera reunió (amb la psicòloga) ell es va posar a plorar i va reconèixer la violència. Va dir que em maltractava, que em parlava malament i que inclús m’havia aixecat la mà. Jo en aquell moment vaig pensar que s’obriria la llum i que ella li diria que allò no estava bé, alguna cosa que... però tot i que li va recriminar alguna cosa de la seva actitud, les següents sessions van ser dirigides a com evitar el conflicte” ²⁸⁶

En massa relats de les dones hi ha experiències de victimització secundària: no disposar de mampara en el judici i haver hagut d’enfrontar la vista amb una por terrible, malgrat haver-la demanat i tenir aquest dret reconegut per llei; o bé haver estar hores tancades en una habitació esperant entrar a judici i, en canvi, aquell que està denunciat per violència, tenir la llibertat de caminar pels passadissos i els espais de les sales d’espera.

“Vaig tenir una relació amb un noi major d’edat, teníem discussions molt fortes, em cridava, em llançava coses... un dia ell em va aixecar la mà, jo li vaig dir que no s’atreviria a pegar-me, doncs em va pegar, una, una altra i una altra vegada. Jo ho vaig denunciar fa dos anys i encara estic esperant el judici. El vaig denunciar per segrest, violació i maltractament. Em van denegar l’ordre de protecció, em van dir que ja estic protegida perquè estic

²⁸⁴ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

²⁸⁵ Fragment entrevista 1_7

²⁸⁶ Fragment entrevista 1_9

tutelada per la DGAIA, perquè estic a un centre, però jo surto al carrer sola i ell està pel carrer fent el que vol.”²⁸⁷

Aquestes actuacions, sigui per falta de mitjans, per falta de formació específica, o bé perquè es donen en una estructura que no té incorporada la perspectiva de gènere en una problemàtica com la violència masclista, són perjudicials per la salut, la seguretat i la integritat de les dones en situació de violència. La repetició del dany per part dels i les professionals que haurien de protegir a les dones i als seus fills i filles, les col·loca en un lloc de major vulnerabilitat que pot tenir com a conseqüència la desprotecció i l'expulsió del circuit d'atenció.

“Amb els meus advocats jo he xocat molt, per fer coses o anar a judici he hagut d'empènyer jo perquè a ells els hi feia por. Tot això en una situació que estàs súper vulnerable, que necessites seguretat i que hakis d'anar a plorar a dir-li a un advocat que no hi ha negociació possible, que estem davant d'un manipulador. Que el jutge, el fiscal... tots estan contra tu. Doncs ja ho canviarem, però jo no penso negociar res. I que et diguin que ets tossuda, cabezona... i després surt tot el que tu has dit. Llavors et diuen que tenies raó. Llavors... Un cop un lletrat em va dir que ell no volia portar el meu cas i la jutge l'obligava i jo li vaig dir al jutge que em disculpés però que no era que ell no volgués, que ara la que no volia era jo. M'han passat moltes coses d'aquestes.”²⁸⁸

Cal tenir presents els efectes que el maltractament té en les dones: la vergonya, la culpa, la por, la ira, la depressió, el trastorn d'estrès posttraumàtic, tots ells són efectes que dificulten la demanda d'ajuda. Si les dones no són cregudes, si no se les tracta amb respecte, amb reconeixement de la situació dolorosa per la que estan passant, i no es dona resposta a les necessitats que tenen, veuen confirmat allò que el maltractador ha anat inoculant durant la relació de maltractament: “no et creuran, veuran que estàs boja, ningú et pot protegir de mi, et trauré els nens o els hi faré mal...”.

“... la doctora de capçalera és qui més em va qüestionar, em deia que ella el trobava molt amable (teníem la mateixa doctora de capçalera) i que les analítiques li sortien molt bé i que ell deia que no bevia...”²⁸⁹

Quan les dones que comparteixen fills i filles amb l'home que les ha maltractat, una de les amenaces més presents és la custòdia compartida i/o la pèrdua de la custòdia. Una amenaça que les dones viuen amb una por terrible ja que, malauradament, sabem de casos en que s'ha atorgat la custòdia compartida a homes denunciats per violència de gènere, quan aquesta no ha estat provada per diverses raons i també de dones que han perdut la custòdia. Aquesta és una victimització secundària de gran incidència doncs, tal com recull Rita Segato en el seu llibre **Las estructuras elementales de la violencia**, citant a García Villegas, el Dret té eficàcia

²⁸⁷Cita extreta Grup de dones joves del CRAE

²⁸⁸Fragment entrevista 1_7

²⁸⁹Fragment entrevista 1_8

instrumental però també eficàcia simbòlica. *“...la verdadera eficacia de la ley residiría en su poder de representar la sociedad y del carácter persuasivo de las representaciones que ella emite.”*²⁹⁰

D'altra banda, quan comparteixen custòdia o hi ha establert règim de visites, les dones relaten com hi ha amenaces que els pares els hi fan arribar a través de les criatures. Quan els òrgans competents no tenen la capacitat o operativitat per posar límits, són les mateixes criatures les que poden aprendre que la violència, el xantatge i/o l'amenaça són bones estratègies per sortir-se amb la seva, augmentant així l'abast de la victimització.

*“Estamos a 2018 (inici procés demanar ajuda 2007) y mi situación es que no tengo la custodia de mi hijo y sigo padeciendo violencia por parte de esa persona, yo y mis hijos y otras mujeres que ha tenido con posterioridad. Por lo tanto el recorrido es muy largo.”*²⁹¹

Com dèiem, la victimització secundària és molt present en els relats de les dones. Els mites i creences sobre la violència masclista, sobre les dones que la pateixen i sobre els homes que l'exerceixen, travessen els i les professionals que intervenen en els recursos especialitzats i si no hi ha formació específica ni autorevisió, l'exercici de victimització secundària sobre les dones és una pràctica que pot ser normalitzada.

*“Amb mi han intentat jugar molt. El primer cop que vaig entrar a serveis socials va ser abans de venir aquí, quan em van veure es van espantar, jo me'n vaig adonar. I jo tinc drets perquè paguem tots per tenir-los. Arribo, em miren i em diuen que no poden fer res per mi. Jo els vaig dir que sí que podien fer, que m'havien de posar una persona de referent, que m'havia quedat sense res i que estava tot per via judicial i que fins que no m'ajudessin no me n'anava d'allà. Es van mirar els dos, van sortir a parlar i van entrar dient que en dos dies em trucarien. Amb mi s'han passat molt.”*²⁹²

No ha de sobtar que, en ocasions, les dones estiguin enfadades amb els serveis i actuïn des de la desconfiança, l'enuig o la distància. Les experiències viscudes condicionen el com les dones s'aproparan i es vincularan amb serveis posteriors, cal posar fil a l'agulla amb una voluntat real d'acabar amb la victimització secundària i facilitar que les dones puguin obtenir reparació, tal i com preveu la Llei 5/2008.

²⁹⁰ Segato, Rita Las estructuras elementales de la violencia (p.124)

²⁹¹ Fragment entrevista 1_1

²⁹² Fragment entrevista 1_7

LA VIOLÈNCIA MASCLISTA AL LLARG DE LA VIDA DE LES DONES

102

“(...) hi ha dones a les que realment els hi ha tocat perdre, perquè és com una partida de cartes, hi ha dones a les quals no els hi ha tocat res, que s’han de descartar de tot. Això fa molt vertigen, t’has de desprendre de tot perquè res del que tens et serveix. Començar del no res és molt dur, no és fàcil.”²⁹³

La recuperació dels efectes de les violències masclistes ha de ser singular en el reconeixement de les necessitats de les dones i, en aquest sentit, és imprescindible nombrar des d’on contribuïm a aquests processos. En tant que no podem caure en el parany de cercar fórmules homogeneïtzadores. De vegades les dones passen per processos curts, d’altres, en canvi, són llargs i també hi ha dones que queden estancades en un procés crònic, perquè la violència masclista ha travessat tota la seva vida.

Quan les trajectòries vitals de les dones tenen com a fil conductor la violència masclista hi ha estructures molt profundes que queden danyades i el seu procés de recuperació precisa de més temps i de més recursos per tal que puguin avançar. Les dones que han patit i/o pateixen violències masclistes no són un tot i, consegüentment, no podem generar una fórmula única, raó per la qual els equips que acompanyem els processos de recuperació requerim del coneixement i del reconeixement d’aquesta diversitat i del que impliquen aquestes múltiples diferències.

Copsar i atendre aquesta complexitat des de la cura és possible si aconseguim fer circular una *Cultura Compartida d’Abordatge de les Violències Masclistes*, una cultura que ha de fer possible enfocar correctament els recursos respecte de les necessitats de les dones. En cas contrari, seguirem en el parany que suposa sistematitzar els recursos a l’entorn d’idees sostingudes pels estereotips respecte dels processos d’abordatge de les violències masclistes.

Això significa per exemple, limitar el número de sessions a dones que requereixen d’un acompanyament d’anys, enfadar-nos amb algunes dones que desapareixen dels serveis perquè no estan llestes per aprofundir i fan processos intermitents o bé demanen consultes puntuals i que parlen de la necessitat de temps, temps per poder guarir, temps per poder assimilar i temps per sentir-se prou fortes i afrontar el que representa tornar a transitar les vivències més doloroses.

En aquest sentit, el risc de fer una atenció focalitzada a l’episodi contingent i no fer una exploració que incorpora, com a pràctica responsable, la mirada al cicle vital adultera el procés de recuperació dels efectes de les violències masclistes.

²⁹³ Entrevista Rosa Mela, coordinadora SIAD El Prat de Llobregat.

Cal situar que, segons el resultat de les dades recollides en la darrera enquesta de violència masclista a Catalunya (2016), tenint en compte tot el cicle vital de les dones (infància i edat adulta), més de la meitat de les dones de la ciutat de Barcelona, un 57,7%, ha patit violència masclista (excloent els comentaris, gestos sexuals i exhibicionisme). I un 31% de les dones, 1 de cada 3, ha patit fets de violència molt greus al llarg de la seva vida²⁹⁴. Aquestes dades ens evidencien la presència de la violència masclista al llarg de les vides de les dones en el nostre propi context cultural i social; no ens cal sortir de Catalunya o Europa per trobar diversitat de vivències de violències masclistes durant les nostres vides de dones.

El resultat de l'enquesta ens parla de violències identificades i com dèiem anteriorment, identificar la violència masclista en la pròpia vida requereix d'una transformació que no totes les dones podem fer, hem fet, o farem. Segons dades de la mateixa enquesta: un 15,9% de les barcelonines va patir violència masclista - excloent comentaris, gestos sexuals i exhibicionisme - durant la infància, és a dir, fins als 15 anys d'edat; un 14% de les dones ha patit fets de violència molt greus durant la infància: obligació de veure pornografia, tocaments sexuals, violacions, intents de violació, agressions físiques o publicació de fotos de contingut sexual. Les experiències de violència al llarg del cicle vital condicionen la identificació d'episodis posteriors de violència masclista, sigui en l'àmbit de la parella o família, en el laboral o en el comunitari, doncs la seva presència es normalitza i es naturalitza.

“De chica, como te dije, con 7, 8 o 9 años. Estaba yo en la cochera de mi padre y entró un señor (un señorito del pueblo) y me enseñó sus partes y quería más cosas. Y yo gritaba pero mi casa era muy larga, había un patio muy largo hasta llegar a la casa. Yo estaba al final y mi madre estaría por la casa. Yo gritaba, gritaba pero no me oía (...). Después nos vinimos al pueblo (...). Nos fuimos a casa de mi tía que ya estaba aquí, (...) las habitaciones las ocupaban hombres que venían a trabajar. Ella les lavaba la ropa y les hacía la comida. Y había un señor allí (...) no sé lo que pasó. Solamente sé que yo estaba abajo, mi hermana bajó las escaleras y oigo su voz “dile que venga también”, es lo único que recuerdo, él estaba abusando de mí.” ²⁹⁵

²⁹⁴ Enquesta de Violència Masclista a Catalunya. Edició 2016. Resultats destacats de percepcions per Barcelona. Octubre 2018.

²⁹⁵ Fragment entrevista 1_3

Nacions Unides situa les violències masclistes com una constant que travessa tot el cicle de vida de les dones. I ho fa per posar de manifest totes aquelles violències a les quals les dones hi estan exposades pel simple fet de ser dones. Violències que impacten en les seves vides inclús abans de néixer. Agafant el mapa del món trobem diferents estratègies i pràctiques de violència vers les joves i les criatures que, no arreu es donen totes, però sí ens impacten per la seva gravetat i per l'acceptació social i cultural d'aquestes violències:

Els avortaments selectius per raó de sexe o els avortaments per les seqüeles de les violències masclistes que rep la mare durant l'embaràs formen part de les violències vers les dones en l'etapa prenatal. Ja abans de néixer hi ha risc per a la vida de les dones.

En molts països, les nenes tenen major risc de morir per malnutrició degut a l'accés diferencial per sexe a l'alimentació i a la salut. També l'abandonament de les nenes, que s'anomena infanticidi passiu i que és pràctica en alguns països quan no es pot alimentar a les criatures.

Un altre factor que no seria directament incident però que afecta sobre el nivell de vida és l'accés diferencial a l'educació en les etapes primeres.

En l'etapa de la infantesa, a més a més, trobem totes aquelles pràctiques que tenen a veure amb la utilització de les nenes a diferents nivells; per fer feines, com a minyones, per cuidar els germans més petits, els matrimonis concertats i el risc d'explotació sexual, des de molt petites.

En l'etapa de l'adolescència trobaríem també la violència exercida a través dels canons estètics, l'obligació dels costums i les tradicions, com per exemple les mutilacions genitals femenines, la representació de l'honor familiar.

Moltes altres variants que coincideixen amb que, en la definició de tots els processos violents, hi té un pes específic el context social i cultural.

Hi ha un element compartit arreu que radica en la imposició de la sexualitat obligada: violacions, relacions sexuals no consentides, assetjament per part de professorat i/o educadors/es, assetjament d'individus pròxims al nucli de convivència, assetjament sexual a la feina i la violència familiar que travessaria totes les expressions de la violència vers les dones.

“A l'època que em vaig formar a la universitat l'assetjament sexual era normal. Els micromasclismes eren normals (...). Després un cop esclata la situació no saps què fer, estàs sense energia, no saps on acudir ni què fer”²⁹⁶

Seguint amb l'enquesta a Catalunya, les dades de victimització posen de manifest que el 2016, les noies joves van ser les més afectades per la violència masclista a la ciutat.

“Jo m'arreglo per sortir amb les meves amigues perquè m'agrada veure'm maca però els nois es pensen que vols que et mirin, que vols lligar i llavors

²⁹⁶ Fragment entrevista 1_8

et poden fer o dir el que vulguin (...). I en canvi quan un noi té parella i és infidel, es responsabilitza i s'ataca a la noia” ²⁹⁷

En l'etapa d'adults s'hi concentren totes les violències que coneixem i en tots els àmbits que la llei reconeix: violència dins la relació de parella; en la relació familiar; abusos en el context laboral, ja siguin d'ordre sexual o de sexe, o de les possibilitats d'accés a certs llocs de treball, a certs ingressos econòmics, reconeixements, etc.; abusos en l'àmbit comunitari i; la violència institucional contra les dones, encara que no reconeguda per la llei, forma part també de les experiències de violència viscudes que deixen un senyal d'abús i indefensió que forma part dels efectes en les dones i dels mecanismes de normalització de la violència masclista.

“La manipulació que em va fer la meua parella també l'he patit en l'entorn laboral, jo la vivia com a valoració professional però després me n'he adonat que tothom m'ha exprimit al màxim, fins a l'extenuació.” ²⁹⁸

Quan posem la mirada en l'etapa de la vellesa hi trobem vivències d'abús econòmic, d'infantilització de les dones grans, abandonament, de negligència en la cura; entre d'altres.

“Cuanto más elevado el número de parejas que se ha tenido a lo largo de toda la vida, mayor el porcentaje de mujeres que han sufrido violencia psicológica de control por parte de cualquiera de ellas: pasa del 15,3% en el caso de las mujeres que han tenido una única pareja al 54% de las que han tenido 4 o más” ²⁹⁹

Tot aquest bagatge cal tenir-lo en compte en l'atenció a les dones perquè ens permet pensar que, en el context social i cultural que habitem, possiblement moltes d'elles han passat per alguna d'aquestes formes d'abús durant al llarg del seu cicle vital, un abús que no haurà estat identificat de cap manera. Posar-li nom significa donar-li espai i significa també que, moltes vegades, les dones puguin entendre el que els està passant. Al llarg de l'experiència en el treball amb dones en situació de violència masclista hem constatat que, quan s'acumulen les experiències de violències masclistes i aquestes violències no han tingut cap espai d'acollida, l'impacte és més gran, i més fort i, per tant, el procés de recuperació és molt més llarg, més complex i més difícil de transitar. Reconèixer aquesta realitat permet entendre que, per algunes dones, sigui molt difícil seguir el procés.

En el context de l'atenció sempre cal tenir en compte la demanda i la disposició de les dones a voler-ho i poder-ho treballar. Podem atendre la part contingent que ens porta la dona en el moment que ve, el que ella ens demanda i, a la vegada, si veiem que la dona vol i pot entendre les relacions que hi ha, fer-li la proposta de continuar treballant i revisar allò que identifiquem.

²⁹⁷ Cita extreta Grup de dones joves d'un CRAE

²⁹⁸ Fragment entrevista 1_8

²⁹⁹ Macroencuesta de violencia contra la mujer 2015. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.

Explorar la totalitat de la seva demanda és important perquè es pugui fer un procés en profunditat sinó, el que pot passar és que, si atenem la contingència concreta i intuïm que pot haver-hi altres necessitats i no les mirem, bé perquè no en sabem, bé perquè ens fa por, o pel motiu que sigui, no estem acompanyant un procés. Facilem el risc de repetició i de no recuperació.

Si no es fa aquesta exploració i proposta donarem resposta a un treball parcial que, molt possiblement, ajudarà a aquella dona en aquell moment present en què ha fet la demanda, la qual cosa no es pot dir que això sigui una mala praxi, però aquí hi haurà tres punts importants a valorar en la nostra actuació:

- Si és la dona la que no vol entrar en el procés -aquest és un límit molt clar.
- Si la pròpia estructura del servei d'atenció no permet iniciar un procés perquè té definits uns temps limitats independentment de quina sigui la necessitat de la dona.
- Si hi ha una limitació en les habilitats del/la professional per fer aquest abordatge que no permet iniciar el procés (falta de formació específica, pors, dificultats...).

“Transformar la historia que tiene una mujer que ha sufrido violencia de género y te has sentido culpable y entender. Entender el trauma de niñez, que lo he recuperado hace 8 meses, ha sido muy duro ya que tenía 12 años y ahora tengo 50, pensaba que estaba loca y gracias al trabajo con mi terapeuta de (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista), entre las dos logramos poner el puzle en su sitio. Pasé durante meses muchas crisis de ansiedad, estaba pasando por un shock post-traumático, no paraba de llorar, tenía una herida muy grande y piensas que nunca se te va a curar. En realidad no se cura pero aprendes a sobrellevarlo”³⁰⁰

Per tant, tenir en compte la violència patida al llarg del cicle vital ens ajuda a entendre el present d'algunes dones que oposen certa “resistència” a confiar en l'atenció i l'acompanyament professional. El dany acumulat afecta directament a l'estat de salut mental, física i emocional d'aquelles que han vist com la repetició de les violències masclistes al llarg de les diferents etapes vitals les ha desposseït de la protecció necessària per a la recuperació. Per tal que les dones puguin transitar un procés de recuperació és necessari un context de seguretat. Si no podem garantir aquest context provoquem un risc de victimització secundària que agreujarà els efectes produïts per la violència masclista a les seves vides, per tant requeriran de més cura i més temps per a la sanació, quan aquesta és possible.

La realitat d'algunes dones és que la violència és torna crònica en les seves vides, perquè els contextos i agents de dany detecten la vulnerabilitat i per tant, la violència es pot reproduir en el temps. L'aferrament de la dona a un servei dependrà de la detecció d'aquest com a

³⁰⁰ Fragment entrevista 1_2

confiable, un espai on el bon tracte és experimentat, en algunes ocasions, per primer cop per part de qui ha estat tantes i tantes vegades danyada.

*“En (recurs d’acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) me han ayudado en todos los ámbitos. En mi caso violencia de género y violencia doméstica, a parte machismo en el tema laboral y acoso. Mi jefe y compañeros pasaban el límite. Me sentía mal. Si vengo de una serie de violencia y me acosan es peor, se junta todo.”*³⁰¹

107

En aquestes experiències de vida, veiem com els processos de recuperació poden fer-se crònics, com si juntes peléssim una ceba que capa rere capa destapa experiències de dany que han d’anar guarint-se. La salut emocional pot veure’s compromesa amb la cronificació, tal i com passa amb la salut física, i així com quan es detecta un deteriorament físic s’activen la cura i la intervenció professional de forma sostinguda, amb la salut emocional cal també disposar de recursos que poden ser necessaris de per vida.

*“Jo necessitava treure coses de dintre però no sabia exactament què, et soc sincera, era una cosa nova per mi. Però tenia clar que si hi havia feeling ho explicaria tot, sinó no hi tornaria. Passen moltes hores treballant molt i perquè t’ajudin t’has d’obrir, poc a poc, i no només dir el que et vagi bé i el que no, no ho expliques.”*³⁰²

Per afavorir i acompanyar aquests processos, la nostra responsabilitat com a professionals és poder ser exemple viu d’una altra possibilitat de relació, des del respecte, des del no judici, des de l’escolta i acompanyament que no danyen. Quan les experiències singulars de violència al llarg del cicle vital no han estat acollides, escoltades, ni reparades, aquest procés de recuperació és encara més feixuc i complex, doncs hi ha un sentiment de desconfiança de les dones vers les professionals que les han d’acompanyar.

La responsabilitat de les institucions i empreses és, aleshores, reconèixer la tasca dels i les professionals que sostenen a dones tan danyades que requereixen d’una intervenció més complexa, amb més recursos a nivell de temps, de suport emocional, i de reconeixement econòmic.

³⁰¹ Fragment entrevista 1_2

³⁰² Fragment entrevista Lola

LA RECUPERACIÓ DELS EFECTES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

108

“¿Que buscan todas estas mujeres que se separan de los modelos previstos para ellas? Pienso que lo que buscan no es solo el rebeldismo, no es cambiar la ley a la fuerza, sino espacios de existencia libre. Lo que ahora se llama existencia simbólica: espacios en los que dar a su vida, mejor o peor, con más o menos acierto, sentido libre, sentido practicado y pensado por ellas, no pensado para ellas por otros.” ³⁰³

MILAGROS RIVERA

Segons la Llei 5/2008, la recuperació és “l'etapa del cicle personal i social d'una dona que ha viscut situacions de violència en què es produeix el restabliment de tots els àmbits danyats per la situació viscuda.” ³⁰⁴

Les dones quan inicien aquest passatge per trencar amb la violència transiten, sense ser-ne massa conscients un passatge de llibertat. El context en el que vivim – patriarcal – no reconeix la llibertat femenina. I, malgrat tanta hostilitat, les dones sortegen els obstacles per viure lliures de violència. Com diu Fina Birulés: “La llibertat és la possibilitat de desplaçar-nos i de no estar al lloc que estava previst perquè hi fóssim” [Enllaç al hashtag #CiutatOberta](#)

“Els primers anys de teràpia van ser molt durs, hi ha emocions que surten que tu no saps ni que existeixen. Jo estava totalment anestesiada, el meu cos era un suro, no tenia sensibilitat. Vaig estar anys i anys que ni plorava, anestesiada total. En el moment en què fas el treball surten les emocions i pateixes, però és un treball positiu, el camí del guariment” ³⁰⁵

Les dones trenquen amb l'expectativa social que hi ha sobre elles de ser bones companyes, esposes, mares... i per tant, trenquen amb la llosa de ser les responsables de sostenir i cuidar les relacions malgrat el dany, ja que la família (patriarcal) continua estant per sobre de la vida de les dones i dels i les nenes.

“A mi sempre m'han dit que era molt potent, però jo no ho creia i– en el meu procés de recuperació a (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) – m'han ajudat a veure que sóc una dona que tinc valors, que tinc coses bones, que estic en aquest món, que hi ha

³⁰³ Rivera Garretas, Mª Milagros. El cuerpo indispensable. (p.61)

³⁰⁴ Llei 5/2008. Definicions.

³⁰⁵ Fragment entrevista 1_8

*gent que m'estima, que no ho he fet tot malament, que he fet moltes coses bé. I jo no ho veia, però a (mateix recurs) ho han col·locat a lloc.”*³⁰⁶

Audre Lorde afirma contundent, l'any 1979, que per a les dones la necessitat i el desig de recolzar-se mútuament no són patològics sinó redemptors i que, per tant, hem de partir d'aquest coneixement per a redescobrir el nostre poder de transformació del món. Audre Lorde considera que són les xarxes de sororitat femenina les que posen en qüestió l'ordre patriarcal i que el reconeixement de la interdependència entre les dones és una pràctica de llibertat que ens ha de permetre esdevenir actores creatives del canvi.

Les capacitats de moltes dones per construir xarxes de relació, suport i ajuda entre elles, fins i tot en contextos d'extrema violència com, per exemple, algunes mostres que ens ha deixat la història prou recent com la creació de la maternitat d'Elna, o el testimoniatge que recollia Tomasa Cuevas a ***Presas y Testimonios de mujeres en las cárceles franquistas*** sobre el suport que es donaven les preses en la cura de les seves criatures a les presons franquistes, són mostra de la capacitat reparadora de la cura col·lectiva entre dones, de la xarxa de sororitat femenina, que es converteix en un fet polític ple de significat i de desplaçament del sistema patriarcal sanant els efectes de la violència a través de la relació i la cura.

*“Hi ha algunes (dones del grup de treball terapèutic específic per a dones en situació de violència masclista) que ara quan parlem de violència recorden i expliquen haver viscut abusos sexuals. És un tema que la gent porta molt a dintre, potser no havien dit mai res i quan estan en el grup i una ho explica, les altres van dient “jo també, jo també”.”*³⁰⁷

És per aquesta raó que, quan parlem de com les dones en situació de violència masclista sortegen els múltiples obstacles que troben en el camí, no s'ha nombrat mai, ni prou, ni suficientment el que significa i representa la sororitat femenina, en tant en quant aquelles dones que han pogut disposar d'una xarxa de dones que les han acompanyat i els hi han donat suport han pogut vèncer les dificultats sense sentir el desemparament que experimenten les dones que no han pogut disposar d'aquest acompanyament.

*“Después de entrar en (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista), que entraba así con un poco de vergüenza y con un estigma muy grande por ser víctima de violencia, es que suena tan mal, ¿no? He trabajado en grupo con otras mujeres, he participado en un taller muy interesante de escritura y he descubierto a unas mujeres increíbles, increíbles, y me enorgullece.”*³⁰⁸

“Els resultats els veus quan hi ha perspectiva de gènere, quan treballes des de l'empoderament, si et creus d'igual a igual, que la relació és dinàmica,

³⁰⁶Fragment entrevista 1_7

³⁰⁷ Fragment entrevista treballadora social, Ajuntament de Barcelona.

³⁰⁸Fragment entrevista 1_1

*que el vincle és important i no s'ha de tenir por a fer vincle amb les persones
que estem atenent. A ella li mourà, tu et mouràs però aquest moviment
evolucionarà cap a algun lloc o altre”* ³⁰⁹

Igualment, ens ha mancat el reconeixement històric del que representa la sororitat feminista i de l'existència de les genealogies d'aquestes xarxes de relació política que, tot i així, segueixen creant espais, recursos i accions de transformació de les estructures del sistema per tal que la veu i el relat de totes les dones sigui reconegut i autoritzat a l'hora de nombrar què és la violència masclista.

“Me sentí fatal. Porque la etiqueta de víctima, o sea es que nooooooo, a mi me están haciendo daño, yo no soy víctima de violencia machista – según las campañas – no tengo morados, no soy lo que socialmente se visualiza como una mujer víctima de violencia. Hay que hacer campañas donde las mujeres sean poderosas.” ³¹⁰

Perquè és ben cert que poc es té en compte la veu de les dones que han estat víctimes de violència masclista en la formulació de saber, en la creació d'acadèmia. Potser per aquesta raó la majoria de dones tenen tanta dificultat per reconèixer-se com a víctimes de violència masclista, perquè el que se'n refereix teòricament, allò que expliciten el mitjans de comunicació o refereixen les campanyes institucionals té poca relació amb el que elles han viscut en primera persona. En aquest sentit, per moltes dones és necessari i sanador el treball en relació amb altres dones que han estat en situació de violència masclista.

“És molt dolorós escoltar a les companyes però ahora és reconfortant saber que no estem soles i que ens passen coses molt similars” ³¹¹

En la decisió de les dones hi ha factors externs a elles que condicionen, i molt, en la seva recuperació. No podem obviar el fet que la dificultat d'accés als recursos és una contingència que limita les oportunitats de les dones per comprometre's i involucrar-se en un procés de recuperació que vol d'equips professionals deslligats dels terminis i de limitació de sessions; que requereix d'un acompanyament material que els i les professionals no poden garantir. Aquests factors externs són els que obstaculitzen també la reparació, en tant que l'obligació dels serveis públics és donar respostes adients a les demandes que formulen les dones en situació de violència masclista i, sovint, no saben o no les poden donar.

“... lo que no me esperaba era que el circuito fuera el que es. Yo tenía una percepción desde el ámbito social de que había muchos más recursos, que eran más especializados. Tenía la sensación desde fuera que las mujeres víctimas de violencia machista tenían un soporte y cuando me encontré como usuaria pensé: ‘dios mío de mi vida’, casas de acogida con plazas

³⁰⁹Fragment entrevista professional equip del SARA

³¹⁰Fragment entrevista 1_1

³¹¹Cita extreta Grup de dones grans i sàvies.

*contadas con los dedos de la mano, casos graves en lista de espera... hay mucha limitación.”*³¹²

*“En el moment que decideixo marxar de casa, em diuen que l’únic que em poden oferir per abandonar la llar és un alberg. I a més havia d’estar feliç perquè amb la situació que tenia, disposar d’un lloc per anar a dormir era el millor.”*³¹³

111

Aquest és doncs un passatge ple d’obstacles ja que el propi procés de transformació de la dona en situació de violència està afectat per les circumstàncies externes, que poden facilitar o dificultar el procés de cada dona: que et creguin, recursos materials, la resposta de l’entorn, tenir fills/es en comú... la importància del context de cada dona.

(Quins diries que són els principals estigmes que recauen sobre les dones?)

*“La culpa, la responsabilitat de les dones, el perdó. La responsabilització sobre els altres, sembla que hem de ser nosaltres (les dones) que hem de tenir cura i anar amb compte. Sembla que haguem de ser nosaltres les que hem d’estar més atentes. El fer-nos càrrec dels altres, en comptes de nosaltres mateixes. L’estigma de la dona trencada, amb una vida destrossada per la violència no pot tornar a gaudir, a tenir sexe, a sortir de festa, a estimar algú...és que són tants...la idea de que si a algú li ha passat una cosa així pot estar bruta, la idea que això només li passa a un cert tipus de persona, la idea de que les dones són dolentes i traïdores, i que mentim, i que tenim molt temps i males idees per posar denúncies...i tot això.”*³¹⁴

*“Explicar la teva situació, quan ho pots explicar és que te n’estàs sortint. Quan estàs a dintre, si no ho entens ni tu, no et surten les paraules perquè la gent ho entengui... però quan ho pots explicar és que estàs sortint”*³¹⁵

El procés de recuperació està orientat a recuperar allò que la violència va arrabassar de les vides de les dones que l’han patit i, alhora, a recuperar allò que no es va poder adquirir per estar en aquesta situació. En l’inici del treball de definicions de la Llei, es decidí l’ús del concepte de recuperació perquè visibilitza i significa que parlem d’un procés per a recuperar-se d’un dany viscut i que requereix d’ajut específic i especialitzat.

*“La meua anul·lació era tan gran que encara ara no sé el què m’agrada, no sé què vull fer i què no vull fer. Em costa molt identificar els meus gustos, per exemple, em pensava que no m’agradava la platja i resulta que sí que m’agrada”*³¹⁶

³¹² Fragment entrevista 1_1

³¹³ Fragment entrevista 1_8

³¹⁴ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

³¹⁵ Fragment entrevista 1_10

³¹⁶ Fragment entrevista 1_8

Tal com recollíem en el punt anterior, hi ha dones que han estat victimitzades al llarg de tot el seu cicle vital. Quan la violència masclista ha estat l'aprenentatge de vida i no hi ha hagut cap ancoratge segur, cap espai de reparació,... pot haver-hi danys en diferents àmbits de les seves vides i en els aprenentatges de relació. Dones que han après que el món és un lloc perillós, dones que no han pogut desenvolupar els seus recursos i potencials biopsicosocials, que no han pogut formar-se, que no han accedit al món laboral o ho han fet de forma precària, dones que tenen la salut compromesa per tota la vivència de violència, són dones que, per poder fer un procés de recuperació, precisen d'una xarxa capaç de sostenir-les amb totes les seves necessitats i, molt important, un o una professional referent en qui puguin confiar i que faci un acompanyament coordinat amb els diferents recursos que hauran d'intervenir. En aquests casos, cal iniciar el treball de reparació i recuperació amb la cobertura de les necessitats primordials: protecció, habitatge, salut, aliment, tracte respectuós...I, en paral·lel o, quan la dona pugui sostenir-ho, iniciar el treball terapèutic de recuperació dels efectes de la violència viscuda.

“Reconèixer a les dones en situació de violència masclista l'estatus de víctima té a veure amb les eines de reparació social que posem a la seva disposició, de la mateixa manera que fem amb les víctimes de terrorisme.”³¹⁷

Segons la Llei 5/2008, la reparació és *“el conjunt de mesures jurídiques, econòmiques, socials, laborals, sanitàries, educatives i similars, preses pels diversos organismes i agents responsables de la intervenció en l'àmbit de la violència masclista, que contribueixen al restabliment de tots els àmbits danyats per la situació viscuda.”*³¹⁸

Aquests són casos més comuns del que, com a societat, voldríem reconèixer. Casos que precisen validació i actuació contundent d'una xarxa d'abordatge que, des del reconeixement de la responsabilitat social i cultural en la perpetuació de les violències masclistes, aculli i doni les respostes necessàries per a la reparació dels danys causats i per a la facilitació de la recuperació de la dona i les seves criatures, si s'escau, en situació de violència. La violència masclista és multidimensional i els seus efectes poden ser molt destructius: dissociació, trastorns de salut mental, problemes de drogodependències, dones que acaben vivint al carrer, o privades de llibertat, fins a l'extrem del suïcidi. Són efectes d'una violència continuada que no és reconeguda ni reparada. Calen estudis específics que abordin cadascuna d'aquestes realitats que, en el marc d'aquest projecte, no és possible aprofundir però cal visibilitzar.

Quan parlem de la recuperació dels efectes de la violència masclista, no parlem d'un absolut, cada dona, en funció de la seva experiència, de la victimització viscuda, dels efectes en la salut, dels anys de vivència, de les seves possibilitats i situació singulars, assolirà un nivell propi de recuperació. Al llarg del procés, hi haurà elements que aniran indicant que s'està assolint però no serà per a totes les dones la mateixa mesura doncs dependrà d'una banda, de factors

³¹⁷ Fragment entrevista Ma Jesús Rodríguez, SIE Baix Llobregat

³¹⁸ Llei 5/2008.

personals, relacionals i d'experiència de vida i, de l'altra, de factors estructurals vinculats amb la pressió del sistema patriarcal.

“Una de les coses que més em va sorprendre el primer dia de la reunió de grup va ser que no es jutjava ningú pel que deia, pensava o feia. Em vaig adonar que hi havia una altra manera de fer les coses. Estava acostumada a sentir-me jutjada tota la meua vida (...). A la por constant que vius en una situació de violència, s'afageix el sentiment de rebuig quan t'atreveixes a explicar-ho” ³¹⁹

113

Quan les dones han trobat equips professionals en qui confiar l'acompanyament dels seus processos de recuperació i amb qui anar reconstruint tot allò que la violència ha trencat, sovint han d'enfrontar circumstàncies i factors aliens al seu control que incideixen molt directament en la recuperació doncs faciliten o provoquen un continuïum de victimització:

- Tenir criatures en comú.
- La relació econòmica i patrimonial.
- Els processos legals.
- Els efectes de la violència masclista en la salut.

Aquest són factors amb molt de pes que travessen el procés de recuperació i que assenyalen la imprescindibilitat de la reparació. Les dones poden i deuen comprometre's en el seu propi procés de recuperació, però la reparació depèn d'altri. Aquí, la xarxa de recursos per a l'abordatge de les violències masclistes, el suport i el compromís institucional i legal tenen la clau de la transformació de la vida de les dones en situació de violència masclista.

“... hice las cosas tan desorganizadas sin una ayuda judicial ni una persona que supiera esto (...). Ahora lo haría de otra manera porque tengo otras herramientas, hubiera puesto la orden de alejamiento y le habría echado antes de allí y no hubiese quitado la denuncia. El tema de haber quitado la denuncia, los jueces que lamentablemente también son hombres, y está metido todo el patriarcado éste, tal vez nos hubieran dado la custodia compartida, cosa que yo no quería.” ³²⁰

³¹⁹ Tamaia (2007) p.28

³²⁰ Fragment entrevista 1_5

TENIR CRIATURES EN COMÚ

*“En quant a serveis concrets, una de les majors dificultats que tenim pel tema de la perspectiva de gènere és amb infància, amb la DGAIA, i això passa a tot Catalunya. A les reunions hem intentat fer un pla conjunt amb infància i ens diuen que nosaltres defensem la dona i elles als infants... però nosaltres també mirem per l’infant, clar que sí, forma part del nucli. I diuen que no, perquè no tenen perspectiva de gènere, responsabilitzen a la mare de totes les situacions que passen a casa i desresponsabilitzen al pare. En algunes situacions de violència creuen que el pare ha de marxar però la mare ha de fer-ho tot i si no ho fa li obren un expedient de risc. Però i si el pare no ho fa? Doncs no passa res, com que ja hi ha la mare.”*³²¹

Com dèiem, un dels greus obstacles en el procés de recuperació és tenir fills i filles en comú amb aquell qui va exercir violència masclista, doncs força les dones a mantenir el vincle amb els agressors que poden perpetuar així el dany. Des d’aquesta realitat, la responsabilitat que assumeixen les mares en la cura dels fills i filles no les lliura del poder que continuen tenint els pares de qüestionar, amenaçar i, moltes vegades, destruir allò que elles han construït.

*“Durante todo este tiempo yo continuaba viviendo en la misma casa que el padre de mi hijo y la tortura seguía hasta que se fue de casa (...). Él me amenazaba con que me iba a quedar sin mi hijo, que un juez nunca me lo daría a mi, ésta era una amenaza constante. Lo veo más ahora que había tantos tipos de violencia que yo lo normalizaba.”*³²²

El procés de victimització dins la relació va fent que la violència es toleri, però veure els efectes en els i les filles és, en moltes ocasions, un revulsiu que ajuda a les dones a prendre la decisió de sortir de la relació. Tanmateix, quan volen trencar la relació i allunyar-se de la violència no els hi és possible quan han de continuar tenint relació amb aquell que les va voler trencar i destruir. Massa sovint veiem com, actualment, es prioritza el dret del pare a exercir la parentalitat per sobre del dret del menor de ser protegit, aquest element fa que les dones no es puguin desvincular de l’agressor. Elles saben que els fills i filles són significats com una extensió de la dona i que, per tant, estan en un risc elevat de ser sotmesos, violentats, manipulats, tal com l’agressor va fer anteriorment amb la mare.

“... sin (recurs d’acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) no estaría como estoy, con las fuerzas que tengo ahora, no hubiera salido adelante. El venir cada 2-3 semanas a contar lo que me pasaba, porque siempre me había pasado algo nuevo con el padre de mi

³²¹ Fragment entrevista professional de l’equip SIE Tarragona

³²² Fragment entrevista 1_5

*hijo. Yo sufro por mi hijo, tenía miedo que él le hiciera daño por hacerme
daño a mí, que estas cosas pasan y asustan.”*³²³

Els testimonis de les dones ens diuen que un dels aspectes que més preocupa a moltes d'elles és la relació de l'agressor amb les seves filles i fills, tant en les situacions de convivència amb la parella agressora com, posteriorment, en la separació.

*“A sus amenazas unió la acción más abominable, se llevó a mis hijos
asegurándome que, de no cumplir sus deseos, no los volvería a ver nunca
más. Con esa angustia me sentía totalmente perdida, abandonada y
sola.”*³²⁴

La continuïtat dels abusos en la relació entre el pare i les criatures després de la separació segueix tenint efectes nocius per als fills en el sentit que posa a prova el sostenir contínuament la il·lusió i el desencís de la relació, el desig de tot nen o nena de tenir un pare que compleixi aquesta funció i trobar-se amb que, en la realitat, són utilitzats per a continuar danyant la mare. Així, després de la separació, el maltractament es canalitza a través de les filles i els fills ja que són la via de comunicació amb la mare i la possibilitat de l'exercici del poder sobre ella. Cal puntualitzar que aquesta utilització de les nenes i nens per danyar la mare es fa a través del règim de visites, de les vacances o altres espais compartits amb el pare, per tant, des dels serveis, és imprescindible oferir l'acompanyament a la marentalitat quan les dones comparteixen fills amb l'agressor, doncs aquesta experiència serà una de les fonts de malestar per a les dones i un element de risc per a elles i per a les seves criatures.

*“A vegades em sento malament per desitjar no haver tingut una filla amb
ell. M'estimo a la meua filla amb bogeria però ara mateix és l'únic que em
vincula amb ell i és un canal a través del qual em continua fent mal, tant
quan la tracta malament a ella com quan aprofita per tornar a cridar-me,
insultar-me o culpar-me de tot en els espais d'intercanvi d'informacions
respecte a la nena”*³²⁵

La violència en el marc de les relacions familiars, té un gran poder de perversió dels vincles d'afecte, amor i relació. De vegades, com ja hem dit, les criatures reproduïxen la violència cap a la mare que han après a la família. Amb els anys, hem pogut observar que la intensitat de la violència, la seva cronificació vers la mare i els fills i filles, danya profundament els vincles entre mares i fills i filles, i pot crear nombroses dificultats per a la seva cura i preservació.

*“... aprendes a ser madre cuando eres madre, no va con la edad. Pero claro
sin tener un apoyo no puedes trabajar con tu bebé, necesitas soporte.”*³²⁶

³²³ Fragment entrevista 1_5

³²⁴ Tamaia (2007) p.19

³²⁵ Cita Grup joves CRAE

³²⁶ Fragment entrevista 1_1

La reparació i cura del vincle requereix de l'atenció i dedicació continuades doncs cal restablir, de manera específica, la normalitat quotidiana, els límits i les normes familiars per tal de garantir una seguretat emocional mínima per a la convivència, quan, si recordem els efectes de la violència masclista sobre les dones, se senten desautoritzades com a mares. A més, aquesta tasca s'ha de fer compatible, la majoria de vegades, amb processos judicials, que poden comportar avaluacions, peritatges, declaracions dels menors, que les mares han de poder sostenir en el doble sentit d'acompanyar els menors i, moltes vegades, de sentir-se responsables d'haver-los-hi donat un pare maltractador.

*"Me ha servido estar en (recurs d'acompanyament terapèutic a dones en situació de violència masclista) para recomponer mi rol de madre. He sido juzgada como si fuera mala madre y me lo he llegado a creer."*³²⁷

Amb tota aquesta vivència, un dels elements que indica que una dona està assolint la recuperació dels efectes de la violència masclista és quan s'autoritza a si mateixa com a mare. Quan creu en la pròpia vàlua i confia en les seves percepcions i actuacions. Quan pot assumir la responsabilitat de posar límits des del context de realitat que, com a família, estigui sostenint i es reconegui lliure per fer-ho.

*"... i a casa els meus fills no ho entenen tampoc, un dia els hi vaig dir que tota la vida he fet d'estora i ara ja no ho soc, i et miren i no ho entenen."*³²⁸

Les filles i els fills són, doncs, un element cabdal per a la recuperació de les dones. Quan no s'actua correctament des dels serveis, és a dir, quan no se'ls protegeix, no es facilita la comprensió a la situació de violència masclista i no s'aporten elements per a poder sortir-ne, estem afavorint la transgeneracionalitat de la violència. Aquells nens i nenes/nois i noies, poden acabar repetint i perpetuant els rols de perpetradors i de víctimes. En canvi, quan es protegeix a temps, quan es posen límits a la violència, quan s'acullen les necessitats de les víctimes de violència masclista, ajudem a entendre que es pot posar fre a la violència masclista i afavorim la construcció de noves vides.

*"... estamos a 2018 y mi situación es que no tengo la custodia de mi hijo y sigo padeciendo violencia por parte de esta persona, yo y mis hijos y otras mujeres que ha tenido con posterioridad."*³²⁹

³²⁷ Fragment entrevista 1_2

³²⁸ Fragment entrevista 1_10

³²⁹ Fragment entrevista 1_1

RELACIÓ ECONÒMICA I PATRIMONIAL

Una altra via que els agressors utilitzen per seguir victimitzant les dones (i les seves criatures si n'hi ha) en els processos de recuperació és la relació econòmica i/o patrimonial. Encara que mica en mica comença a canviar i que jurídicament la realitat és una altra, el referent cultural tradicional advoca per un model d'economia familiar unificada de manera que els ingressos, les propietats, i els deutes, formen part d'una unitat econòmica de la qual, l'home, n'és encara el referent. D'altra banda, la realitat laboral de les dones (sous més baixos, maternitat, feines precaritzades, responsabilitat de cures familiars,...) propicia que, en molts casos, l'aportació dinerària familiar de l'home sigui més rellevant que la de la dona. Aquesta realitat cultural i social es transforma en una relació asimètrica de poder que facilita l'exercici de la violència econòmica.

117

“De fet, havia perdut molts quilos per aquest sobre esforç, tenia 3 feines per poder assolir les despeses que comportava el pis - que ell no pagava -, els advocats...”³³⁰

“Durant 10 anys que ja estem divorciats. I no només això, ell va comprar un cotxe, va demanar 18.000 euros i els va posar dins de la hipoteca, encarint més encara i jo vaig fer front a tot. A més a més està molt clar, en el conveni posa que ell va demanar ampliació d'hipoteca per 18.000 euros per comprar-se un cotxe amb tal matrícula, està posat allà. Sí que m'ha perjudicat econòmicament i mai m'ha pagat res ni he cobrat res”³³¹

“Yo salí de casa sin nada. No tenía trabajo, estaba cobrando una pequeña ayuda de 400 euros, pagaba la habitación y pasaba todo el mes con 100 euros (...). No tenía trabajo estable, no tenía nada, estaba muy perdida y no sabía ni por dónde empezar. No tenía para comer y llegué a pesar 45 kilos, no sé ni como salí pero poco a poco fui saliendo, además tuve un intento de suicidio, quise quitarme la vida. Me veía incapaz de salir de esa situación, estaba tan mal, con mi familia en contra y nadie me ayudaba. Cuando quise salir mi ex se empeñó en machacarme, cuando teníamos que hablar por teléfono por temas del divorcio. Llegó un punto en que el sufrimiento era tan grande que ya no quería sufrir más, no había salida y quise quitarme la vida.”³³²

³³⁰ Fragment entrevista 1_9

³³¹ Fragment entrevista 1_9

³³² Fragment entrevista 1_2

“Yo he temido verme en la calle, de pedir dinero, de mendigar. Siendo educada.” ³³³

Aquest tipus de violència encara costa molt de ser reconeguda per la xarxa professional i, especialment per l'àmbit judicial. És una violència que, en moltes ocasions, continua un cop efectuada la separació i significa una continuïtat de la victimització de les dones promovent el control i el domini, i generant en les dones situacions de indefensió i vulnerabilitat.

“Casa meva és el pis que vam comprar a mitges i jo he estat pagant el què he pogut però ara tinc mitja jornada laboral i ell està demanant que compri o vengui casa meva. Estic passant per un procés molt dur perquè crec que en l'única cosa que ell confia que encara em pot fer mal és aquesta i ho està fent. Malauradament ningú li diu que no ho pot fer això, que no pot matxacar una persona que ja l'has ferit prou. Sí que ho noto. A més a més quan la meva advocada ha presentat algun escrit fa menció de que hi ha hagut violència però les respostes dels jutges i jutgesses és que això no té res a veure amb el tema que estem tractant, quan una persona que pateix violència penso que s'hauria de veure què ha passat amb aquesta persona. Si hi ha un delictes d'un altre tipus s'hauria de tenir en compte, no pots dir que el tema civil va per una banda i el penal per una altra” ³³⁴

“Estamos a 2018 y mis dos hijos vienen conmigo, (...) solo que yo tenía que pagar a mi hija todos los gastos (...) si no lo hacía, él me denunciaba” ³³⁵

Les dones que assumeixen la responsabilitat de cuidar les seves criatures, veuen també com la violència econòmica els afecta en el seu desenvolupament i benestar. Davant una separació, sovint sembla que les necessitats de les criatures siguin responsabilitat de la mare, hi ha una connivència socio-cultural que facilita que, quan l'agressor no compleix amb les seves obligacions de manutenció, habitatge,... els processos legals puguin allargar-se en el temps sense tenir en compte que els seus fills i filles precisen d'una cobertura material quotidiana.

“... es muy frustrante que te deje la persona que te hace daño, te abandona con dos hijos, sin manutención, y búscate la vida” ³³⁶

Hi ha també fórmules abusives amb estratègies de manipulació a les criatures concedint-los-hi els capricis o plaers de forma directa i no participant de les despeses de manutenció, escola,... o criticant a través d'elles les decisions de la mare, així aconseguixen posar en risc els vincles de les mares amb les criatures, que no entenen aquests moviments.

³³³ Fragment entrevista 1_1

³³⁴ Fragment entrevista 1_9

³³⁵ Fragment entrevista 1_1

³³⁶ Fragment entrevista 1_1

Aquesta violència econòmica és sovint invisible i dura tot el temps que les criatures són dependents, per tant continua victimitzant la dona que ha de fer el seu procés de recuperació sense poder allunyar-se de la violència.

“Él tenía su dinero y yo no sabía qué comprarle a mis hijos para comer, poner de comer en casa. En (ciutat) hasta estuvimos con la luz cortada y al final me mandó a vivir con mi madre.”³³⁷

119

ELS PROCESSOS LEGALS

“Aquesta llei estableix mesures integrals respecte a la prevenció i la detecció de la violència masclista i de sensibilització respecte a aquesta violència, amb la finalitat d'eradicar-la de la societat, i també reconeix els drets de les dones que la pateixen a l'atenció, l'assistència, la protecció, la recuperació i la reparació integral”³³⁸

Tal com hem anat exemplificant al llarg del document els processos legals poden tenir una funció reparadora importantíssima que incideix directament sobre el procés de recuperació de les dones o una funció victimitzadora igual de important. La reparació tal i com recull la Llei 5/2008, situa la responsabilitat dels ens públics, en retornar a les dones víctimes de violència masclista els drets que no els ha pogut garantir.

L'àmbit judicial conté un valor simbòlic ple de significat i de significants per a les dones, però també pels executors de la violència. El fet que sigui el Dret penal, l'encarregat de validar la víctima i, per tant, la consegüent reparació, ja sigui en format punitiu en la figura de l'agressor, o a través d'altres mesures d'àmbit social, econòmic, d'habitatge,... afegeix transcendència a aquesta funció. En aquests procediments legals, massa sovint les dones han de fer un pelegrinatge en el que el desemparament, la indefensió i el qüestionament dels seus testimoniatges, les continuen mantenint en la victimització.

“Lo que he echado de menos de la Justicia, es que la víctima, siendo la persona a la que se cercenan sus derechos humanos, al ser ella la que presenta la denuncia contra su agresor, también ha de ser ella la que demuestre que la persona denunciada es culpable. Que no intervenga el fiscal de inmediato, aunque ella retire la denuncia.”³³⁹

Quan les dones estan fent el seu procés de recuperació i alhora s'han d'enfrontar al ritme dels processos penals, a la inhibició de la fiscalia en molts casos, a la manca de formació especialitzada de jutges, fiscals,... aquest procés es ralentitza -sovint s'atura-, i es perllonga en el temps donat que provoca recaigudes a les dones que denuncien tot el pes i la responsabilitat de demostrar la violència que han viscut. L'èmfasi de l'entorn posat en la

³³⁷ Fragment entrevista 1_3

³³⁸ Llei 5/2008. TÍTOL I Disposicions generals, Article 1.2

³³⁹ Tamaia (2007)

necessitat de denunciar no té els efectes reparadors esperats en les víctimes. Aquest fet contrasta amb la percepció social de que les dones denuncien per obtenir millores en el repartiment de bens, la qual cosa és del tot falsa donat que, en la majoria dels casos, les dones intenten arribar a acords per poder finalitzar.

El fet de que el Dret Penal requereixi de proves concretes, de relats consistents en el temps, que obviï els efectes de la violència sobre les dones i de la situació de que, molt sovint, no es pot acreditar la violència física, provoca que no es resolguin mesures ni de protecció, ni punitives per a l'agressor. Aquestes situacions en concret no només incideixen en la recuperació, sinó que poden posar en risc novament a les dones.

Aquestes pràctiques victimitzadores fan que el dany a les víctimes de violència masclista sigui més profund. Hi ha el risc de que les dones sentin que la violència i l'abús queden en la impunitat, que la reparació no és possible i que l'hostilitat que han viscut en l'experiència abusiva es trasllada a la societat.

*“Una revictimització claríssima és la judicatura, fins i tot, en els casos més clars, en els que veus que el jutjat li dona la raó perquè ell ha amenaçat a les forces de policia, a la jutgessa, fins i tot en aquests casos, les dones es troben al passadís amb l'agressor. O quan porten la criatura al punt de trobada i l'altre aprofita, fins i tot, en els casos clars, passen coses. És brutal la manca de credibilitat, de maltractament, entre el 2006-2010 sí es donaven ordres de protecció, després van considerar que no era tan greu i ara es neguen la majoria, especialment en les ordres de protecció.”*³⁴⁰

És per aquesta raó que la recuperació es veu afavorida davant les bones praxis en l'àmbit legal i en canvi, quan els processos són llargs i revictimitzadors les dones necessiten d'un acompanyament terapèutic més llarg en el temps, ja no pels efectes de la relació de violència sinó per la paradoxa en la que es troben els mecanismes de protecció a víctimes – treballen per la protecció però reproduïxen el dany per l'estructura patriarcal en la que es sostenen –.

*“Amb els advocats d'ofici sí que estem molt enfadats; no dominen el tema i a vegades han absolt de coses que són de pell de gallina... si t'ho expliqués et moriries. Quan una usuària que m'han passat i que ja havia posat denúncies, me la passen a mi perquè com que ja ho domino ja sé el què fer. El tema d'aquestes dones el preparo amb els advocats, venen aquí, jo demano molta ajuda a les advocades de l'ICD, m'agraden molt. Són dones que dominen molt bé el cas i ajuden molt als advocats d'ofici, hi ha alguns que es queixen. Aleshores fem aquí les entrevistes i preparem el judici. Però els advocats d'ofici fatal, fatal, fatal.”*³⁴¹

³⁴⁰ Fragment entrevista Laia Rosich, vicedegana COPC

³⁴¹ Fragment entrevista a Treballadora Serveis Socials, Ajuntament de Barcelona

Cal recordar els efectes de la violència masclista en les dones i situar la realitat de l'abordatge diferencial per àmbits i processos en el context judicial quan hi ha temes penals, processos per custòdies, règims de vistes, impagaments, qüestions patrimonials,... Que cada procés es realitzi de forma aïllada descontextualitzant cada situació de la relació abusiva té un efecte molt revictimitzador perquè les relacions abusives no es configuren amb una única estratègia sinó que van entranyinant-se sobre diferents àmbits de la vida de la dona, per tant aïllar els processos no està integrant la realitat de la situació sinó reforçant estratègies victimitzadores.

*"... reclamarle al banco dónde está ese juez que ha dictaminado ese embargo, no era un embargo si no un bloqueo judicial, alguien. Pero tú vas allí como mujer y te dicen tú sabrás lo que has hecho, vuelve al juzgado, pero a qué juzgado?? Hay muchos juzgados! Pues yo iba por todos los juzgados a preguntar."*³⁴²

*"Com era possible que cada fet es jutgés aïllat dels altres? Jo vivia tota la situació com una cosa conjunta, i ells l'analitzaven com a fets separats. Tot el procés civil anava per un costat i el penal per un altre. Des de la primera denúncia que vaig interposar fins al "judici final", van passar quatre anys, quatre anys d'angoixa, de sofriment. I quan ja començava a aixecar el cap vaig haver de recordar fets molt dolorosos que havien passat feia ja molt de temps i que tenia necessitat d'oblidar. És just això?"*³⁴³

D'altra banda, al llarg del procés legal pot haver-hi moments de major risc físic que han de ser abordats des de la cura, la informació i els mecanismes de protecció disponibles per a les dones.

*"Aquesta persona, després de 6 anys de judicis va anar a presó, el van condemnar per 4 anys. En aquest temps tenia un enllaç amb atenció a la víctima, però em van trucar un any després que ell estigués a presó. No em van dir ni que havia entrat a la presó, fins que no em va arribar a mi la sentència i tot plegat, jo no sabia res (...). I de tant en tant em truquen i en alguna ocasió em diuen que aquesta persona ja té permisos (...). Vaig demanar, perquè jo vivia a la mateixa casa, si aquesta persona té permisos penitenciaris expliqueu-m'ho, truca'm i diga'm quins dies estarà fora per jo tenir una miqueta de cura per protegir-me"*³⁴⁴

La falta d'un referent que coordini el treball en xarxa entre els operadors jurídics i la resta d'àmbits d'intervenció, especialment els serveis especialitzats en atenció a dones, sovint incideix negativament en l'abordatge que es fa des de l'àmbit legal ja que no es consideren altres mirades, disciplines i coneixements que ajudarien a una millor comprensió de com actua

³⁴² Fragment entrevista 1_1

³⁴³ Tamaia (2007)

³⁴⁴ Fragment entrevista 1_9

la violència en les relacions de parella i familiars, possibilitant que la reparació fos més efectiva.

ELS EFECTES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA EN LA SALUT

“Cuando no hay palabras para decirlo hay un cuerpo para expresarlo”.

REGINA BAYO-BORRÀS ³⁴⁵

Segons defineix la OMS, *“la salut integral és l'estat de benestar físic, emocional i social d'un individu”*. Tal com hem anat veient al llarg d'aquest document, la salut integral de les dones en situació de violència masclista queda afectada pel propi engranatge de la violència. En paraules de la psicoterapeuta Regina Bayo-Borràs: *“Lo que puede definir más fielmente el maltrato psicológico es que consiste en la anulación de la subjetividad de la víctima”*³⁴⁶. Sovint, a l'inici dels processos de recuperació hi ha un protagonisme de la percepció de la manca de salut que a mesura que es va desenvolupant el procés va baixant d'intensitat. La salut doncs, si no hi ha hagut una afectació incurable, és quelcom que les dones van recuperant a mesura que posen límits a la violència i poden fer un procés d'empoderament de la pròpia subjectivitat, consolidació de l'autoestima i reconeixement del que ha suposat l'experiència viscuda.

“En aquell any vaig perdre uns 25 quilos, estava molt prima i tenia molt de dolor físic. Però hi ha una cosa bona, abans de divorciar-me sempre tenia sensació d'úlceres, m'havien fet un fotimer de proves i se'm va curar després del divorci.” ³⁴⁷

En moltes ocasions podem veure com aquelles dolències, fruit de l'experiència abusiva, eren un crit de malestar, de demanda d'ajut, de no voler callar allò que la veu encara no pot parlar. I això es pot constatar quan les dones porten un temps de treball personal en la recuperació i els malestars es van canalitzant cap a una altra forma d'expressió. Amb el temps, aquests malestars es transformen en aliats de les dones, aprenen a identificar-los i així a reconèixer noves situacions que puguin ser riscoses per a elles.

ELEMENTS CLAU EN EL TREBALL EN RECUPERACIÓ DELS EFECTES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

El procés de recuperació és lent, requereix temps i confiança. Inicialment cal anar construint el vincle segur necessari per abordar canvis que sovint són profunds, doncs els danys també ho són. Recordem que són danys que, majoritàriament, han estat provocats per persones de confiança, properes emocionalment, amb les que existeix un vincle que hauria de ser de seguretat i en les que hi ha dipositada una gran credibilitat

³⁴⁵ Bayo-Borràs, Regina (2008)

³⁴⁶ Bayo-Borràs, Regina “Aspectos teórico clínicos del maltrato a la mujer”

³⁴⁷ Fragment entrevista 1_9

Un element clau per a la recuperació de les dones és poder reescriure els episodis i la relació viscuda, resignificar-ho en companyia de la persona professional que l'acompanya, poder fer-ho des de la pròpia mirada, la pròpia veu, les pròpies emocions i sensacions corporals. És aleshores quan les dones poden fer seves aquestes vivències i desactivar la culpa i la vergonya. Desplaçar la responsabilitat a qui va exercir la violència és un moviment intern i profund que aporta la seguretat del que s'ha viscut, és llavors quan des de sí mateixa ho pot relatar a ella i a l'entorn.

*“Mi familia es mi madre, tengo familia en Chile y cuando fui no lo conté, yo pensaba que sería fácil explicarlo porque ya había pasado un año pero no lo fue. Esto es mi caso particular, necesito tiempo para poder expresarlo a más gente. Aunque estoy muchísimo mejor cada día, voy a eso, no voy para atrás.”*³⁴⁸

Quan una s'apropia del seu relat sobre aquesta experiència té la capacitat de nombrar que en un moment de la seva vida ha estat víctima de violència masclista. Això no vol dir que serà víctima de violència tota la vida, sinó que és o ha estat una experiència que genera un abans i un després en el propi projecte vital. Quan es pot integrar la vivència de l'horror, però també de com sortir-ne, és quan les dones poden integrar-ho i continuar amb el propi projecte de vida.

*“No és que t'hagis posat en mans de maltractadors moltes vegades, és que tota la vida t'has anul·lat per estar a servei dels altres, perquè els altres t'estimin. Crec que sí, jo puc arribar a superar aquest mecanisme d'anul·lació i d'estar al servei dels altres per agradar... L'he sabut col·locar dins el meu cicle de vida”*³⁴⁹

En aquest procés, les dones van recuperant allò que l'agressor ha volgut trencar, tornen a sentir-se valuoses, úniques, pròpies. Un dels símptomes d'aquesta reapropiació és que les dones aprenen o tornen a fer-se càrrec d'elles mateixes, de la seva autocura a nivell integral. Aquest camí difícilment és possible si no hi ha una lectura profunda de l'experiència i una presa de consciència sobre la relació directa entre la seva experiència d'abús i els aprenentatges i vivències del ser dona en una societat patriarcal.

*“Y yo siempre he escuchado, pero ahora hablo. No sé si demasiado o qué pero aparte de escuchar también hablo. Como estaba anulada como persona siempre estaba escuchando pero no hablaba. En estos dos años que no veo a esa persona, noto que hablo, no sólo escucho.”*³⁵⁰

El procés de recuperació de l'experiència de violència masclista necessita, i alhora afavoreix, una presa de consciència de l'estructuralitat de les violències. La revisió de la situació d'una

³⁴⁸ Fragment entrevista 1_5

³⁴⁹ Fragment entrevista 1_8

³⁵⁰ Fragment entrevista 1_3

mateixa, dels aprenentatges integrats, del context que cadascuna té i de quines variables són les que generen major vulnerabilitat o fortaleza, promou una major capacitat per prevenir en el futur altres situacions de violència masclista.

*“Vaig poder tallar amb ell però me n’he adonat que puc tornar a caure, no amb un home perquè realment els homes han deixat d’existir per mi, que no sé si és bo això però de moment és així, però sí amb altres situacions, per exemple laborals. Crec que soc vulnerable a que altres persones m’utilitzin i em manipulin, per les meves ganes d’ajudar i de fer-ho bé. He après a identificar això i a veure d’on ve tot això que per mi era molt important.”*³⁵¹

124

La por és efecte i conseqüència de les agressions, els assetjaments i humiliacions en una societat que, encara avui, vulnera els drets de les dones. No és estrany, per tant, que al travessar l’experiència de violència masclista a la família, a la parella, a la feina, al carrer, les dones incorporin la por com un filtre que decodifica les seves experiències. Quan les dones senten que poden parlar del que han viscut i que fins i tot poden anomenar-ho amb les seves paraules davant d’aquell/s agressor/s que les van violentar, és quan veiem que la recuperació s’està materialitzant. Ja no hi dubte, elles saben el que va passar i poden fer-ho saber.

Poder reconèixer haver estat víctima de violència masclista aporta una eina - que les dones que han fet un procés de recuperació relaten com a comú -, l’escolta de la veu de l’alarma interna que cadascuna té, aquella que s’activa davant les situacions de perill o dels elements que es reconeixen com a perillosos. La re-descoberta i valoració d’aquesta alarma interna pot ajudar a la protecció de noves situacions abusives en qualsevol dels àmbits de la vida de les dones.

En els processos terapèutics amb perspectiva feminista, les dones es tornen a apropiat del seu cos i de les seves emocions fent lloc a la fortaleza que es deriva de l’autoconeixement. Aquest camí afavoreix l’autoeficàcia – creure amb les pròpies habilitats per resoldre aquelles situacions que se’ns presenten – i l’autoconcepte – la imatge que hem construït sobre nosaltres mateixes – conceptes íntimament lligats amb l’autoestima.

*“Habéis conseguido que yo me empodere. ¿Sabes qué pasa? Que cuando he pedido lo que es mío, mis derechos, me han pegado, vejado, insultado, me han hecho mucho daño. Y ahora estoy empezando, eso es un gran paso. No es que seáis mis muletas, es que me lleváis en brazos en los momentos que yo no puedo caminar. Después seguiré caminando pero me habéis ayudado. Con amor. Ese amor llega, hace huella.”*³⁵²

³⁵¹ Fragment entrevista 1_8

³⁵² Fragment entrevista 1_3

PREVENIR PER NO CURAR

*“No negant lo bàlsam, ens oposarem furiosament a seguir essent bàlsam.
Rebutgem lo sistema de ferides que l’ha fet necessari.”*

MARI CHORDÀ

125

La prevenció, com a estratègia prioritària d’erradicació de la violència masclista és la gran assignatura pendent de la Llei 5/2008, de 24 d’abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. D’acord amb la Llei la prevenció és *“el conjunt d’accions encaminades a evitar o reduir la incidència de la problemàtica de la violència masclista per mitjà de la reducció dels factors de risc, a impedir-ne la normalització, i les encaminades a sensibilitzar la ciutadania, especialment a les dones, en el sentit que cap forma de violència no és justificable ni tolerable. Aquestes accions constitueixen les principals mesures de prevenció de la violència masclista.”*.

Això no obstant, els recursos per a la recerca específica, la sensibilització social, la implementació coeducativa a les escoles i als instituts, la revisió dels currículums acadèmics, la incorporació de continguts propis a les titulacions universitàries, la formació i la capacitat professional i el tractament adequat de la violència masclista als mitjans de comunicació, no només no han estat suficients econòmicament, sinó que no han estat prou efectius en la desarticulació de les resistències socials envers al reconeixement de les causes estructurals de la violència masclista.

“Cuando escucho según qué noticias y según qué cosas machistas me revuelvo, por lo que he vivido. Comentarios que se oyen. No es fácil juzgar porque tu no estás metido allí.” ³⁵³

Dèiem a l’inici que un dels principals obstacles del sistema patriarcal, per a les dones en situació de violència masclista és la manca de credibilitat del seu relat quan decideixen i poden afrontar la situació i cerquen ajut per sortir-ne. La resistència social té un efecte individual, singular, condiciona l’escolta i la resposta. L’experiència de les dones ens mostra l’esterilitat social de la pràctica de prevenció.

“Muchas veces cuando pensamos en la accesibilidad a los recursos lo hacemos desde una perspectiva física. En cambio hay una accesibilidad que es social, relacionada con el reconocimiento que las mujeres víctimas de violencia necesitan tiempo y espacios de recuperación, que a menudo se les escapa. Cuando una persona está enferma y tiene que hacer rehabilitación nadie le cuestiona que ha de ir y a todos les falta el trabajo. En cambio, en el proceso de recuperación de los efectos de la violencia masclista las mujeres son

³⁵³ Fragment entrevista 1_2

*constantment qüestionades i a la feina i a d'altres espais no se'ls hi reconeix aquest temps i aquest espai de recuperació. Treballar per visualitzar aquesta accessibilitat social és imprescindible per poder garantir a les dones itineraris i processos reals de recuperació.”*³⁵⁴

126

La prevenció de la violència masclista és, en síntesis, la pràctica que ens transforma singularment i que transforma la societat que habitem i de la que formem part; una pràctica quotidiana que posa fi al patriarcat com a sistema que organitza i ordena la vida humana. La prevenció ens interpel·la i ens compromet. Fins on i en quin grau?

*“...perquè una cosa és atendre les conseqüències però qui exerceix el protagonisme són ells, a qui hem de donar una volta que té a veure amb què, quan faig prevenció no actuo sobre la població víctima, actuo sobre la població que suposadament potencialment té més risc de perpetrar, o el consum, o la sinistralitat en aquest cas...”*³⁵⁵

A qui correspon què, respecte de la prevenció de la violència masclista? Cap institució, cap organització, cap home i cap dona està exempta de responsabilitat. Ara bé, la Llei s'expressa en termes d'acció institucional. I és en aquest sentit, que és important assenyalar que les polítiques públiques precisen de lideratges concrets en l'articulació, la priorització i l'avaluació de les accions que es dissenyen amb la missió de transformar la societat per garantir el dret de totes les dones a una vida lliure de violència masclista. 10 anys després de l'aprovació de la Llei, és justament aquesta tasca de guiatge respecte de la prevenció la que ens ha mancat. La que encara ens manca. La que és important restituir.

*“Si jo considero que l'única intervenció possible és la psicològica m'estic perdent que la violència és estructural i moltes persones professionals això no ho entenen; “M'és igual l'estructura, el problema el té la dona” però el problema no el té la dona, és de la societat, la dona és el símptoma del què ens està passant. Si jo la carrego a ella de que ha d'anar a la psicòloga li estic posant una càrrega afegida de que la culpabilitat és d'ella i que allò només li passa a ella.”*³⁵⁶

La prevenció ha estat un compromís que, al llarg dels darrers anys, han sostingut principalment els ens locals, sota criteri propi, sense més aixopluc que la voluntat i el desig de contribuir a pal·liar els efectes que la violència masclista té en les veïnes i els veïns de cada municipi, de cada poble.

En la prevenció de la violència masclista, treballar sense aixopluc representa afrontar en pròpia pell la violència simbòlica, la que nega mentre sosté la violència masclista. Confrontar els arguments que s'esgrimeixen arreu i que minimitzen, invisibilitzen, legitimen i reproduïxen la

³⁵⁴ Fragment entrevista Ma Jesús Rodríguez, SIE Baix Llobregat.

³⁵⁵ Fragment entrevista Pilar Babi, Metgessa de capçalera

³⁵⁶ Fragment entrevista professional de l'equip del SIE Tarragona

violència masclista, és una tasca que ens erosiona davant la necessitat d'haver de justificar l'evidència. És per això què, en la intempèrie i enmig de la inclemència que significa desarticular el patriarcat – que està a ple rendiment en tots els estaments i en totes les institucions – les dones i els homes que ens hi hem compromès hem teixit una xarxa invisible, gairebé imperceptible i de tota confiança.

127

Primer la formiga va dir:

“treu-me de sobre aquesta pota enorme”.

L'elefant dormia i ella va fer un túnel.

Aquí va començar la més increïble cultura subterrània.

MARI CHORDÀ

Entitats, docents, tècniques municipals d'igualtat i de joventut, coordinadores de SIADS... i moltes d'altres, totes les que han convingut que la prevenció és una necessitat urgent arreu, li han fet un lloc i és des d'aquest lloc de compromís que hem aconseguit esquarterar el patriarcat. Malgrat les resistències, la incomoditat i el dolor, malgrat la intempèrie i els pocs recursos pressupostaris, hem contribuït a transformar aquest present que habitem.

*“En quant a prevenció no estan fent res, de res, de res, de res. El que es fa és perquè alguns instituts o escoles de primària han decidit començar a treballar el tema, però ni des del departament d'Educació ni el departament de Sanitat, ni des de cap departament, el tema de la sexualitat, de les afectivitats, de com ens relacionem, no existeix. A l'Esteve Terrades existeix perquè “nos hemos descabezado” però és injust que si vens a aquest institut tinguis això (encara que és insuficient) i si vas a un altre institut, no ho tens. És molt injust i arbitrari.”*³⁵⁷

Hem contribuït a la transformació d'imaginari, creences, comportaments i patrons, així com de les expectatives que tenim sobre les persones que ens envolten, especialment dels fills i filles. Amb la prevenció fem un acte de responsabilitat i assumim l'equilibri entre allò que volem i allò que podem canviar; obrim un camí de llibertat en la construcció d'identitats més sanes i relacions més equitatives. I, per tant, contribuïm a l'exercici de desaprendre l'ús de la violència perquè generació rere generació no es repeteixi la desigualtat i la discriminació envers les dones, i fem pedagogia de la cultura de la pau que posa la cura dels éssers humans i del món al centre de les relacions.

Aquesta aposta és, i ha de ser, per tant, una possibilitat de present, perquè si col·loquem el canvi com una il·lusió de futur no hi ha lloc per la interpel·lació i el diàleg i el que se'n demana, a totes i a tots, és la transformació conseqüent i responsable dels propis actes. I en tant que la prevenció dóna eines per identificar la violència masclista que pateixen les dones i

³⁵⁷ Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

les criatures, la prevenció precisa de recursos que en garanteixin la seva supervivència i reconeguin l'expertesa i el saber de les dones i els homes que la fan possible.

*“Vaig tenir una intuïció de que allò no anava però no ho vaig ni identificar com a maltractament, senzillament era una situació de molta incomoditat i de menysteniment cap a mi. Em sentia petita, mai feia les coses bé, però ho vaig negar i vaig tirar endavant.”*³⁵⁸

128

La prevenció no pot ser arbitrària i performativa (Judith Butler³⁵⁹), la prevenció ha de ser una estratègia universal arreu del territori. I és per això que cal paraigua, disseny i avaluació de mesures concretes, calen recursos pressupostaris i formació específica. És precís i urgent ser-hi. La prevenció és ser-hi, és presència. La prevenció és fer impensable la violència masclista, en el sentit que ens han demanat sempre les dones que han passat per Tamaia: que mai més cap dona la pateixi, que mai més cap home senti que pot exercir-la com a part dels privilegis que el patriarcat li atorga.

³⁵⁸ Fragment entrevista 1_8

³⁵⁹ “Fer valer un dret sense tenir-lo, però estan fent valer el dret per tal de produir-lo. Aquest és un acte performatiu. Quan fan valer aquest dret sense tenir-lo, produeixen aquest dret, i el fet de produir aquest dret per mitjà de l’associació és un acte performatiu. A vegades funciona i a vegades no, com tots els actes performatius.” Butler, Judith a “El feminisme pot canviar el poder de l’Estat”

VALORS QUE COMPARTIM EN L'ABORDATGE DE LES VIOLÈNCIES MASCLISTES

129

Els valors que a continuació s'exposen són síntesi de l'anàlisi del relat de les dones i de les i els professionals, comú denominador d'una pràctica vivencial i de la trajectòria d'expertesa que el fet d'haver viscut i afrontat una situació de violència masclista els hi atorga, pel que fa a les dones, i que també recollim de l'experiència quotidiana de treball amb dones en situació de violència masclista per part dels i les professionals. Aquests valors són llista oberta a noves aportacions, a més reflexió, doncs com dèiem a l'inici, aquest és un treball que es proposa com un inici i no com un tancament.

Integrar que els feminismes són el marc teòric imprescindible per a poder fonamentar tota intervenció. Perquè els feminismes reconeixen que, en l'abordatge de les violències masclistes, hi ha una doble dimensió. Una que té que veure en acompanyar el procés de recuperació de cadascuna de les dones i, en paral·lel, la necessària transformació de les estructures del sistema que reproduïxen la violència masclista.

“És que la pedagogia ha de ser feminista, sinó és feminista no és pedagogia, perquè deixes fora molta gent, començant per les dones, persones LGTBI, totes les persones que no entren dintre del que el patriarcat considera “normal”. O la pedagogia és feminista, o l'educació és feminista o no és educació, és una altra cosa. És una altra cosa. És perpetuació del sistema, que no és educació.” ³⁶⁰

“El projecte SIE Gironès descriu la posició ètica de l'equip i sobretot la posició ideològica; és a dir, des de quin pensament feminista i transformador es treballa i vincula amb les persones ateses però també amb els equips de la xarxa i amb la comunitat.” ³⁶¹

“Cal anomenar la posició des de la qual es treballa per evitar abusos de poder i males pràctiques; així com per facilitar i promoure el treball comú quan hi ha canvis en la configuració de l'equip. Aquest explicita com i des d'on es realitza una intervenció feminista permetent-nos resignificar-lo contínuament.” ³⁶²

Una altra de les aportacions transformadores dels feminismes és dotar d'eines d'expressió i canvi a les dones que s'han sentit desapoderades, i també a les i als professionals que davant la injustícia, el dolor, el dany,... poden canalitzar el malestar i els efectes de tenir tant a prop la violència en lo quotidià a través de la vindicació social i el canvi en la creació de nous

³⁶⁰ Fragment entrevista Rosa Aznar, IES Esteve Terrades

³⁶¹ Fragment entrevista, Anna Forn Plans i Muntsa Solerdelcoll Ratlló, SIE Girona.

³⁶² Fragment entrevista, Anna Forn Plans i Muntsa Solerdelcoll Ratlló, SIE Girona.

paradigmes. Paradigmes que legitimin la cultura de la pau, el valor de l'altre, la cura, el reconeixement i valorització de les diferències.

(Hi ha estereotips i mites sobre les dones en situació de violència masclista? estigmes?) "El considerar a la mujer como una víctima, que está totalmente subordinada, que no puede hacer nada, que no puede salir de ahí, que se la tiene que ayudar en todo. Eso para mí es el mito. Y están los mitos famosos; que hay más mujeres extranjeras que sufren violencia, que las mujeres de un nivel social bajo o sin estudios son las que la sufren (...). La incapacidad de las mujeres (estereotipos)... Que se aprovecha de esa situación para sacar algo económico. Que se utiliza la denuncia por violencia para conseguir una ayuda (estigmas)." ³⁶³

Fer per tal que les dones siguin les protagonistes del seu propi procés. Aquest és un element que és compartit per totes les professionals dels recursos especialitzats. Aquest és un valor imprescindible que ha de formar part de la cultura compartida d'abordatge de les violències masclistes des d'una dimensió compromesa amb la disponibilitat de recursos per a les dones.

"La dona és el centre, el que no demanaré quan fem selecció de personal és una escola psicològica concreta, el tema de gènere sí que és imprescindible i és el fil conductor, m'és igual l'escola terapèutica que s'utilitzi, no és tant el què com que es faci sota una perspectiva de gènere." ³⁶⁴

"... crec que és molt perillós tenir un model inflexible per a totes les dones sense tenir en compte les particularitats de cadascuna perquè això, de nou, treu l'agència de les dones, el poder de les dones i la seva decisió de marcar els ritmes del seu procés" ³⁶⁵

Entendre la transformació de les estructures que reproduïen, silencien i normalitzen les violències masclistes com a prioritat estratègica en el compromís polític d'erradicació de la violència masclista. Sense aquest acord, en tant que deure institucional, el treball de recuperació que fan les dones, tot i que urgent i imprescindible, és difícil de sostenir. Imaginem un vaixell on entra aigua contínuament, aquest vaixell representa la societat patriarcal en què les dones enfrontem la violència masclista. Suposem ara que, les dones que com a conseqüència de l'experiència de violència masclista pensàvem que no sabíem nadar, ens n'adonem, mitjançant el procés de recuperació, que sí que sabem nadar i que, a més a més, sabem fer-ho malgrat hi hagi temporal i mala mar. I imaginem ara què significa comprendre que malgrat tot, el vaixell segueix perdent aigua i no és segur i que, per tant, no hi ha per a les dones manera de resguardar-se i relaxar-se.

³⁶³ Fragment entrevista professional de l'equip SIE Lleida

³⁶⁴ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

³⁶⁵ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

“Estic rallada, únicament es veu el dolent, pensava que aquesta pel·lícula parlava d’amor³⁶⁶ però; on està l’amor?, ningú parla de les baralles i de les coses dolentes que passen a les parelles, aquí no hi ha amor”. Em recorda a la relació amb la meva parella, que cada cop lo bo passava menys i lo dolent més”³⁶⁷

“Parece que hay amor pero luego solo te peleas, yo ahora que lo veo me doy cuenta de que es violento”³⁶⁸

131

El treball terapèutic en el procés de recuperació dels efectes de les violències masclistes, per a les dones, representa accedir a les eines – ullers – que ens permeten identificar que l’experiència de violència viscuda no és responsabilitat nostra sinó que és conseqüència de les estructures del sistema patriarcal³⁶⁹ que promouen la violència envers les dones com a mecanisme de control i reproducció del propi sistema. Montse Pineda Lorenzo, Coordinadora d’incidència política de Creación Positiva, assevera a @CreaPositiva que les violències sexuals sostenen el patriarcat en tant que són estructurals, naturalitzades i gaudeixen d’absoluta impunitat.

“... l’altre exemple també és d’un grup, al principi parlem de la perspectiva de gènere i això ho veuen com molt infantil, les princeses Disney i tal. I fem un exercici amb pel·lícules d’ara. Durant una setmana us poseu pel·lícules i anuncis sobre el que hem parlat sobre aquesta mirada de la perspectiva de gènere i, a la setmana següent, venen totes amb unes emprenyades: “és que no me n’havia adonat que vivim en un sistema on es justifiquen i es banalitzen tant moltes vegades les agressions a les dones”, o treballem amb notícies. Has de posar el focus en això perquè a vegades les dones estan tan centrades en la seva pròpia història que no veuen que va més enllà.”³⁷⁰

En aquest sentit, comprendre que l’experiència de violència masclista travessada en primera persona és una vivència que dones molt diverses comparteixen i adonar-se’n de fins a quin punt el relat de l’experiència de qualsevol dona ens porta paraules per nombrar la vivència pròpia té a veure amb el treball de recuperació i reparació de les violències masclistes. Un

³⁶⁶ Fa referència a la pel·lícula de gènere romàntic “A 3 metros sobre el cielo” i una dinàmica que es fa en el taller per visualitzar específicament els fragments a on el noi realitza comportaments abusius.

³⁶⁷ Cita extreta Grup de dones joves del CRAE.

³⁶⁸ Cita extreta Grup de dones joves del CRAE.

³⁶⁹ Gerda Lerner (1986) (Enllaç a un fragment del seu llibre “La creación del patriarcado”) ha definit el PATRIARCAT COM ‘la manifestació i institucionalització del domini masculí respecte de les dones i de les criatures dins la família i l’ampliació d’aquest domini respecte de les dones a tota la societat en general.’

Maria Milagros Rivera Garretas (enllaç al seu web) assenyalava a “Nombrar el mundo en femenino” Editorial Icaria, 1994 que les estructures fundacionals que fonamenten el patriarcat són les relacions socials i de parentesc que substantiven el contingut de la heterosexualitat obligatòria i el contracte sexual, institucions que condicionen la vida de les dones. D’una banda l’heterosexualitat obligatòria es imprescindible per a la continuïtat del patriarcat, en tant que expressa l’obligatorietat de la convivència entre homes y dones; i, d’altra banda, la política sexual són les relacions de poder que s’estableixen entre homes i dones, sense cap altra raó que la diferència sexual i que regulen i normativitzen totes les relacions a través del control de la llibertat femenina per part dels homes.

³⁷⁰ Fragment entrevista professional de l’equip SIE Tarragona

procés de reparació que topa amb la tebiesa del compromís polític i institucional respecte de la transformació de les estructures del sistema patriarcal.

El Títol III de la Llei 5/2008, *Dels drets de es dones en situacions de violència masclista a la prevenció, l'atenció, l'assistència, la protecció, la recuperació i la reparació integral*, malgrat estableix el dret de les dones a la reparació i refereix aquest concepte un total de 28 vegades, no ha articulat cap mecanisme per garantir l'assumpció de la responsabilitat dels poders públics respecte de la violència masclista. Així, per exemple, la denegació per part d'un jutge o d'una jutgessa de l'ordre de protecció corresponent, perquè estima que no hi ha risc per a la dona ni per a les seves criatures, no implica cap tipus de sanció com ara la inhabilitació temporal per negligència professional quan per la seva decisió la dona, o les seves criatures, són més victimitzades o, fins i tot, assassinades. I el fet de no tenir atribuïdes les competències, no eximeix de la responsabilitat d'exigir-les a qui correspon. És una realitat que els 5 partits judicials catalans s'erigeixen com els que més ordres de protecció deneguen, entre el 72 i el 78%³⁷¹ i és una realitat, també, tal i com sosté Miguel Lorente, que existeixen criteris subjectius de valoració en el moment de decidir l'atorgament d'una Ordre de Protecció i aquesta subjectivitat respecte de la violència masclista sempre tendeix a minimitzar-la, normalitzar-la i justificar-la.

"De vegades ha passat que et truquen després (fet procés de recuperació) i et diuen que tenen una nova relació i estan veient alguna cosa que no quadra, parlem-ne. Necessiten inicialment aquest reforç i després ja està, no ho veuen com un fracàs, amb la culpabilitat de sóc jo que sempre estic atraient a aquets tipus de persones... no, vivim en una societat on et pot passar a tu, em pot passar a mi. Ens pot passar a totes." ³⁷²

Així doncs, cal l'assumpció, per part de les institucions públiques, de la responsabilitat pròpia en la reproducció de les estructures que normalitzen, invisibilitzen i legitimen les violències masclistes i la concreció d'aquest compromís en accions que promoguin la transformació real d'aquestes estructures, mitjançant el disseny de polítiques públiques des de la perspectiva de gènere i de la dotació pressupostària corresponent per poder-les desplegar, és imprescindible per fer efectiu el dret a la reparació integral de les dones en situació de violència masclista.

"Els SIES són un bon recurs però territorialment no arriben a tothom, ni els SIADs tampoc. Els recursos que poden oferir determinats municipis són totalment insuficients." ³⁷³

Assenyalar que en la decisió de les dones hi ha factors externs a elles que condicionen, i molt, la seva decisió. Per tant, no podem obviar el fet que la dificultat per accedir als recursos és una contingència que limita les oportunitats de les dones per comprometre's i involucrar-se en un

³⁷¹ [Enllaç a l'article de Eldiario.es, "Catalunya concentra el mayor rechazo de órdenes de protección por violencia machista: más del 70% en algunos juzgados"](https://www.eldiario.es/catalunya/concentra-el-mayor-rechazo-de-ordenes-de-proteccion-por-violencia-masclista-mas-del-70-en-algunos-juzgados)

³⁷² Fragment entrevista professional de l'equip del SIE Tarragona

³⁷³ Fragment entrevista Montse Pineda, Creación Positiva

procés de recuperació que requereix d'un acompanyament material que els recursos no poden garantir.

“A mi sempre m’han contestat, m’han derivat, derivat, derivat, m’han dit llocs, cases, noms que he buscat per internet... Però sempre m’han dit que no hi havia fondos. Deien: adreça’t a tal lloc o a tal altre, parlaves per telèfon, explicaves el cas però trobaves que estava tot tancat.” ³⁷⁴

133

Admetre que en l’abordatge de les violències masclistes hi ha un treball de recuperació, que forma part de la darrera etapa que recorre una dona en situació de violència masclista, que aquest és un acompanyament que precisa de coneixements i de capacitació, que no el pot fer qualsevol persona.

“Jo soc bastant crítica des de ja fa uns anys amb la formació perquè tu pots estar format però no vol dir que tinguis sensibilitació, són dues coses diferents. Si no estàs disposada a analitzar els teus prejudicis, els teus coneixements previs, perquè la formació en violència masclista no és un llibre que t’apreguis, és vivencial. Si ho fas com si estiguessis estudiant el dsm4 no entendràs res del què posa allà, i no entens els processos...” ³⁷⁵

La formació i la permeabilitat dels professionals no pot ser arbitrària *“En quant a l’atenció, crec que hem d’acabar amb el ‘depende de quién te toque’ i l’única manera és amb un model que estableixi els mínims i els màxims. Tu tindràs el teu estil però igualment ‘vosté per treballar aquí ha de tenir aquests mínims i aquests màxims i obligatòriament aquesta formació i, si no, dediquis a una altra cosa’; així de clar.”*

Per bé que tots els agents contribuïm a la recuperació però no tots fem recuperació. És a dir, tots els i les professionals contribuïm a la recuperació dels efectes de la violència masclista, però no tots acompanyem processos de recuperació. I aquí hem de saber admetre que acompanyar processos de recuperació demanda d’una especialització i d’una experiència que no es pot transferir a través d’un coneixement que parteix només d’hores lectives.

Per bé que el procés de recuperació és imprescindible, és fonamental anomenar degudament l’existència d’altres fases que són imprescindibles en l’abordatge de les violències masclistes i que si es realitzen correctament, beneficien – i molt – aquest procés: la prevenció, la detecció, la identificació i la primera acollida de la dona en situació de violència masclista.

“Una cosa també molt positiva és compartir aquests sabers. A l’inici era una mica que cadascú feia i no explicava el què feia ni com treballava i ara estem més per posar-ho a sobre de la taula. I compartim més (...).

³⁷⁴ Fragment entrevista 1_10

³⁷⁵ Fragment entrevista profesional de l’equip del SIE de Tarragona

*Començar a coordinar-se amb altres serveis és posar sobre la taula tota aquesta violència.”*³⁷⁶

El treball en xarxa, la creació de la figura de la referent del treball en xarxa, la confiança en el treball de les persones i ens de les diferents dimensions de l'abordatge, la compartença de sabers,... ha de formar part de la cultura compartida doncs és el camí necessari per la recuperació i la reparació dels efectes de la violència masclista.

134

*“Los elementos clave que provocan esa revictimización son la falta de coordinación profesional.”*³⁷⁷

*“Una de les coses que ens passen és que està molt bé que hi hagi molts serveis però si no s'organitza i no es concreta, al final és com un poti-poti que les dones no saben on han d'anar. Fins on pots arribar tu, fins on puc arribar jo, com ens complementem, com ho fem, al final dona la sensació que tothom és expert en violència, tothom en sap molt, tothom pot fer recuperació i tothom vol fer recuperació de la violència. Sembla que estàs lluitant amb això.”*³⁷⁸

Assumir que la violència masclista és una realitat que de vegades pot comportar urgència i emergència social. I que aquesta situació d'urgència i emergència social no té perquè, en tots els casos, desembocar en un procés de recuperació.

Tal com refereix la professional del SIE de Terres de l'Ebre: *“Hem de pensar que hi ha dones que vénen des d'aquesta urgència, i hem de saber comprendre que aquestes dones, si no ho decideixen expressament, després no faran aquest treball de recuperació, però nosaltres com a professionals hem de poder donar resposta a aquesta urgència”.*

*“Habrá mujeres que no querrán hacer ese proceso (recuperación) o después de esa primera atención más reparadora no querrán hacer nada más pero no es la mayoría de casos. Desde mi opinión, creo que es necesaria esa segunda fase para ellas ver qué ha pasado, cómo han estado ellas ahí.”*³⁷⁹

Per tant, hem de començar a acceptar que una dona en situació d'urgència o emergència social per violència masclista, precisa d'uns recursos de contingència i d'un equip que pugui atendre la seva demanda, independentment de quin sigui el moment en que ella es trobi, hagi o no hagi identificat la seva situació de violència masclista, hi hagi o no hi hagi convivència amb l'agressor, hagi donat el pas, o no, d'inici d'un procés de recuperació. I que, per tant, s'han de crear dos circuits, dos sistemes en paral·lel.

³⁷⁶ Fragment entrevista professional de l'equip SIE Tarragona

³⁷⁷ Fragment entrevista professional de l'equip SIE Lleida

³⁷⁸ Fragment entrevista professional de l'equip SIE Tarragona

³⁷⁹ Fragment entrevista professional de l'equip SIE Lleida

“... crec que hi ha massa recursos d’informació i assessorament i pocs recursos d’atenció integral o de recuperació, això d’entrada. Molts recursos en horari d’oficina, com aquest mateix, i pocs recursos en horaris d’urgència, de caps de setmana, matinades, nits, agost, festius... i, en canvi, si analitzéssim els atestats policials dels mossos d’esquadra i ens fixem en quan es produeixen més agressions comprovaríem que els caps de setmana, els festius i als vespres és quan es produeixen més agressions.”³⁸⁰

Per tant, Integrar la necessitat d’assentar i delimitar dos nivells d’atenció per tal de garantir els circuits d’urgència i els de recuperació sense que hi hagi condicionament d’accés als recursos que la dona precisa ja que, com diu la professional de AADAS “*qualsevol aproximació que no atengui la necessitat de la dona per resoldre allò que en aquest moment demanda (...) és una atenció que revictimitza*”.

“Tenim un problema amb les dones que atensem en situació de violència, l’habitatge. Ni treball ni altres coses, el problema és l’habitatge. Les dones necessiten un ajut d’habitatge amb pis compartit, no a centres d’acolliment. Per iniciar processos de recuperació el problema central és l’habitatge.”³⁸¹

El procés de recuperació de les dones en situació de violència masclista és un treball que no té una temporalitat fixa i determinada, sinó que depèn de cada cas en concret. No pot, per tant, tenir ‘cupos’, és a dir, no hi pot haver limitació temporal respecte de l’atenció terapèutica que una dona necessita per culminar el seu procés de recuperació.

“No s’ha de tenir por a no tenir cupo. El fet de posar la dona al centre és això, què és el que necessita aquesta persona? Potser necessita un seguiment més acurat, un acompanyament absolutament brutal en aquell moment i potser hem d’estar totes les persones durant un mes de manera intensiva amb ella.”³⁸²

“Darrerament el que ens està passant és que els casos que ens envien són tan complexos que s’han cronificat, si la feina ha de ser així no hi ha problema però parlem-ho, pactem, perquè a vegades són tan complexos que nosaltres soles no els podem treballar, necessitem altres serveis. Per a nosaltres el tema de la xarxa és molt important, i et parlo de la xarxa professionalitzada però també de la xarxa de les entitats.”³⁸³

³⁸⁰ Fragment entrevista Rubén Sánchez Ruiz, Psicòleg

³⁸¹ Fragment entrevista Montse Pineda, Creación Positiva

³⁸² Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

³⁸³ Fragment entrevista professional equip SIE Tarragona

Incloure en la pròpia pràctica el principi de reciprocitat que esborra la frontera que conforma les dones en situació de violència en la categoria de 'les altres' i conforma un nou lloc en què l'abordatge de les violències masclistes s'esdevé en l'assumpció que aquesta és una realitat que travessa la vida de totes les dones.

"Una de les coses que he après és que jo puc ajudar des del meu saber que no ve només des de la meua formació teòrica sinó també de la formació de vida que tinc, de la formació com a activista i de l'haver acompanyat a altres dones. Però la veritat és que l'ajuda més gran prové d'elles mateixes i són elles mateixes les que millor es poden ajudar. I el fomentar això és crear també una xarxa de dones molt bonica." ³⁸⁴

Així, la culminació del procés de recuperació d'una dona té un valor incommensurable de transformació del món en tant que aquesta dona es converteix en un relat de dissidència i superació que emmiralla altres dones i denúncia els elements disruptius del propi sistema, els obstacles, perquè puguin ser identificats i desarticulats. I en aquesta relació, que és una relació de reconeixement, les dones fem comunitat.

Assumir que els engranatges de la violència masclista i la disfuncionalitat del sistema, pot deixar les dones, i les seves criatures si en hi ha, en situació de vulnerabilitat i/o d'exclusió social. Que la violència masclista n'és origen i no conseqüència.

"Aquí vemos que merman los ingresos económicos o que se quedan sin ingresos, y el tema de los hijos e hijas. Se dificulta mucho la relación, el padre no atiende económicamente de hijos e hijas, ella tiene que hacerse cargo sola del mantenimiento de la familia. Si hay un proceso judicial el hombre se verá obligado pero eso puede durar meses o años. Ella sufre económicamente la carga de sacar adelante a la familia." ³⁸⁵

"Està clar que si vius una situació de violència masclista acabaràs sent una família monoparental. Com a família monoparental pots perdre poder econòmic i social, depèn de com estaves articulada. Avui en dia per mala sort el tema de conciliació laboral és complicada. Família monoparental amb un o dos fills, la conciliació familiar. Habitatge, ens podem convertir en família en exclusió social" ³⁸⁶

"...qualsevol dona amb qualsevol nivell d'estudis, qualsevol ingrés econòmic pot acabar amb una situació completament desesperant i de vulnerabilitat." ³⁸⁷

³⁸⁴ Fragment entrevista Violeta García Gago, AADAS

³⁸⁵ Fragment entrevista professional equip SIE Lleida

³⁸⁶ Fragment entrevista professional equip del SARA

³⁸⁷ Fragment entrevista professional equip SIE Tarragona

“... les grans dificultats són els temes econòmics, dones que en el seu moment van deixar de treballar fora de casa per dedicar-se a la seva família, quan se n’adonen que el projecte de relació no funciona es troben que estan fora del món laboral, desactualitzades perquè no han tingut formació ni reciclatge i no han vist un ordinador fa temps o mai, han d’acabar treballant en el món de la neteja o similar, o treballar per hores sense assegurança. L’accés al mercat laboral està molt complicat per aquestes dones i el tema de l’habitatge i tenir recursos propis també és complicat, sense haver de dependre de conveni regulador, de si li paguen o no li paguen (...) les dones no poden pagar el lloguer, molt menys si tenen fills per alimentar i mantenir. Acaben en reagrupacions familiars complicades que afegeixen més tensió a la tensió...”³⁸⁸

Tenir cura de les professionals, *tenir cura de qui cura*, és en l’abordatge d’aquesta problemàtica, una necessitat essencial. Cal disposar dels recursos necessaris, de les eines, del reconeixement,... Alhora cal exigir que tinguin formació, aptitud i actitud, no tothom pot estar en presència sanadora en l’abordatge de la violència vers les dones.

“És molt dur per la professional, hi ha històries molt dures que a vegades et desmunten. L’has d’ajudar a ella i tu t’has d’aguantar. Després ho comentes amb l’equip i el suport que ens fem és molt important. Tot és gros i important però hi ha dies que hi ha casos que t’afecten més.”³⁸⁹

“... i una cosa que per a mi és transcendental és el treball en equip. Les hòsties amoroses que m’ha donat el meu equip. Jo m’enganxo, perquè soc jo la que m’enganxo, amb la història d’un perfil de dones i les meves companyes m’ho fan veure i tenen raó. El camí que m’ha fet créixer té a veure amb l’equip...”³⁹⁰

“I les reunions d’equip. Aquí mai hem escatimat amb reunions d’equip, de poder treballar els casos, perquè aquest cas t’està costant tant? Que mou aquest cas? Si no ho podem solucionar l’equip doncs anem a supervisió i ho parlem allà, no deixem de ser persones treballant. A vegades no identifiquem el que ens està generant un cas fins que portes mesos amb això i penses, què passa? el portes allà.”³⁹¹

Integrar la imprescindibilitat d’assenyalar maltractadors, d’identificar i abordar la seva problemàtica no deixant el pes de la “solució” a les dones que en són víctimes. Què passa amb la detecció dels maltractadors? Quan els detectem normalment, hi ha por a fer certes accions?

³⁸⁸ Fragment entrevista Rosa Mela, SIAD El Prat de Llobregat

³⁸⁹ Fragment entrevista Núria Bel, SIE Terres de l’Ebre

³⁹⁰ Fragment Montse Pineda, Creación Positiva

³⁹¹ Fragment entrevista professional de l’equip del SIE Tarragona

Hi ha protocols d'actuació que acompanyin les diferents dimensions de treball en l'abordatge de les violències masclistes?.

*"...després venen les dones que es llegeixen la sentència de cabo a rabo i fins i tot la memoritzen, subratllen paràgrafs i tot perquè els hi fa mal. I a més a més això empodera a l'altra part, i l'altra part l'utilitza. Hi ha homes que han penjat la sentència al Facebook perquè l'altra gent vegi que la dolenta és ella. Perquè una jutgessa o jutge, que són superiors i no hi ha ningú com ells, diuen el què està bé i el què està malament, la resta no en tenim ni idea, diuen que ets una mentidera, que tens uns interessos econòmics... i tot són prejudicis. Aquestes sentències són molt patriarcals."*³⁹²

*"... els mateixos canals que podem utilitzar nosaltres per protegir, ells els estan utilitzant per agredir. I a més, els hi surt bé. Per això estan tan empoderats i per això tenim tot el què tenim aquí. Cada dos mesos està venint algun agressor aquí."*³⁹³

*"Querrias que la sociedad te diera más apoyo, que fuera mal visto que los hombres hicieran tanto daño a las mujeres y a sus hijos, que la justicia defendiera nuestros derechos humanos sobre todas las cosas, en fin, que la sociedad estuviera más sensibilizada y no pensara que la culpa es nuestra."*³⁹⁴

³⁹² Fragment entrevista professional de l'equip del SIE Tarragona

³⁹³ Fragment entrevista professional de l'equip del SIE Tarragona

³⁹⁴ Tamaia (2007) p. 47

VEUS DE DONES SUPERVIVENTS

Finalment, hi ha en l'experiència de les dones supervivents una mediació de transformació del món que està vinculada a l'expressió de rebuig absolut de la violència com a possibilitat de reparació. Aquesta és una revelació que ens va brindar la presència i l'experiència de n'Asun Casasola³⁹⁵ i que posa en el centre el fet que les dones supervivents de les violències masclistes signifiquen la seva vivència per posar-la al servei d'altres dones, perquè la seva veu pugui acompanyar altres dones, perquè el seu sigui mirall per altres dones.

*“Me he cuidado, me he mimado, he hecho lo que me gusta. Ahora me veo con alegría y la pasión de mi juventud, sin amargura y mucho más sabia. En estos momentos puedo decir que este suceso tan dramático de mi vida me ha permitido crecer personalmente, estar en paz conmigo misma y por ello considerarlo como un “suceso positivo”. Es este sentimiento el que ha hecho que me decidiera a escribir mi experiencia, tal vez pueda seros útil”*³⁹⁶

*“... y le he pedido un certificado a mi terapeuta que no sé si lo voy a enseñar en algún sitio pero para mí es el título que no pedí de mi carrera universitaria, que no lo he ido a recoger ni lo tengo expuesto. Pero el título de superviviente de una situación de violencia que vienen padeciendo las mujeres desde tiempos inmemoriales, yo estoy aquí, puedo hablar y mis hijos reciben mi soporte... soy una superviviente. Eso lo digo con orgullo.”*³⁹⁷

*“Até un pañuelo en mi corazón y me dispuse a hacer limpieza, me dispuse a eliminar miedos y dolores y sacar brillo a todo lo bueno, ¿que por algún lado tenía que estar...? Pero.. ¿por qué tirar? Todo, absolutamente todo podía reciclarse, ¿por qué no convertir el miedo en tiempo de decisión, en espacio de reflexión antes de la respuesta?, ¿por qué no decidir que el dolor es también parte de la aventura que estará ahí aunque no le vayas a buscar? Decidí simplemente vivir, decidí decidir cuándo el miedo era miedo y cuándo era una respuesta aprendida. Decidí incorporar el dolor como posibilidad y no como finalidad.”*³⁹⁸

“Vas con cuidado de dónde y cuándo dices que eres víctima de violencia machista. Estaría bien poder decirlo y decir que has salido de ello, pero es un tabú. Deberíamos poder decirlo, igual que dices que has sido camarera, decir que has sido víctima de violencia machista y que has tenido dos

³⁹⁵ Asun Casasola – mare de Nagore Laffage, violada assassinada per Diego Yllanes la nit del 6 al 7 de juliol de 2008 – estava a Barcelona per presentar la pel·lícula documental ‘Nagore’ d’Helena Taberna.

³⁹⁶ Tamaia (2007) p.47

³⁹⁷ Fragment entrevista 1_1

³⁹⁸ Tamaia (2007) p.69

*ovarios para salir. Y volver a ser persona, volver a tener autoestima, que te respeten, ser como tú quieres y no como quieren los otros.”*³⁹⁹

*“A mi em va tocar un home a serveis socials que era un maltractador (...). Jo un dia vaig dir que hi havia un senyor – aquest – que no estava per tractar amb persones amb problemes. Amb el temps el van canviar de lloc. Quan vaig aconseguir la pàtria potestat del meu fill vaig pensar que havia guanyat (...) i vaig voler veure al treballador social i es va quedar ben parat, no es podia creure el que jo havia aconseguit i el gran treball que havia fet. I tot això és... perquè si puc evitar que a una altra dona li facin el mateix que m’han fet a mi... només per això ho intentaré, perquè és molt dur. Si estàs a Serveis Socials no estàs per qüestionar res.”*⁴⁰⁰

*“He decidit que tan sols faré una incursió en el meu passat si serveix per ajudar una dona en la mateixa situació. (...) Ja no vull revivre tot allò, no vull patir més (...). Ara em sento orgullosa en cada pas que faig per respectar-me més. Vull donar les gràcies a totes aquestes dones que m’han acceptat tal com sóc i sostingut en aquest camí.”*⁴⁰¹

*“Les dones hem d’aprendre l’idioma perquè així ningú podrà parlar per nosaltres i podrem fer ús de la pròpia veu.”*⁴⁰²

*“Y poco a poco vas recuperando la persona que dejaste atrás, tú misma. Las piezas del puzle, como pétalos de una deshojada flor, vuelven a su lugar”*⁴⁰³

*“Cuando me piden que lo explique (esa consigna de “mujer, explica!”) porque anda que no he explicado yo historias, con 19 abogados, todos los recursos que he pateado y todos los años que llevo luchando con esto. Estoy muy harta de mi historia, la seguiré explicando tanto como sea necesario para que esto se solucione o para ayudar a otras mujeres.”*⁴⁰⁴

*“(3ª part del camí recorregut després de separar-se) Des del moment que demano deixar el grup ja que sento que ja he deixat de ser una víctima, vull refer la meua vida i continuar endavant, però, això sí, sense deixar de lluitar per la injustícia social de les víctimes de la violència domèstica. És per això que he volgut explicar una part de la meua història.”*⁴⁰⁵

³⁹⁹ Fragment entrevista 1_2

⁴⁰⁰ Fragment entrevista 1_7

⁴⁰¹ Tamaia (2007) p. 28

⁴⁰² Cita extreta del grup Dones Grans i Sàvies

⁴⁰³ Tamaia (2007) p.37

⁴⁰⁴ Fragment entrevista 1_1

⁴⁰⁵ Tamaia (2007) p.79

*“He llorado mucho, entender mi historia, hilar. Saber que a lo mejor yo hacía una cosa porque me había pasado otra que tenía dentro pero no entendía, desde el fondo, desde niña. Ha sido muy doloroso pero ha servido mucho llegar al fondo. Me ha servido para saber que soy una mujer muy valiente, una superviviente.”*⁴⁰⁶

141

*“(Missatge per a dones en situació de violència masclista) Que tengan mucha fuerza, que busquen ayuda y que se puede salir de ello. Que somos valientes. Que no se dejen destruir su vida. Que luchen por su bienestar emocional y físico y que su libertad es muy importante. La libertad para mí es lo más grande que hay, es lo más grande que tengo. Las animo mucho a que sean valientes.”*⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Fragment entrevista 1_2

⁴⁰⁷ Fragment entrevista 1_2

BIBLIOGRAFIA:

Cobo, Rosa. *Fundamentos del patriarcado moderno*. Ediciones Cátedra, 1995.

Convenio de Estambul. Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra las mujeres y la violencia doméstica. Estambul el 11 de mayo de 2011.
Ratificación de España, BOE 137 de 6 de Junio de 2014.

Bayo-Borras, Regina, "Cuando no hay palabras para decirlo hay un cuerpo para expresarlo". *Debate Feminista* 37.19 (Abr. 2008): 199-210.

Bayo-Borras, Regina "Aspectos teórico clínicos del maltrato a la mujer" [http://gpab.org/wp-content/uploads/2014/09/ASPECTOS_TEORICO-CLINICOS_DEL_MALTRATO_A_LA_MUJER_Regina_Bayo-Borras.pdf] pàg. Consultada 3 de març de 2019

Butler, Judith. Entrevista: "El feminisme pot canviar el poder de l'Estat" Text: Isabel Muntané, Traducció: Laura Aznar. *El Crític*. 29/05/2018

Dio Bleichmar, Emilce. *La depresión en la mujer*. Temas de Hoy, Madrid 1991

Dutton, Mary Ann, 1992. *Empowering and healing the battered woman*. Nueva York: Springer.

Echeburúa, E., Corral, P., Sarasua, B., y Zubizarreta, I. 1996. Tratamiento cognitivo-conductual del trastorno de estrés postraumático crónico en víctima de maltrato doméstico: un estudio piloto. *Análisis y modificación de conducta*, vol.22 , 85: 627-654.

Echeburúa, E., Corral, P., Amor, P.J., Sarasua, B., Zubizarreta, I. 1997. "Repercusiones psicopatológicas de la violencia doméstica en la mujer: un estudio descriptivo". *Revista de Psicopatología y Psicología Clínica* 2 (1): 7-19.

Garcés, Marina. *Ciutat Princesa*. Galaxia Gütenberg. Barcelona(2018).

Golding, J.M. 1999. Intimate partner violence as a risk factor for mental disorders: A meta-analysis. *Journal of Family Violence* 14: 99-132.

Hartmann, Heidi. "El infeliz matrimonio entre marxismo y feminismo ("Cuadernos del Sur Nº 5, 1987).

Hirigoyen, Marie-France. 2006. *Mujeres Maltratadas*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica, S.A.

Jónasdóttir, Anna G. *El poder del amor –¿Le importa el sexo a la democracia?* Editorial Cátedra, 1993.

Kaufman, Michael "Las siete P's de la violència de los Hombres" 1999 [[Enllaç al document "Las siete P's de la violència de los Hombres" de Michael Kaufman](#)] Consultada el 20/01/2019.

- Lerner, Gerda. *La creación del patriarcado* Editorial Crítica, 1990.
- Llei 5/2008 del Dret de les dones a erradicar la violència masclista.
- Lorde, Audre. *La hermana, la extranjera* Editorial horas y HORAS. 2003.
- Lorde, Audre. "Las herramientas del amo nunca desmontarán la casa del amo" (1979/1984/2003), en Audre Lorde, *La hermana, la extranjera. Artículos y conferencias*, traducción de María Corniero, revisión de Alba V. Lasheras y Miren Elordui Cadiz, Ed. Horas y horas, Madrid, 2003, pp. 115-120.
- Lorente Acosta, M. Lorente Acosta, J.A. 1998. *Agresión a la mujer: Maltrato, violación y acoso*. Granada: Editorial Comares.
- Matud, P., Gutierrez, A., y Padilla, V., 2004. *Intervención Psicológica con mujeres maltratadas por su pareja*. Papeles del psicólogo 88.
- Millet, Kate. *Política sexual* 1975. Editorial Aguilar. Historia de la Mujer Argentina. Tº III.
- Millet, Kate. Lo personal es político: El surgimiento del feminismo radical (2010) [Enllaç al fragment del text de Kate Miller ". Lo personal es político: El surgimiento del feminismo radical"](#) [consulta octubre 2018].
- Pateman, Carole. *El contrato sexual* Editorial Anthopos, 1995.
- Payàs, Alba. *El mensaje de las lágrimas*. 5ª ed. Espasa. Barcelona 2017.
- Payàs, Alba. *Las tareas del duelo*. Espasa Libros, Barcelona 2010.
- Poch Avellán, Asunción. *Pèrdues i dols, reflexions i eines per identificar-los i afrontar-los*. OCTAEDRO, Barcelona, 2013.
- Rivera Garretas. Mª Milagros. *Nombrar el mundo en femenino* Editorial Icaria, 1994 Rivera Garretas. Mª Milagros. *El cuerpo indispensable*. Editorial horas y horas. Madrid. 1996.
- Sanz, Fina. *Los laberintos de la vida cotidiana*. Kairos, Barcelona 2007.
- Sau, Victòria. *Diccionario Ideológico Feminista. Vol II*, pàg 158. Icaria 2001.
- Sau, Victòria: *El Vacío de la Maternidad*. Barcelona, Icaria 1995.
- Sau, Victòria i Taboada, Leonor "Mientras no está analizada al cien por cien, la realidad no se transforma" *Revista Mujeres y Salud* núm. 15 (2005.)
- Segato, Rita. *Contra-pedagogías de la crueldad*, Prometeo Libros, Buenos aires 2018.
- Segato, Rita. *Las estructuras elementales de la violencia*, Prometeo Libros, Buenos aires 2010.

Steinem, Gloria. *Revolución desde dentro. (Un libro sobre la autoestima)*. Anagrama, Barcelona 1995.

TAMAIA. *Ni príncipes ni perdices: Set històries de dones que diuen prou*. Icaria, Barcelona 2007.

Van Der Kolk, Bessel. *El cuerpo lleva la cuenta: cerebro, mente y cuerpo en la superacion del trauma*. Ed.Eleftheria 2015.

Vila, M.Cristina. *Traumatización vicaria*. 2010. Las implicancias de la Violencia Familiar para los profesionales.

Walker, Leonor. 1979. *The Battered Women*. Nueva York: Harper&Row.

Worden, J. William. *Las tareas del duelo*. Paidós 4ª ed 2013.

Zurita, José i Chías, Macarena. *El duelo terapéutic*. Ed. Niño libre 2014.

[Enllaç a "Traumatización Vicaria Las implicancias de la Violencia Familiar para los profesionales por Lic María Cristina Vila"](#)[consultada octubre 2018].